

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
ANAYASA HUKUKU BİLİM DALI**

IRAK ANAYASALARINDA YASAMA ORGANI

Yüksek Lisans Tezi

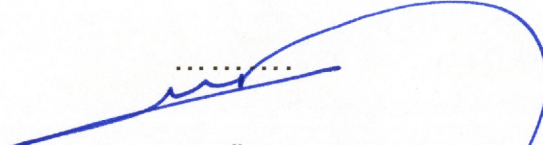
**Hazırlayan
Ebrahem S. İZAT**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Attila ÖZER**

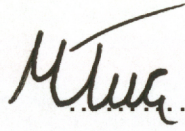
Ankara 2010

ONAY

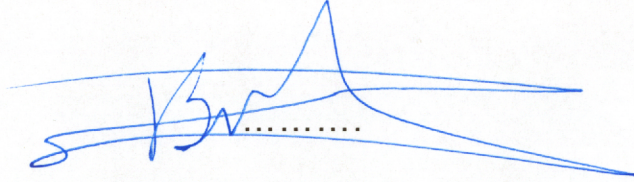
Ebrahem S. IZAT tarafından hazırlanan "Irak Anayasalarında Yasama Organı" başlıklı bu çalışma 24.05.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu hukuk Anayasa hukuku dalında Yüksek Lisansı tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Attila ÖZER (Başkan)

Prof. Dr. Hasan TUNÇ

YRD.DOÇ.DR.Bülent YAVUZ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	V
TABLolar.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1925 İRAK KANUN-İ ESASİSİ ÇERÇEVESİNDE YASAMA ORGANI

I. GENELOLARAK.....	3
II. MİLLET MECLİSİ.....	7
A. Millet Meclisinin Oluşumu.....	9
1. Millet Meclisi Üyeliğinin Şartları.....	11
2. Vekilliğin Süresi ve Üyeliğin Son Bulması.....	12
B. Millet Meclisinin Yetkileri ve Çalışmaları.....	13
1. Yasama Faaliyetleri.....	13
a. Anayasa Değişikliği.....	15
b. Yasama Yapısının Faaliyetleri.....	17
2. Millet Meclisinin Diğer çalışmaları.....	19
a. Mali Faaliyeti.....	19
b. Siyasi Faaliyeti.....	21
III. AYAN MECLİSİ.....	22
A. Ayan Meclisi'nin Oluşumu - Üyeliğinin Şartları - Üyelik Süresi.....	24
1. Ayan Meclisi'nin Oluşumu.....	24
2. Ayan Meclisi Üyeliğinin Şartları, Özellikler ve Nitelikleri.....	25
3. Üyelik Süresi.....	26
B. Ayan Meclisi'nin Faaliyetleri.....	27
1. Yasal Faaliyeti.....	28

2. Mali Faaliyeti.....	30
3. Siyasi Faaliyeti.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

1970 ANAYASA ÇERÇEVESİNDE YASAMA ORGANI

I. GENEL OLARAK.....	33
II. DEVRİM KOMUTA KONSEYİ.....	35
A. Devrim Komuta Konseyinin oluşumu ve geliştirilmesi.....	36
1. Devrim Komuta Konseyi'nin üyelik şartları.....	40
2. Üyelik Süresi ve Sona Ermesi.....	41
3. Genel Resmi Görevlerle, Devrim Komuta Konseyi Üyeliğinin Birleşmesi.....	41
4. Devrim Komuta Konseyinin oturumları.....	42
5. Devrim Komuta Konseyi'nde Oylama.....	42
B. DEVRİM KOMUTA KONSEYİNİN Faaliyetleri.....	43
1. Devrim Komuta Konseyi'nin Yasal Faaliyeti.....	43
a. Anayasa değişikliği.....	43
b. Yasama Yapının Faaliyetleri	45
(1) Meclisin, yasama faaliyetlerindeki yetkisi.....	45
(2) Devrim Komuta Konseyinin yetkileri, Ulusal Meclisi ile müşterek olan yasama yetkileri.....	47
2. Ulusal Meclise karşı, Devrim Komuta Konseyinin Faaliyetleri.....	49
III. ULUSAL MECLİSİ.....	50
A. ULUSAL MECLİSİ'NİN OLUŞUMU.....	51
1. Irak Ulusal Meclisine üyelik şartları.....	52
2. Ulusal Meclisin Süresi ve Üyeliğın Sona Ermesi.....	54
a. Ulusal Meclisin süresi.....	54
b. Meclisin feshedilmesi.....	55
c. Üyeliğın sona bulunması.....	55

B. ULUSAL MECLİSİ'NİN FAALİYETLERİ.....	57
1. YASAMA FAALİYETİ.....	57
a. Kanunların çıkarılması.....	57
b. Yasaların önerilmesi.....	59
2. SİYASİ FAALİYETİ.....	59
3. MALİ FAALİYETİ.....	61
4. ULUSAL MECLİSİ'NİN DANIŞMA FAALİYETİ.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'TA İŞGALDAN SONRA YASAMA ORGANI

I. IRAK'TA İŞGALDAN SONRA 2003 ANAYASA ÇERÇEVESİNDE YASAMA ORGANI.....	63
A. GENEK OLARAK.....	63
B. IRAK'IN GEÇİCİ HÜKÜMETİ.....	66
C. YASAMA ORGANI.....	67
II. IRAK'TA İŞGALDAN SONRA 2005 ANAYASA ÇERÇEVESİNDE YASAMA ORGANI.....	71
A. GENEL OLARAK.....	71
B. MİLLET MECLİSİ.....	75
1. Millet Meclisinin Oluşması.....	76
a. Millet Meclisi Üyeliğinin Şartları.....	76
b. Vekillığın Süresi.....	76
2. Millet Meclisin Oturumları.....	78
3. Millet Meclisinin Faaliyetleri.....	80
a. Yasama Faaliyeti.....	80
(1) Yasama Yapının Faaliyetleri.....	80
(2) Anayasa Değişikliği.....	80
b. Düzenleyici (Denetimli) ve Mali Faaliyetleri.....	83
c. Devletin Üst Düzey Kademelerde Atama Faaliyeti.....	85
4. Millet Meclisinin Feshedilmesi Ve Üyeliğin Sona Ermesi.....	86

C. FEDERAL MECLİSİ.....	87
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	99
ÖZET.....	171
ABSTRACT.....	174

KISALTMALAR

ABD...: Amerika Birleşik Devletler

AY.....: Anayasa

AM.....: Ayan Meclis

A.g.e....: Adı geçen eser

A.g.m...: Adı geçen makale

B.....: Baskı

BP.....: Baas Parti

Bkz.....: Bakınız

BM.....: Birleşmiş Milletler

Ct.....: Cilt

DKK.....: Devrim Komuta Konseyi

M.....: Madde

MM.....: Millet Meclis

No.....: numara

S.....: Sayfa

Sa.....: Sayı

RG.....: Resmi Gazete

F.....: Fıkra

FM.....: Federal Meclis.

I.İ.H.K.....: Irak İnsan Hakları
Koordinasyonu

UM.....: Ulusal Meclis

Vb.....: ve benzer

TABLolar

- **IRAK'TAKİ YASAMA ORGANIN OLUŞUMU, YAPISI
GÖSTEREN TABLO**
- **IRAK'TAKİ MİLLET MECLİSİNİN OTURUM MEKANİZMASI
GÖSTEREN TABLO**

GİRİŞ

Birinci dünya savaşından sonra Irak'ta birçok siyasi değişiklikler meydana geldi, Öncelikle 1921'de Irak devleti kuruldu sonrada Irak'ın ilk anayasası 1925'te yazıldı ve Irak'ın Kanunun-i Esasi diye tanımlandı, bu anayasa ani olarak ortaya çıkmadı, uzun zamanda gelişen bir yapı ile Osmanlı hükmü ve İngiltere işgali dönemlerinde birçok siyasi ve yasal değişimlerden etkilendi.

Irak'ta anayasal gelişim süreci üç aşamaya ayırılır, krallıkla yönetilen bir devletten cumhuriyete dönüştürülen bir devlet olarak geçirdiği, ABD'nin Irak'ı işgal ettiği dönemden siyasi ve devlet yapısı gelişimlerle sıkı sıkıya bağlıdır.

Bu gelişim süreçte Irak'ın eski yönetimler tarafından çıkarılan (1925, 28 Temmuz 1958, 29 Nisan 1963, 21 Eylül 1968, 16 Temmuz 1970) anayasaları birinci ve ikinci aşamalarda yazılmıştır, üçüncü aşamadaysa 2003'te Irak'ın geçici yönetim kanunu (Geçici Anayasa) ve 2005'te kalıcı anayasalarıdır. Ancak Irak'ta 1925 anayasanın hazırlanmasından beri anayasal bir istikrar yaşanmadı çünkü ard arda bir sürü askeri devrimler ve darbeler yapıldı.

Tezimin konusu Irak Anayasalarında Yasama Organıdır. Belirlediğimiz gibi Irak'ta anayasal istikrarı yaşamadığı nedenle Irak'ın anayasal gelişim sürecinde ilk ve ikinci aşamada 1925 ve 1970 sayılan temel anayasaları ve Irak işgalinden sonra geçici ve kalıcı anayasaları ele alacağız.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1925 yılı Irak'ın kanun-i esasisi çerçevesinde yasama organı ele alınmaktadır. İkinci bölümde 1970 yılı Irak'ın geçici anayasası çerçevesinde yasama organı ele alınmıştır. İşgalden sonra 2003 ve 2005 anayasaların çerçevesinde yasama organı üçüncü bölümde ele alınmıştır ve her bölüme giriş olarak bölümdeki anayasa hakkında genel olarak bazı bilgiler verilmiştir.

Tezimin önemi, tez konusu ile ilgili ne Irak'ta nede Türkiye'de veya her hangi bir ülkede kapsamlı ve detaylı şekilde bir çalışma yapılamamış

olmasıdır. Özellikle de işgalden sonra Irak'ın geçici ve kalıcı anayasaları çerçevelerinde yasama organının hakkında detaylı ve kapsamlı herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla işgal sonrası Irak'ın yeni anayasasının incelemesi ve araştırılması hukukçuların bu konu ile ilgili daha fazla haberdar olmasını ve bu konunun daha iyi anlaşmasına sağlamaya yöneliktir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1925 YILIN IRAK KANUN-İ ESASİSİ ÇERÇEVESİNDE

YASAMA ORGANI

I. GENEL OLARAK IRAK KANUN-İ ESASİSİ:

Birinci Dünya savaşından sonra, demokratik sistem ve kurumlarına olan talep arttı. Irak gazeteleri de milletin iradesine dayanan müesseselerin kurulması talebinde bulundular ve vilayetlerin anayasasının çıkarılması için kurucu bir cemiyet teşkili ile bu doğrultudan hareket ederek Millet Meclisinin kurulması için çağrıda bulundular. Bu gazetelerden, ilk sayısı 20.Haziran 1920 tarihinde yayınlanan Felah Gazetesi, Irak'ın tam bağımsızlığına kavuşmasını kendilerine ilk hedef olarak seçtiklerini beyan ettiler. İkinci olarak da Millet Vekillerinden oluşan, Halkın iradesine göre hükmeden ve her konuda halkın iradesini esas alan bir anayasal hükümet teşkil edilmesini istediler. 25 Haziran 1920 de çıkan Dicle Gazetesi ise Irak'ın tam bağımsızlığına çalışmakla beraber, kanun ve nizamnamelere bağlı, Vilayetlerin ruhuna uygun, Halkın yararını esas alan bir Krallık düzenine dayanan Anayasal bir hükümet kurulmasını ve geniş yetkilere sahip Yasama Meclisinin teşkilini istediler. ¹

Bu talep karşısında İngiltere Hükümeti, Manda Nizamnamesinin birinci maddesinde, manda uygulamasının tarihinden itibaren üç seneyi aşmayacak bir sürede, Irak Anayasasını uygulamaya koyacağını, Millet Meclisine tasdik için sunacağını taahhüt etti. Ancak şu şartlarla; Vilayetlerde oturan ahalinin temel haklarını garanti etmeli, ² Irak Devletinin tedricen ilerleyerek Bağımsız bir devlet haline gelmesini kolaylaştıracak maddeleri içermeli ve Irak Hükümeti ile istişare edilerek yürürlüğe konmalıdır. 11 Temmuz 1921 tarihinde, Abdurrahman Nakip Hükümetin, Irak Kralı olarak Faysal'a biat

¹ Hüseyin CEMİL'İN, El-Felah ve Dicle Gazetesinden iktibas ettiği, **1925-1946 Irak'ta Meclis üyeliği, Halk topluluklarının onlara göre durumu**, Bağdat. Müsenna Bürosu neşriyatı, 1. B, 1983, S: 19-20.

² Abdürrezak El-HASANİ, **Irak'ın Çağdaş Siyasi Hayatı**, ct, 1, 4.B, Beyrut 1980, S: 84.

etmesinde, Hükümetinin, Meclise dayanan Anayasal, demokratik ve kanunlara bağlı bir Hükümet olması şart koşulmuştur.³ 1922 tarihli ilk Irak - İngiltere muahedesinde(m/3), Irak Anayasasının esasları düzenlenmiştir. Irak Kralı, Kanun-i Esasinin düzenlenmesi ile Kurucu meclise sunulmasını kabul ettiğinde, şu hükümleri içermesini şart koştur: Muahade hükümlerine muhalif hüküm içermemesi, bütün Irak'ta ikamet eden Halkın istek ve hakları ile menfaatlerini göz önünde bulundurması, herkese tam hürriyeti temin etmesi, Irak Devleti için, yasama ile ilgili olsun, uygulama ile ilgili olsun anayasal ilkeleri belirlemesi. Ki bunlar, bütün önemli işler için alınacak kararlarda uyulacak mali, parasal ve askeri planlar ile ilgili ilkelerdir.⁴

1921 yılı son baharının başlarında İngiltere, anayasa tasarısının hazırlanması için özel bir komisyon teşkil ettiğinde, bu komisyon, kanun müsvettesini hazırlayarak Birinci Kral Faysala sundu. Kral, başlangıçta tasarıyı kabul etti ve onu Iraklılardan oluşan bir komisyona havale etti. Bu komisyon, Krala geniş yetkiler tanındığı için itirazda bulundu ve Iraklıların bakış açısını yansıtan başka bir tasarı hazırlayarak, her iki tasarının müsvettesini Sömürgeler Bakanlığına gönderdi. Sonra, her iki komisyon toplanarak Kralın yetkilerini azaltan birleştirilmiş bir tasarı hazırladılar. Yetkili Bakanlar, birleştirilmiş tasarıyı Parlamenteoya sundularsa da Meclis, Krala bir takım yasama yetkisi verdi. Parlametonun, toplanamadığı zamanlarda, Krala kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi tanınması, bu yetkilerden birisidir. Ancak Irak'lı Komisyon, mutlak manada Krala verilen bu yetkiye itiraz etti ve Irak komisyonunun görüşleri ile beraber yeni bir tasarı hazırlayarak Londra'ya gönderdi. İngiltere Sömürgeler Bakanlığı, Irak Komisyonunun bakış tarzını teyit etti ve 1923 ün Nisan ayında tasarıya son şeklini verdi.⁵

Tasarı, Kurucu Meclise sunuldu ve üzerindeki münakaşa, yaklaşık bir ay sürdü.(14 Hazirandan, 10 Temmuz 1924'e kadar.) Tasarı üzerindeki

³Abdürrezak El-HASANİ, a.g.e, S: 184

⁴Abdürrezak El-HASANİ,a.g.e, cit: 2, S: 31-32.

⁵ Mecit HUDURİ, **Irak'taki Hakimiyet Nizamı**, yazarın Faysal Necmeddin El-Etrukçi tarafından çevirildi. El-Ma'luf matbaası, Bağdat 1946, S: 28-29.

Meclis görüşmeleri süratle cereyan etti. Öyle ki, çoğu maddeleri, münakaşa edilmeksizin yalnız bir defa okutulmakla kabul edildi ve Meclis herhangi bir esasa ilişkin veya mühim bir tadilat teklifinde bulunmadı. 1925 Anayasası, ilk çıktığında (123) madde idi. 1925 de (yani çıkarıldığı sene) yapılan tadilattan sonra 125 madde oldu. (4) maddeden meydana gelen bir önsöze dağıtılmış olduğu halde yasa koyucu, birinci maddede anayasayı, Irak Kanun-i Esasisi diye isimlendiriyordu. Bunların 2.maddesi ise, siyasi nizamın şeklini belirliyordu. (Irak Devleti; hâkimiyet sahibi, bağımsız ve vatani hür ve bölünmez bir bütün olup ondan bir karış bile vazgeçmez, Hükümeti de irsi krallıktır, şekli ise geçici bir hükümdür.) şeklinde hükme bağlamıştır. 3. maddede, Bağdat'ın başkent olduğunu düzenlemiş ve 4. maddede ise Irak bayrağının şeklini açıklamıştır.⁶ Anayasanın diğer maddeleri ise aşağıdaki şekilde dağıtılmıştır:

Birinci bölüm: Halkın Hukuku, m.(5-18)

İkinci bölüm: Kral ve hakları m.(19-269)

Üçüncü bölüm: Yasama organı m.(27-63)

Dördüncü bölüm: Yürütme organı (Bakanlıklar) m.(64-67)

Beşinci Bölüm: Yargı organı m.(68-89)

Altıncı bölüm: Mali işler m(90-108)

Yedinci bölüm: Eyaletlerin İdaresi m.(109-112)

Sekizinci bölüm: Kanun ve ahkâmın teyidi: m.(113-117)

Dokuzuncu bölüm: Kanun-i esasinin ahkâmının tadili m(118-119)

Onuncu bölüm: Genel hükümler m(120-125)

---

⁶ Dr.Ra'd Naci El-CEDDE, **Irak'taki anayasal gelişmeler**, Hikmet Basın ve Yayınevi Bağdat 2004, , Sa: 45.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Kanun-i esaside yapılan üçüncü ve son tadilatta, anayasanın sonuna eklenen bir de geçici madde vardır.⁷ Kanun-i Esasi: Halkın hukuku, Kralın hakları, yasama organı, yürütme organı, yargı organı, mali işler, vilayetlerin idaresi, kanun ve ahkâmın teyidi(onayı) bölümlerini içermektedir.

Kanun-i Esasi, hâkimiyet nizamı için temsil sistemini kararlaştırdı. Çünkü ikinci madde, (Hükümet şeklini geçici ve temsili olarak) düzenlemişti. Halk doğrudan vilayetlerin işlerine iştirak etmediğinden, bu temsili bir sistem sayılır. Ancak temsil yetkisini Millet Meclisi halkın adına çıkarılacak kullanacaktır. 66.maddenin açıkladığı gibi bu parlamenter bir sistemdir. Bundan dolayı, Kabinenin Meclise karşı sorumlu olduklarını kararlaştırmıştır. Çünkü bu maddede, (Devlet bakanları, Bakanlıkların yaptıkları işlerden dolayı Meclise karşı, dayanışma içinde hareket etmekle sorumlu tutulmuşlardır.) Buna mukabil Hükümete, zaruret halinde Millet Meclisini feshetme yetkisini vermiştir. 23.maddenin 2.fıkrası ile kral bu yetkiyi, Kanun-i Esasiye göre kullanmak üzere , özel olarak görevlendirilmiştir.⁸

Hukukun ittifak ve itibar ettiği konuları arz ettikten sonra, Parlamenter sistemin dayandığı esaslar, (birinci bölüm ile) Irak Kanun-u Esasisi ile getirilen yasama organının tanzim eden hükümlerinden dolayı münakaşaya maruz kalacaktır ve Meclisin çalışmalarını, oluşumunu ve yetkilerini içinde saklayacaktır.Aynı şekilde Ayan Meclisinin..

⁷ Şarl HUBER, **Irak Anayasası**, çeviren: Basil YUSUF, Bağdat 1928 S: 15.

⁸ Hüseyin Osman Muhammet OSMAN. **Siyasi Sistem ve Anayasa**, Dar-ül Camia Basın ve yayın evi , Beyrut, 1983, S:239-240.

II. MİLLET MECLİSİ

Irak'ın kanun-i esasinin üçüncü bölümünde yasama organını ve teşkilatını, yetkilerini incelemiştir ve yasama yetkisini Kral ile beraber Millet Meclisine bağlamıştır. Millet Meclisi ise Ayan Meclisi(Senato) ile Temsilciler Meclisinden meydana gelir.⁹

Bu maddede iki konu dikkati çekmektedir. Birincisi; Kralın yasama yetkilerinde, Millet Meclisi ile ortak olması. İkincisi ise İki meclis sistemini kabul etmesi.(Millet Meclisi ve Ayan). Burada şunu söylemek gerekir ki, Devletin tek veya çift meclis sistemini seçmesi, sadece nazari görüş veya itibarlardan dolayı değildir. Bilakis bunu gerektiren Devletin gelenekleri, anayasal geçmişi, sosyal ve iktisadi durumudur. İngiltere'de iki meclis sistemi, İngiliz Toplumunun geleneksel olarak birçok tabakalardan oluşması ile ilgilidir. Ancak, çağdaş yasal hükümler doğrultusunda değişime uğramıştır.¹⁰ Ama ferdi temsile dayanan sistem ise demokratik hareketi doğurmuştur. Çünkü o, genel seçimlerden kaynaklandığından, demokratik Millet Meclisi vasfını kazanır.¹¹

Temsili heyetlerinin oluşmasında Devletler, Anayasal sistemleri yönünden farklıdır. Bazı Devletler, tek Meclis sistemini almıştır. Diğer Devletler ise iki Meclis Sistemini benimsemiştir. 1876 Osmanlı Anayasası, iki meclis sistemini almıştır. Bu anayasa gereğince, genel meclis iki topluluktan meydana gelmekte idi. Birisi, Ayan Heyeti, diğeri ise Meclis-i Mebusan idi.¹² Bu sistem Ürdün Krallığının 1952 Anayasasında da görülmektedir. Çünkü, 63. madde(Millet Meclisi, iki Meclisten meydana gelir: Senato ve Temsilciler

⁹ **Irak Kanun-u Esasisinin Tadilatları**, Hükümet Matbaası, Bağdat, 1944.

¹⁰ Edmun RİBAT ,**Anayasadaki Genel Aracılık**, Dar-ül İlim yayınevi,Beyrut 1983, S: 193.

¹¹ Mustafa KAMİL, **Anayasa ve Irak Kanun-u Esasisi Şerhi**, Selam Matbaası, 5.B, Bağdat, 1947-1948, S:358-360.

¹² **Osmanlı Kanun-u Esasisi**, Osmanlı Matbaası (Lübnan) 1908

Meclisi.¹³ Irak devleti küçük ülkelerden sayılırdı. O zamanki küçük ülkelere örnek; İran, Türkiye ve Sırbistan ki bu sistem onlarca seneden beri, hükümetleri, temsili usulleri ile bu nizamaya dayanır ve işaret eder.

İki Meclisin bulunması, ihtiyaç olmadığı halde, Milleti büyük masraflara sokuyordu ve mali yönden aczi yetini artırıyor. Bunlara ilaveten iki Meclisin bulunması, Milletin ve Hükümetin yolunda engel teşkil ediyordu. Birçok kimsenin de çalışmasını engelliyordu. Çoğu zaman, bütün(yasama) dönemi bittiği halde iki Meclis anlaşamayıp ihtilaf halinde oluyorlardı. Ama Meclisteki çoğunluk, iki meclis sistemini tercih ediyordu. Bunu henüz genç, hüküm ve idarede yeni olan bir Devlet için zaruri bir gerekçe olarak görüyorlardı ve iki Meclis olmadan yeni bir Devletin işlerinin istikamet dairesinde yürüyemeyeceğini düşünüyorlardı. İki Meclis ise bir diğerini ifrat ve tefritten alıkoyuyordu. Çünkü Devlet işlerine bir Meclisin hâkim olmasının, baskı veya istibdat getirebileceği düşünülürdü. Buna ilave olarak, kanunların çıkarılması; adaleti, cesareti ve tecrübeyi gerektirir. Bu ferdi özellikler, çoğu zaman tek Meclislerde bulunmaz.¹⁴

Kurucu Mecliste öne sürülen görüşler, Anayasal Hukukun benimsediği, her iki sistemin meziyet ve noksanlarına ilişkin görüşlere tahsis edilmiştir. Görünen odur ki, Irak Kurucu Meclisinin, iki Meclis sistemini kabul etmesi, Temsili Demokratik Sistemin tesisine ilişkin rağbet ve istekler doğrultusundaki objektif görüşlere dayanır. Öyle bir toplum ki çoğu vatandaşları köy veya çöllerde ikamet ediyorlar. Bunlardaki eğitim, nerede ise seçkinlere mahsus. Temsili heyette, özellikli bir Meclis için(çift meclis, eğitim seviyesinin düşük olmasından) dengeyi sağlamaya yöneliktir.¹⁵ Gayet tabiidir ki, iki Meclis Sisteminin kabulü, her Meclisin diğerine, gerek teşekkülünde ve gerekse yetkilerinde farklılıkları gerektirir. Yoksa her meclis diğerine, şekil yönünden

¹³ Ürdün Resmi Gazetesi, S:1243,Tarihi: 16/10/1955.

¹⁴ Irak Kurucu Meclisinin 1924 yılı müzakerelerinden bir derleme, Irak Hükümeti, İçişleri Bakanlığı, Dar-üsselam Matbaası, Bağdat, Ct: 1 S: 501-564.

¹⁵ Dr. Ra'd Naci EL-CEDDE,a.g.e,S: 64

benzer olur. Bu takdirde, iki Meclis sistemini kabul etmekten (aralarındaki farklılık tahrip olacağından) hiçbir hikmet veya fayda elde edilemez.

A. Millet Meclisinin oluşumu

Hukuken sabittir ki, Halkın siyasi yetkileri kullanmaları yönünden, Demokratik Sistemlerin üç şekli vardır:

Halk bizzat, siyasi yetkilerini vekillerin veya temsilcilerinin aracılığı olmadan doğrudan kullanarak siyasi görevlerini yerine getirir. Buna doğrudan Demokrasi denir. Bazen da Halk, siyasi yetkilerini, Millet Vekilleri veya kendi temsilcileri vasıtası ile kullanarak siyasete katılır. Bunlar Halk adına ve hesabına siyasi yetkiyi kullanırlar. Buna da Temsili Demokrasi denir. Bazı durumlarda uygulanan yönetim sistemi, evvelki iki sistemin arasını birleştirir ve Halk, temsilcilerine veya vekillerine önemli konularda temsil yetkisini tanımakla beraber, aynı zamanda bir kısım yetkileri kendilerine bırakarak, bizzat kullanır. Buna da yarı doğrudan Demokrasi denir.¹⁶

Irak Anayasası, dolaylı Demokrasiyi benimsedi. Yani temsili sistemin özünü aldı. Büyük Meclis geliştiğinde, aslında bu sistemi İngiltere'den aldı. Ki o meclis, başlangıçta eşraf tabakalarını, din adamlarını kapsıyordu. Kral bunları zaman zaman istişare için topluyordu ve bu meclisin herhangi bir yetkisi de yoktu. Bütün kuvvet ve yetki Kralın elinde toplanıyordu. Sonra bunlara, illerden temsilciler katıldı ve temsil fikri gelişmeye başladı. Ta ki bu meclis, asli sıfatı ile kullandığı ve kralı da bağlayan gerçek yetkilere haiz Parlamento'ya dönüşüncüye kadar.. Yani, eskiden olduğu gibi istişari manada değil, gerçek ve bağlayıcı yetkileri elde ettiler. Yalnız Parlamento, başlangıçta aristokratlardan teşekkül ediyordu. Çıkarılacak tedricen ve belirli aşamalardan sonra Demokratik özelliğe kavuştu.¹⁷

¹⁶Hüseyin Osman Muhammet OSMAN,a.g.e, S: (207); Servet BEDEVİ, **Siyasi Sistemler**, Dar-ül Nahda yayınevi, Kahira1994,S:206-207.

¹⁷ Sa'd ASFUR, **Siyasi Sistemler ve anayasadaki İslami ilkeler**, EL-Maarif yayınevi, Kahira 1980,S:179-180.

Irak Kanun-u Esasisi, Millet Meclisinin nasıl oluşacağını belirledi. 37.madde vekillerin seçim usulüne özel bir kanun ile işaret ederek gizli oy sistemini benimsedi. Bu maddeye istinaden de Krallık döneminde dört kanun çıkarıldı.Şunu söylemek mümkündür ki, bu seçim kanunları, konu ve şekil yönünden Osmanlı Devletinin, irade-i seniyye (Padişahın Yüksek İradesi) ile Osmanlı eyalet temsilcilerinin Meclis-i Mebusana seçilmeleri için çıkarılan 1908 tarihli seçim kanunundan etkilenmiştir. ¹⁸ Bu belge, Osmanlı Devletinin bir eyaleti sayılan Irak'ta, ilk resmi ve kanuni belge olarak kabul edilir. ¹⁹ Yine bu belge, 1922 tarihli Irak Kurucu Meclis Seçimleri için esas teşkil eder. Söz konusu kanun üzerinde yapılan tadilatların çoğu, Devletin şeklinde, idari taksimatında ve yeni siyasi sisteminde meydana gelen değişikliklerin özellikleri ile ilgili idi. Ki bunlar,yeni Irak Devletinin ve geçici Irak Hükümetinin tesisi sebebi ile ortaya çıkmıştı. Söz konusu her iki seçim belgeleri de sınırlı oylamayı öngörüyordu ve fertlere tanınan siyasi hak da sınırlı ve kayıtlı idi.Siyasi toplumun sınırlandırılması kavramına sebep oluyordu. Çünkü, bu iki belge, yalnız erkeklere seçme hakkı veriyordu.²⁰ Kadınlar, seçmen toplumunun oluşturulmasından uzaklaştırılıyordu. Bunun gibi birinci ve ikinci seçmenlerle birlikte mali nisabı artırma şartı getiriyordu. ²¹ Bu durum da seçim hakkını belirli sınıflara mahsus kılıyordu. Her iki belge de dolaylı seçimi esas alıyordu. ²² Bu da iki dereceli seçim sistemi idi. Birinci derece seçmenler, ikinci derece temsilcileri seçiyordu. Bunlar da Millet Meclisine üye olacak vekilleri seçiyordu. Bu da seçmen çoğunluğunu bizzat hür iradeleri ile seçim yapmaktan uzaklaştırıyor ve delegeleri kendilerine vekil ediniyorlardı.

¹⁸ **Mücadele konusunda Süleyman Feyzi'nin hatıraları**, S:254.

¹⁹ Sa'd ASFUR,a.g.e, S:181; Dr. Ra'd El-CEDDE, **Irak Yasama Sisteminde Seçimler**, yayınlanmamış araştırmalar, S:3.

²⁰ **1908 yılı Mebusan Seçim Kanununun (m/52); 1922 Kurucu Meclisin geçici seçim sistemlerinin.** (m/18).

²¹ **1908 yılı Mebusan Seçim Kanununun (m/17); 1922 Kurucu Meclisin geçici seçim sistemlerinin.** (m/20).

²² **1908 yılı Mebusan Seçim Kanununun (m/21); 1922 Kurucu Meclisin geçici seçim sistemlerinin.** (m/1, 2 f).

1925 yılı Kanun-i esasisi, seçim şartları ile ilgili bazı genel hükümlere işaret etmiştir. Fakat bu hükümlerin tafsilatını özel bir kanuna bırakmış ve tasarısını Kurucu Meclise sunmuş, Meclis de bunu kabul etmiştir. Böylece vekillerin seçim kanunu 22/Teşrin-i evvel(Ekim)/1924 de yayınlanmıştır. Kanun-u Esasi, 26. maddenin ikinci fıkrası gereğince Kral, Meclis genel seçiminin yapılması için emir verir. Bu esasa göre Meclis Genel Seçimlerinin yapılabilmesi için mutlaka Kralın talimatı gerekir. Kanun-i Esasi, 36. maddesi ile Meclis üyeliği için yapılacak seçimde, seçmen oranını sınırlandırmıştır. Bu maddeye göre, bir vekilin seçilebilmesi için, yirmi bin erkek seçmenin oyu gerekir. Ayan Meclisinin oluşmasına dayanak teşkil eden ilkeleri göz ardı ederek uzaklaşmıştır. Ayrıca Kanun-i Esasinin 41. maddesi, bir önceki vekilin yeniden seçilmesini uygun görmüştür.

Millet Meclisinin teşekkülü, dört senelik seçimlere dayanıyorsa, bu takdirde Meclis üyesi olacak adaylarda bulunması gereken şartları ve bu şartların sona ermesi konularını da bilmek gerekir. Bu ayrıntılar, aşağıda başlıklar halinde ele alınacaktır:

1. Millet Meclisi üyeliğinin şartları

Kanun-u Esasinin tadil edilen 30. maddesi, Meclis üyeliği şartlarını belirlemiş olup bu şartlar aşağıdaki gibidir:

Belirtiler şartları taşımayanlar, iki meclisten birine üye olamaz.²³

1. Iraklı olması ve Irak uyrukluluğunu doğumla ya da Lozan Antlaşması gereğince veya Irak uyruğuna girmekle kazanmış olması. Irak uyruğunu kazanmış olan kimse Milletvekili olabilmesi için 1914 tarihinden önce Irak'ta ikamet eden bir Osmanlı aileden olması ve Irak uyruğunu kazanması üzerine 10 yıl geçmiş olması gerekir.
2. Hukuki Ehliyetli ve Millet Meclisi için 40 yaşını Ayan Meclisi için 30 tamamlamış olması gerekir bu nedenle 40 ya da 30 yaşına ulaşan kişi

²³ Dr. Ra'd Naci EL-CEDDE, **Irak'ta Anayasal gelişmeler**, a.g.e, S: 62

kendini aday gösteremez çünkü ulaşmakla tamamlamanın arasında bir sene fark var.

3. Adayın, en az lise mezunu ya da dengi okul mezunu olması gerekir.
4. İyi bir üne ve siyasi tecrübeye sahip olmak; nezih, dürüst, adil olması ve vatanına bağlılığıyla tanınır olmak.²⁴
5. Bir cinayetten hüküm giymemiş olması ya da tutuklu veya gözaltı hapsinde olmaması, ancak hüküm olmadan sadece suçlama veya hüküm çıktıktan sonra iptal olması bu kişiyi milletvekili aday olmasına mani olamaz.
6. Adayın, vatan ve kamuya ait mali kaynakları kendi çıkarı doğrultusunda kullanmak suretiyle yasadışı yollardan maddi kazanç elde etmemiş olması gerekir.
7. Yasanın belirleyeceği dereceden krala akrabalığı olmaması.
8. Bir kişinin şahsında iki meclisin üyeliği birleşemez.

1924 yılı seçim kanununun 33.maddesi, birden fazla daireden seçilen adayın, seçildiği tarihten itibaren sekiz gün içinde bunlardan birini tercih etmesi gereklidir.Seçilen görevliler ise üyeliği kabul veya red konusunda muhayyerdirler. Eğer üyeliği kabul ederse Hükümetteki vazifesini bırakmak zorundadır.(Bakanlar hariç) . Bu mecburiyet, Millet Meclisi üyeliği ile Hükümetteki görevin birleştirilmesinin caiz olmadığını gösterir. Parlamenter Sistemin dayandığı kanuni esaslar bunu doğru bir gerekçe olarak görüyor. Çünkü parlamenter sistem esasen yasama ve icra erklerinin birbirinden ayrılması ilkesine dayanır.²⁵

2. Vekilliğin süresi ve üyeliğin son bulması

Meclis üyeliğinin süresi, yasama dönemi ile ve ona göre isimlendirilir. O da Meclis süresi için belirlenen başlama ve nihayete erme süresidir. 1925 Kanun-i Esasisi, Meclis üyeliğinin süresini, 38.maddede, dört yıl olarak sınırlamıştır. Millet Meclisinin Devresi dört toplantıdan(yıldan) ibarettir. Her

²⁴ Muhammet Muzaffer EI-EDHEMÎ, **Irak'ın Kurucu Meclisi**, Bağdat, 1976, S: 168.

²⁵ Mustafa KAMİL, a.g.e, sayfa: (83-84)

sene için, seçimi takip eden Kanun-u Evvel(Ekim) ayının başından itibaren başlar.(Eğer ayın başı tatile gelirse, müteakip günden itibaren başlar) Dönem süresinin dört yıl olması, çoğu Arap Devletlerinin kanunlarında bu süre esas alınmasındandır. Herhangi bir sebepten dolayı Mecliste, (vefat, istifa, kanuni şartların ve (vekillik ehliyetinin kaybedilmesi) veya Meclise devam etmemek gibi) nedenlerle sandalye boş kalırsa, Kanun-i Esasinin 47.maddesi gereğince, Meclis Başkanlığının teklifi üzerine, yerine hemen başkasının seçilmesi işlemine başlanır.

Millet Meclisinin süresi, kanunen tayin edilen süreden önce biter. Yani dört sene dolmadan.. Eğer süresinden önce Kral Meclisin feshini kararlaştırırsa, hemen yeni Meclisin seçimlerine başlanır ve fesih tarihinden itibaren 40.maddeye istinaden dört ayı geçmeyecek şekilde, Meclis olağanüstü toplantıya çağırılır. Olağanüstü toplantı, (tatil ile tecil konularında)²⁶ normal devreler için düzenlenen hükümlere göre işlem yapar ve her hal ü karda bu ictima(devre) 31. Teşrin-i sani(kasım ayı) sona erdirilir. Taki,normal devre döneminden önce başlayabilsin. Eğer bu toplantı kanun-u evvel(Aralık) ayından başlarsa, bu normal dönem için ilk toplantı sayılır.(Kanun-i Esasi, madde:40) Kanun-i esasinin 46.maddesi, vekiller için istifayı mübah görmüştür. (Vekil, istifasını yazılı olarak Başkana sunar, Başkan kabul etmediği sürece, istifa uygulanmaya konmaz.)

49.Maddeye göre milletvekili izinsiz ve meşru' özürlü olmadan bir ay Meclise devam etmeyen ve 46.maddenin hükümüne istinaden istifa etmiş sayılır. Kanun koyucu burada, Meclis Üyelerini görevlerini en güzel şekilde yapmaya teşvik etmek istemiştir.

B. Millet Meclisinin yetkileri ve çalışmaları:

Parlamentonun esas yetkileri, yasama ve mali yetkileridir. Bunların ikisine ek olarak bir de siyasi yetkileri vardır, Siyasi yetkiyi Hükümet üzerinde denetim şeklinde kullanır. Hükümet güven oyu almak için parlamentonun

²⁶ Mustafa Ebu Zeyd FEHMİ, **Mısır'ın anayasal sistemi ve kanunların anayasal murakabesi**, 7.B, 1993, yayın yok, S: 570.

yardımını ister. Hükümet ister istemez bu güveni sağlamak ve kazandığı güveni devam ettirmek zorundadır ki işlerine devam edebilsin.²⁷ İşte bu gerçek bize Temsili Parlamenter Sistemi tanıtır. 1925 yılı Kanun-u Esasisi Millet Meclisine üç yetki tanımıştır: Yasama, mali ve siyasi yetkiler.(İcra gücü üzerindeki denetimleri) Anayasa Meclisin bu yetki ve görevlerini nasıl yapacağını düzenlemiştir. Bu yetkileri ve nasıl kullanılacağını, iki matlap(konu) halinde inceleyebiliriz. Birincisinde, yasama yetkisini, ikincisinde ise mali ve siyasi yetkileri açıklayacağız.²⁸

1. Yasama Faaliyetleri:

Yasama Faaliyeti, resmi bir kaynak olması sıfatı ile kanun çıkarma ve kanunlara bağlayıcı ve icbari güç kazandırma faaliyetidir. Özellikle Anayasalar, yasama erkini sınırlamaya önem verirler ve yasama gücü yönünden uyulması mecburi kuralları açıklarlar. Taki yasama görevini yapabilsin.²⁹

Kanun-i Esasi 29. maddesi ile yasama yetkisini belirlemiştir.(... bu kanun hükmüne uymakla beraber, Yasama gücünün kanun çıkarma, değiştirme ve lağvetme yetkisi vardır.) Bunun gibi, 118 ve 119.maddeler, bu gerekçelerle Millet Meclisine, Kanun-i Esasiyi değiştirme yetkisi vermiştir. Çünkü Millet Meclisinin yasama görevi,anayasayı ve kanunları değiştirme yetkisini kapsamına alır. Bu faaliyetlerin her biri için uygulama kuralları, değişik çoğunluk usulleri vardır. Birinci dalda, anayasa tadilatlarını ele alacağız. İkinci dalda ise normal yasama uygulama ve kurallarını arz edeceğiz.³⁰

²⁷ Edmun RİBAT, a.g.e, S: (709)

²⁸ Dr. Ra'd Naci,EL-CEDDE, a.g.e, S: 64-66.

²⁹ Sa'd ASFUR, a.g.e, S: 47-48.

³⁰ Edmun RİBAT, a.g.e, S: 584-585.

a. Anayasa Değişikliği:

Birinci olarak: Kanun-i Esasiden iki madde(118,119) onun tadil hükümlerini içine almıştır³¹. Bu iki madde, Millet Meclisine, tadilat yapma yetkisini vermiştir. Lakin yürürlüğe konduğu ilk sene itibariyle maddede yapılan tadilat, yani 21 Mart 1925 ile 21 Mart 1926 tarihinde yapılan değişikliklerle, 21 Mart 1930 tarihinde yapılan değişiklik arasında fark vardır. Çünkü 118. madde,(Millet Meclisi, bu kanunun yürürlük tarihinden itibaren bir sene içerisinde, bu kanundan herhangi bir fer'i hükmü değiştirebilir. Buna ilaveten, amaçlarını gerçekleştirmek için,(Millet Meclisinin (her iki Mecliste) 2/3 oy çokluğu ile bunu kabul etmesi şarttır. Yine 119.madde,(önceki maddede düzenlediği hükümden ayrı olarak) yürürlük tarihinden itibaren beş seneye kadar, Kanun-i Esasi üzerinde herhangi bir tadilat yapılamaz, hükmünü getirmiştir. Yine bu müddetten daha ileri şekli şöyledir: (her türlü tadilat ve değişikliği, Millet Meclisi ile Ayan Meclisinin, 2/3 çoğunlukla kabul etmesi gerekir. Bundan sonra da Millet Meclisi feshedilmiş olur.Yeni Meclis seçilir ve münfesi evvelki Meclisin aldığı karar, ikinci defa Millet Meclisi ile Ayan Meclisine sunulur. Eğer, tekrar her iki Meclisin 2/3 çoğunluğunun onayına mazhar olursa, tasdikinden sonra neşredilmek üzere Krala sunulur.)

Kanun-i Esasi Dört konuyu birbirinden ayırmıştır:

- 1- Kanunun yürürlüğünden itibaren bir sene boyunca yapılması mümkün olan değişiklikler ve fer'i işlerle ilgili şartları, (fer'i mes'eleler ibaresinin delalet ettiği mananın müphem olduğu kabul edilir.) Çünkü Anayasada hangi hükümlerin asıl, hangi hükümlerin fer'i(ayrıntı) olduğu konusunda ittifak etmek kolay değildir. Kralın ülke dışında bulunduğu zamanlarda, Ona vekalet etmek üzere yerine bir vekilin atanması konusu, 29 Temmuz 1925 tarihinde, Kanun-i Esasi üzerinde yapılan değişikliğe göre, bu hükmün fer'i işlerden sayılması konusuna bir örnek teşkil etmektedir. Buna mukabil, Ayan Meclisine kanun teklif etme hakkının verilmesi, temel konulardan sayılmıştır. Bunun için

³¹ Züheyr CRANE, **Anayasa Görümleri**, Ahid yayınevi, Bağdat 1936,birinci kısım, S: (13).

1 Mart 1925 tarihinde, Ayan Meclisinden iki üyenin teklifi reddedilmiştir.³²

2- Yürürlüğünden itibaren, ilk beş sene içerisinde, herhangi bir değişikliğin yapılmasının yasaklanması(üst tarafında bir konuda gelen hariç) yani, 21 Mart 1926. ile 21 Mart 1931 arasındaki süre.

3- 119.Maddenin ele aldığı 21.Mart.1931 tarihinden sonra yapılan tadilatların, üç aşamada gerçekleşmesi gerekir:

Birincisi: Anayasayı her iki Meclisin(Ayan Meclisi ile Millet Meclisi)nin 2/3 çoğunlukla kabul etmesi. Bununla beraber Kanun-u Esasi, iki Meclisin toplanmasını istemediği göze çarpıyor. Nitekim bu fark,çoğunluğun nasıl hesap edileceği konusundaki 119.Madde uslubu ile 118.maddenin üslubu arasındaki farkta da görülüyor.119.Madde, her iki Meclisin 2/3 çoğunluğunu şart koşmuş iken, bu sonuncusu(118.madde),(2/3 çoğunluk) ibaresi ile maddenin Uygulanması için hazır üyelerin çoğunluğu ile yetindiği anlaşılıyor.³³

İkincisi: Her iki Meclisin, bahsedilen çoğunlukla onayını takiben, Millet Meclisin feshedilmesi gerekir. Bu da Kanun-i Esaside yapılması istenen değişikliğin, asıl yetki sahibi olan Millet'in görüşünü sormak için öngörülen bir tedbirdir.³⁴

Üçüncüsü: Bundan ve yeni Millet Meclisinin seçiminden sonra, ilk çoğunluğun aynısı ile Millet Meclisi ve Ayan Meclisinin değişikliği kabul etmesi şarttır. Eğer bütün bu şartların hepsi gerçekleşirse, değişiklik, Krala tasdik ve neşir için arz edilir. Anayasaların arasından bu şekildeki anayasaları kabul eden Devletler: 1923 yılı Romanya (madde:129) ve 1931 İspanya(madde:125) anayasalarıdır.

³² Sa'd ASFUR, a.g.e, S: (93)

³³ Dr.Ra'd Naci EL-CEDDE,a.g.e, S: 45.

³⁴ **1925 Yılı Irak Kanun-u Esasi Hükümleri**, m119.

- 4- Kralın hakları ve veraseti için düzenlenen hükümlerin tadili için, Anayasanın kararlaştırdığı şartlar, kanun-i Esasinin 22.maddesinde düzenlenmiştir:(Kanun-i Esasiye, vesayet süresince Kral hakları ve veraseti konusunda herhangi bir değişiklik hükmü konulamaz.)

b. Yasama Yapısının Faaliyetleri:

1. Kanun teklif etme hakkı:

Bu haktan maksat, parlamento üyeleri için Millet Meclisine kanun teklifi verme hakkını tanımaktır. Irak Kanun-i Esasisi, bu hakkı 45. maddesinde düzenlemiştir. (Millet Meclisinin her bir üyesi, (mali konular hariç) kanun tasarısı teklifinde bulunabilir... arkadaşlarından on kişi bu konuda onu desteklemelidir. Bu teklifi Meclisin kabul etmesi halinde, kanun tasarısını yasalaştırılması için onu Bakanlar Kuruluna havale eder. Meclisin reddettiği bir teklifi, aynı toplantıda tekrar sunmak uygun değildir.)

Görülüyorki bu madde ile Irak Kanun-i Esasisi, Millet Meclisi üyelerine, kanun teklif etme hakkı vermiştir. Ancak bu mutlak bir hak değildir. Çünkü mali konuda teklif verme yetkisini vermemiştir. Bu hali ile, Osmanlı anayasasına muhalif düşmektedir. Zira Osmanlı anayasası, Meclis-i Mebusana istisnasız kanun teklifi verme hakkını tanımıştır.Aynı şekilde 1923 tarihli Mısır Anayasasının, (ki Irak Kanun-i Esasisini çıkaranlar ondan etkilenmiştir.)³⁵ 28.maddesi, Millet Meclisi için kanun teklif etme hakkını içermektedir. (Kral, Senato ve Millet Meclisi için kanun teklif etme hakkını(vergi ihdasına veya artırılmasına ilişkin kanunlar hariç) vermiştir. Bunları teklif hakkı Kralın ve Millet Meclisininindir. Irak Kanun-i Esasisini yorumlayanlar, mali konudaki kanun teklifi haklarının, Kral ve Hükümet (Millet Meclisi hariç) için kısıtlanmasının gerekçelerini araştırmaya çalışmasının sebebi, Millet Meclisini israf ve savurganlık meylinden sakındırmak içindir. Bu durum Parlamenter sistem tenkitçileri için iyi bir tenkit konusudur.Bununla beraber, Parlamentonun mali kanun tasarılarının teklifinden elini çekmek için bir

³⁵Filip Viladır İRLEND, **Irak'ın Siyasi Gelişmelerine İlişkin Araştırmalar**, çeviren: Ca'fer Elhayyat'ın, Dar-ül Keşşaf Yayın Evi, Beyrut, 1949, S: (239).

tedbirdir. Irak Yasa koyucusu, böylece Irak'ta çağdaş demokratik parlamenter sistem için iyi bir iş yapmıştır. Çünkü vekili seçen mevki için bölgesel taraftarlıktan korkulur. Bu da onları vekillerine aşırı talepler götürmesine sebep olur. Neticede mali kanun tekliflerinde onun yetkisini kötüye kullanmaya götürebilir.³⁶ Mali kanunları teklif etme hakkının Krala münhasır kılınması, Onu anayasal bir araç olarak gören İngiltere Hükümetinin, Kral vasıtası ile Irak Millet Meclisi üzerinde hakimiyeti sağlamasına yol açmaktadır.³⁷

2. Yasama kararı:

Kanun-i Esasi 55.maddesi, yasama kararı için uyulacak prosedürü düzenlemiştir: (Meclis kanun tasarılarını, ayrı ayrı maddeler halinde inceleyerek karar verir, sonra da tasarının bütünü hakkında karar verir.) Ama İç Tüzüğün Millet Meclisine ilişkin hükümlerine gelince, beşinci bölüm 26.madde,(tasarının kabulü için üç defa okunması gerekir.) şartını getirmiştir:

Birinci okuma: Meclis Başkanı tasarıları ve Kanun-i Esasinin 26.maddesinde işaret olunan Başbakan tarafından gönderilen, çıkarılması için gerekçeleri içeren notla beraber talimat veya kararnameleri teslim aldıktan sonra, Başkan tasarıların unvanını veya talimatları okur. Önceki oturumun tutanağını okuduktan ve tutanağın kabulünden sonra Başkan, Meclise bunun ihtisas komisyonuna sevkini sunar. Buna birinci okuma denir.

İkinci okuma: Komisyon raporunun, tasarı ile ilgili, genel ve esas ilkeler yönünden tartışılabilmesi için Müzakere belirli günde başlar. Yeterli müzakere yapıldıktan sonra, Başkan, maddelerin müzakeresine başlamak istiyorsa, Meclise sorar. Eğer bu talep reddedilirse tasarı reddedilmiş sayılır, eğer uygun görürse, madde madde tasarının müzakeresine hemen başlar ve oylama yapar. Her Vekil, maddelerin müzakeresi esnasında, komisyona sunulmayan yeni değişiklik önermelerini verebilir. Eğer ihtisas komisyonu

³⁶Mustafa KAMİL, a.g.e, S: (63).

³⁷Edmun RİBAT, a.g.e, Ct: 1, S:371

üyelerinden birisi veya Bakanlardan biri değişiklik talebinde bulunursa, bu teklif komisyona havale edilir ve bu maddenin görüşülmesi ertelenir.(bu madde ile ilgisi olmayan) müteakip maddelerin görüşülmesine devam edilir. Maddelerin münakaşası bittiğinde ikinci okuma son bulur.

Üçüncü okuma: Tasarı üçüncü okuma metodu ile okunmaya başlanır. Ancak ikinci okumanın sonu ile birinci kuraatın başlaması arasındaki süre, üç günden az olmalıdır. Bu takdirde, müzakere edilen veya tadil için Meclise sunulan maddelerin kabulünden sonra, bütün tasarı üzerinde oylama yapılır. Eğer önceden üzerinde oylama yapılmış ve reddedilmiş ise aynı toplantıya bir daha sunulamaz.Eğer kabul edilirse, onlardan imzalı iki suret, Meclisin Mührü ve imzası ile bir sureti Ayan Meclisi Başkanlığına, ikinci sureti de Başbakana gönderilir.

Eğer komisyon, tasarının sunulmasında gecikirse, Hükümet veya teklifi yapan Vekil, Mecliste görüşülmesi için, tasarının re'sen müzakereye dahil edilmesini talep edebilir. Bu takdirde, komisyonun, gecikme sebeplerini açıklaması ve Meclisin de komisyonda kalmasını veya acil olarak müzakeresini talep edebilir.(madde: 47). Bundan dolayı İç Tüzüğün 53.maddesi Hükümete, Kanun-i Esasinin 45.maddesine binaen Meclise sunduğu tasarı yasallaşmadıkça, geri isteme hakkı verir. (Tasarının geri istenmesi, izlenilen yoldan sunulmuşsa,)

2. Millet Meclisinin Diğer Çalışmaları

a. Mali Faaliyeti

Irak Kanun-i Esasisinin beşinci bölümü, mali konularla ilgili olup (19) maddeden meydana gelmektedir. Bunlar(90-108)Arası maddeler olup mali konulara tahsis edilmiştir. Bu yönden parlamentonun, mali konuda Hükümet üzerindeki denetimin çerçevesini genişletmiştir.Ancak,evvelce söylediğimiz gibi yürütme organının, mali konuda kanun teklif etmesini yasaklamıştır. Bundan dolayı 100. madde, (Maliye Bakanı, Millet Meclisine ödenek tahsisisi veya ödeneklerin artırılması, azaltılması veya kaldırılması ile ilgili bütün kanun tasarılarının öncelikle Millet Meclisine sunmasını hükme bağlamıştır.

Aynı şekilde bütçe kanunu, Hükümetin akdettiği bütün kredilerle ilgili kanun tasarılarının, Meclise sevkini zorunlu kılmıştır.

Teklif yetkisinin münhasıran yürütme organına bağlanması şiddetle arzulanmıştır. Kanun-i Esasi, 105.maddede, İki Meclisten birine, Kanuni bir tasarı veya genel hasıllattan sarfı gerektiren bir teklifte bulunulmasına(bir Bakanın teklif etmesi hariç) izin vermemiştir. 106.Maddede ek olarak ve aynı yönde, (Temsilciler Meclisi için, muahedelerden doğan masrafların azaltılmasına ilişkin Millet Meclisi veya Kurucu Meclis tarafından tasdik edilen muahedeler) hakkında bir kararı,(Kralın onayı alınmadan) alamaz veya kanun tasarısı veremez.

İki kuvvet arasındaki denge çerçevesinde, münhasıran teklif yetkisinin İcra gücüne verilmesine mukabil Kanun-i Esasi, Meclisin, mali denetim işleri görevini genişletmiştir. Bundan dolayı, aşağıdaki konularda Millet Meclisinin muvafakatının alınmasını şart koşmuştur:³⁸

- 1- Vergiler: 91.Madde,(Vergi veya rüsumların konulması) ancak, kanun çıkarmakla yapılabilir. Yalnız bu hüküm, Hükümet Dairelerinin genel hizmetlere mukabil aldığı ücretleri ve Devlet mallarından faydalanmayı kapsamaz. Yine kararname veya talimatlarla vergi ihdas edilemez.
- 2- Devlet malı üzerinde tasarruf: (90,93,94.)Maddeler, aşağıdaki hususları devamlı olarak düzenlemiştir. Devlet mallarının satışı, başkasına verilmesi, kiralanması veya başka bir şekilde kullanılması(kanunun gereği verilen haklar dışında) yasaktır, hükmünü getirmiştir.(Vilayetlerin tabii kaynaklarının, tekel veya imtiyaz hakkı, yatırım amacı ile hiç kimseye verilemez veya kullanılması için veya kamu yararı amacı ile bir maslahat veya fayda için verilmesi mümkün değildir.Resmi Devletin gelir kaynakları, (bir kanun gereği olmaksızın) iltizam yolu ile başkasına

³⁸Dr. Ra'd EL-CEDDE, a.g.e, S: 64.

verilemez.(sözleşme ile üçüncü şahıslara işletme hakkı vermek) Ancak, süresi üç seneyi aşacak olanlar, her işlem için ayrı bir özel kanun gerekir.) Hükümet, borç akdi imzalayamaz. (özel bir kanun gereği olmaksızın) genel hazineden ödeme yapmak suretiyle taahhütlere giremez.(bu da bütçe kanununun buna müsaade etmediği hallerdedir.)³⁹

Sene sonu hesaplarının incelenmesi hakkında da Irak'ın Kanun-i Esasi, 104. maddesinde, bütün masrafların incelenmesi için bir Daire kurulmasına ilişkin olarak kanun çıkarılmasını kararlaştırmıştır. Bu daire, her sene en az bir defa, (eğer masraflar, tasdik edilen ödeneklere ve kanunun koyduğu usule göre yapılmışsa) bunu Millet Meclisine açıklayan, bir rapor sunar.

b. Siyasi Faaliyeti:

Geleneksel Hukuk, Parlamenter Sistemin tarifinde, bu sistemin, yasama ve yürütme gücü arasında eşitlik kuralı üzerine kurulduğunu kabul etmiştir. Öyleki, Devletin genel siyasi işlerinin yönlendirilmesinde, Parlamento ve Devlet Başkanı arasında tam bir yardımlaşmanın(Halka karşı sorumlu olan sorumlu bir Hükümet kanalıyla) yapılması neticesine dayanır.⁴⁰

Irak Kanun-i Esasisi, Temsilciler Meclisinin, ki denetim yetkisi Kralın Irak haricinde bile taht sorumluluklarını üstlenmesine kadar çerçevesi geniştir. Ancak bu yetki, Millet Meclisinin muvafakatı ile mümkündür.(madde: 24) Ayrıca Meclisin Hükümet işleri üzerinde, siyasi denetim yetkisi de vardır. Irak Kanun-i Esasisini yürürlüğe koyan Meclis, bir çok siyasi denetim fonksiyonlarını kendisine almıştır. Buna ilaveten soru sorma, gensoru, Hükümetin siyasi sorumluluğunun araştırılması ve cinayetlerle ilgili ithamların araştırılması gibi.⁴¹

³⁹**Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün**, 45.maddesi: (Eğer Kral, Kanun-u Esasinin 62.maddesinin 2.fıkrasına uygun olarak kanunlardan birini tekrar görüşmek üzere iade ederse, Kralın iade sebeplerini içeren yazısı,(eğer Meclis onu özel bir komisyona havale etmemiş ise) tab' edilerek üyelere dağıtılır ve ihtisas komisyonuna gönderilir.

⁴⁰Osman Halil OSMAN, Anayasa Kanunu, Mısır yayınevi, Kahire 1956, S: 315-316.

⁴¹ Mustafa Ebu Zeyd FEHMİ, a.g.e, S:393.

III. AYAN MECLİSİ

1921 Yılında, teşkil edilen Britanya Komisyonunca, Irak Kanun-u Esasisinin müsveddesi çıkarıldığı zaman,(30.maddede) Meclis-i Ayanın oluşturulma düşüncesine yer verilmiştir. (Kral Meclisi) adının verildiği bu Meclisin (Bakanlar arasından tayin edilen) otuz üyeden oluşması öngörülmüştür. Seçilen, Millet Meclisinin 2/3 çoğunluğu tarafından verilen kararlar hariç, bütün yasama çalışmalarını tadil etme yetkisine sahip olacak bir kurum olacaktı. Ama Kral Faysal tarafından Bağdat Komisyonuna gönderilen proje, Osmanlı metodunda olduğu gibi Komisyon tasarısında, iki meclisli bir yasama heyeti teşkilini uygun gördü ve Ayan Meclisinin yirmi üyeden oluşmasını tasvip etti. Yasaların, her iki Meclis tarafından tasdikini esas aldı.⁴²

1924 yılında, Kurucu Meclisteki tartışmalar sırasında, Irak Kanun-i Esasisi için iki görüş ortaya çıktı. Birincisi, Ayan Meclisi fikrine karşı çıkıyordu, ikincisi ise bu düşünceyi destekliyordu. Bununla beraber birinci görüş sahipleri, Sırbistan, Türkiye ve İran tecrübesini örnek göstererek, (Irak'ın küçük bir ülke olması) nedeniyle iki meclis fikrine karşı çıktılar. Buna ilaveten iki meclisin çok masraflı olacağı ve bundan kaçınılamayacağını beyan ettiler. Yine iki meclis, siyasi ve yasama faaliyetlerinin gecikmesine veya tatile uğramasına yol açacağını ileri sürerek bir çok devleti buna örnek gösterdiler. Bu devletlerde, Ayan Meclisi olmadığı halde yasama süreçlerinde herhangi bir aksaklık olmamaktadır, dediler.⁴³

Bu fikri benimseyen çoğunluk grubu, Ayan Meclisinin önemini çeşitli yönlerden ele aldılar. Henüz,tecrübe dönemindeki bir devlet için Ayan Meclisinin varlığı veya yokluğunun gerekli olup olmadığını, fayda ve zararını tecrübe etmeden ve sonradan neticesini görmeden bilmesi mümkün değildir.

⁴²Filip Vilayder İRLEND. A.g.e,S:293-294.

⁴³**Kurucu Meclis Notları**, Ct:1, S:556, sayfa:608-614.

⁴⁴ Bunlar, Anayasal kuralların oluşturulması ve olgunlaştırılması için zorunludur. Yeni doğan bir devletin hükmetmesi için,(Ayan Meclisinin) olmaması halinde, genç ve tecrübesiz bir devlette işlerin düzenli gitmeyeceğine, demokratik devletlerin tecrübesini şahit gösterdiler...

İki meclisten oluşan yasama organı, bunların birisi diğerini ifrat ve tefritten alıkoyduğu için tek meclis sisteminden çok daha iyidir.Çünkü tecrübe noksanlığı, dolayısıyla cesaret yokluğunu hisseder ve baskı rejimine dönüşür. Zira kanun çıkarma, adalet ilkesini ve tecrübeyi gerektirir. İşte bu ferdi özellikler, tek meclislerde bulunmaz.

Kurucu Meclis,Ayan Meclisinin gerekli olup olmadığı konusundaki uzun münakaşalardan sonra, Ayan Meclisinin de kurulmasını hükme bağlayan Kanun-i Esasiyi tasdik etti. 1958e kadar, uzunca zaman uygulanan Irak Kanun-i Esasisi, yürürlükte olduğu sürece, Ayan Meclisi hakkında, siyasi partiler yönünden herhangi bir sakıncalı durum, direnme veya çekişme görülmedi. Ancak ıslahı, teşkil metodu veya düzeltilmesi için davalar açıldı. Bu davalar, seçim metodunun oluşturulması, tayinin ve seçimin bir anda onaylanması zarureti üzerinde yoğunlaştı. Nitekim Mısır Anayasasında görüldüğü gibi partilerin izledikleri yolun, Anayasaya ve temsil hayatının selametine, seçim hürriyetine(Ayan Meclisi fikrine itiraz etmeksizin) saygılı olması gerekir.⁴⁵

---

⁴⁴**Temel veya Anayasal Hukuk.** İstinaf Mahkemesi üyesi Hukuk Medresesi Anayasa Hukuku Öğretmeni, Süleyman Feyzi El-Musuli'nin, sözü edilen Okulda, birinci sınıflara verdiği derslerin derlemesi, Bağdat'da 1921de basılmıştır.

⁴⁵Abdürrezzak ELĞHASANİ,a.g.e,S:74, sayfa: 287.

A. Ayan Meclisinin Oluşumu - Üyeliğinin Şartları – Üyelik Süresi

1. Ayan Meclisinin oluşumu

1925 Yılı Kanun-i Esasisinin 31.maddesinin, 1.fıkrasına göre, Ayan Meclisi, Kralın tayin ettiği, Millet Vekilleri sayısının çeyreğini geçmeyecek sayıdaki (Cumhurun güvenini kazanmış, çalışmalarına güven duyulmuş, Devlet ve Vatan Hizmetinde şerefli birer geçmişe sahip olan) üyelerden meydana gelir.

Ayan Meclisinin oluşumunun dayandığı temel, tayin ilkesidir ki 26.maddenin 7.fıkrası gereğince, Kralın haklarından bir hak gibi düzenlenmiştir. Çünkü mezkur maddeye göre(Kral, Ayan Meclisi üyelerini tayin eder ve buldukları makamlarından istifalarını kabul eder.)⁴⁶

Ayan Meclisinin oluşumunun tayin ilkesine dayanmış olması, Onu Milleti temsil eden temsili bir Meclis olma kavramından uzaklaştırmıştır.

Meclisin atama yolu ile oluşmuş olması, Kurucu Meclisin toplanmasında bir çok münakaşalara neden olmuştur. Kanun-i Esasinin uygulandığı süre boyunca, Irak'ta siyasi gücün endişesini tahrik eden konulardan birisi bu olmuştur. Ayan Meclisinin üyelerinin atanmasına taraftar olanların gerekçesi; Kral sorumsuzdur ve şahsi bir hukuku kullanmamaktadır, Ayanları ataması sadece ismi bir haktır ki onu fiilen Hükümet kullanmaktadır ve bu konudaki rolü şeklidir. Yalnız Hükümetin talebine binaen, atama iradesini izhar etmekten ibarettir, demektedirler.⁴⁷

Millet Mecliste,Kralın yetkilerinin sınırlandırılması için bir çok teklifler verilmiştir.Bunların arasında, üyelerin bir kısmının isimlendirilmesinin onaylanması ilkesi ve ikinci kısım için seçim ilkesidir.⁴⁸

⁴⁶Faiz, Aziz ES'AD, **Irak'ta Parlamenter Sistemin Sapması**, Bağdat 1975,S: 130.

⁴⁷**1924 yılı, Irak Kurucu Meclisi Müzakereleri**, a.g.e, cilt: 1, S: 557-599.

⁴⁸Dr. Ra'D EL-CEDDE,a.g.e, S: 62.

1938 Yılı, Kral Gazi'nin döneminde, Millet Meclisinin takviyesi çerçevesinde, (güven hakkının Hükümetten geri) alınması, Meclisin bu hakkı kullanması için, Hükümetin gösterdiği çaba sonucu sorumlu komisyon, Anayasanın değiştirilmesi, Kralın yetkilerinin azaltılması ile bu yetkinin diğer heyetlere dağıtılması görüşünü ortaya koymuştur. Bu yetkilerin içinde, Kralın Ayan Meclisini tayin yetkisi de vardı. Çünkü Kralın Ayan Meclisi üyelerini atama yetkisinin kısıtlanmasında, Ayan Meclisinin aday gösterdiği üç kişinin seçilmesinde, (Ayan Meclisinin üyelerinin beşte bir çoğunluğu ile seçilen) Kralın yetkisi kısıtlanıyordu.⁴⁹

1943 yılında, Anayasa değişikliği fikrine tekrar çalışılmaya başlandığında, görüş teklif etmekle görevli Komisyon (ki çoğu üyeleri Ayan idi.)⁵⁰ Ayan Meclisi için (Ayan üyeliğinin, özel gurplara münhasır kılınması) ayrı ve güzel bir Merkezin olmasını istemiştir:

- 1- Eski Başbakanlar.
- 2- Eski Bakanlardan bir seneden fazla Bakanlık görevi yapanlar.
- 3- Görevde beş senesini tamamlayan askeri ve sivil üst seviye yetkilileri.
- 4- Millet Vekilliğinde beş senesini tamamlayanlar.

Lakin bu görüş ve teklifler Anayasa değişikliği tasarısına, Kralın yetkilerini sınırlandırdığı gerekçesiyle girmedi (m/4) Çünkü bu teklifler, vesayeti süresince Kralın yetkilerinin kısıtlanmasına izin vermediğinden, Kanun-i Esasiye muhalif düşüyordu.⁵¹

2. Ayan Meclisi Üyeliğinin şartları, özellikleri ve nitelikleri:

Tadil edilen Kanun-i Esasinin 30-31. maddeleri, Ayan Meclisi Üyelerinde bulunması gereken şartları sınırlamıştır. Onlar da Millet Meclisi Üyelerine uygulanan şartların aynısı idi. (Kırk yıl olan yaş şartı hariç, bunların zikri, birinci bölümde geçmiştir.) Değiştirilen 31. maddeye göre

⁴⁹Mecit HUDURİ, a.g.e, S: (127)

⁵⁰Abdürrezzak EL-HASANİ , a.g.e, Ct: 7, S: (25,32,35,36,39,40,43.)

⁵¹Dr.Ra'd EL-CEDDE, **Irak'ta Anayasal Gelişmeler**, a.g.e, S: 68.

Ayanların,(Senatör) (çalışmaları ile Halkın güvenini kazanmış, Devlet ve vatan hizmetinde şerefli bir geçmişe sahip) kişilerden olması şartı getirilmiştir. Bundan anlaşılıyor ki, Irak'ın bu projesi, Ayan Meclisini, aynı esaslar üzerine kurmamıştır. Anayasa belirli bir insan tabakasını, mali bir nisabı, Ayan Meclisi üyeliği için şart koşmamıştır. Irak Kanun-i Esasisi, Ayan Meclisi üyeliği için bilimsel seviye şartının sınırlandırılmasından yoksun olduğu birzamanda, Mısır Seçim Kanunununun tekmili(geliştirici) bir şartı düzenlediğini görüyoruz ve 55.Maddesi, Yaşlılar Meclisinin(Senato) üyelerinin güzel bir okuma ve yazma melekesine sahip olması hükmünü getirmiştir.

Ayan Meclisinin çalışması sırasında, devamlı olarak üyeleri, daha çok faaliyetler için, senato üyelerinin seçiliş şeklinin değiştirilmesini ileri sürüyorlardı. Çünkü, bazı Ayan Meclisi üyeleri, senato üyeliğinin yalnız yaşlılara tanınmasını tenkit ediyorlardı. Bu durum da Ayan Meclisini bir gün Dar-ül Acezeye(acizler, yoksullar yurdu) çevirecek diyorlardı.1938 yılında teşkil edilen Kanun-i Esasi Komisyonu, Ayan Meclisi üyeliği için, bazı şartlar koymaya çalıştı.Bu şartlardan birisi, üyenin Başbakanlık görevi yapmış olması veya Bakanlık makamını, üç seneden az olmayacak süre işgal etmiş olması şartı idi.⁵² Sivil, askeri veya kazai(yargısal) bir meslekte, beş sene veya daha fazla bir süre için, en yüksek makam işgal etmesi gerekiyordu. Ayrıca Millet Meclisi Üyeliği görevinde beş veya daha çok sene süreyle görev yapması şartı vardı. Evvelce söylediğimiz gibi, Kral Gazi'nin ölümü sebebiyle, anayasa değişikliği ile ilgili bu tadiller yapılamadı. 1943 yılında bu görüşler bir kere daha ortaya atıldı. Ancak Kanun-i Esasi tadilatı tasarısına giremedi.

3. Üyelik Süresi:

Her dört yılda yarısı değişmek şartı ile Ayan Meclisinde üyelik süresi, sekiz senedir. Eski üyelerin tekrar seçilmesi mümkündür. Üyelerin ilk yarısı, oylama ile ayrılan ilk yarının değiştirilmesi içindir.(m/32) 1943 teki Anayasa tadilinde madde, ihtiyaç kalmadığı için, (Birinci yarısı ise oylama ile seçilen birinci grubun değiştirilmesi içindir) ibaresinin kaldırılmasından sonra, eski

⁵²Dr. Ra'd EL-CEDDE,a.g.e , S: 68. **Irak Ayan Meclisi (kitabına) bak**

hali üzerine kaldı. Böylece değişiklik, her dört yılda üyelerin yarısını, yenileme yolu ile uygulandı. Irak Yasa Koyucusu, Ayan Meclisinin yarısını değiştirme ile ilgili, 1923 yılı Mısır Anayasasının dayandığı bu yönünü almıştır.⁵³

Ayan Meclisi dönemlerinin sayısı, sekiz döneme ulaştı. 1925 Yılı Temmuz ayında, ilk Ayan Meclisi belirlendi. Üyeliği de 1929 yılı, 13.Haziranında üyelerin yarısının Kanun-i Esasinin 32.maddesi gereğince tebdil oylaması yapıldığı zamana kadar sürdü ve kur'a ile Meclisten ayrılmalarına karar verilen beş kişinin tayini tekrar edildi ve onların yerine dört yeni üye tayin edildi.1933 Yılında ise sekiz senesini dolduran ve tayinleri 1925 yılında yapılan Ayanın, birinci yarısının süresi doldu. Bundan sonra da her dört yılda Meclis Üyelerinin yarısının değiştirilmesi şeklindeki uygulama devam etti.⁵⁴

Görüyoruz ki, Ayan Meclisinin üyeliğine, sekiz dönem süresince 92 Ayan katılmıştır. Aralarından, (66) Ayanın, Meclisteki tayinleri birden fazla tekrarlanmıştı ve onlardan her birinin üyeliği on seneden fazla sürmüştür... Ayrıca Onlardan beş kişinin üyelikleri, yirmi sene sürmüştür. Diğer üç kişi de Mecliste (24) sene kalmıştır... Bir başka üyenin de Ayan Meclisinin bütün dönemlerinde üyeliği devam etmiştir.⁵⁵

B. Ayan Meclisinin Faaliyetleri

Irak Kanun-i Esasisi, yasama çalışmalarını ve kanunların onaylanmasını, (asıl yasama yetkisinin sahibi olmak sıfatı ile) Millet Meclisinin asli yetkilerinden saymıştır. Bunun gibi Meclise, (Irak Kanununun esas aldığı Parlamenter Sistemde, kuvvetler ayrılığı ilkesini tahkim etmek için) yürütme organının görevlerini denetleme yetkisi de vermiştir.

⁵³Abdürrahman RAFİİ, **Mısır devriminin akabindeki Mısır**, Ct: 1, S: 319.

⁵⁴**Kurucu Meclis Notları**, a.g.e, S: (628-633).

⁵⁵Mecit HUDURİ, a.g.e , S: 182-186, Ayan Meclisi oturumlarındaki konuşmalardan bir derleme, 1951-52 yılı yirmi beşinci normal toplantı, Hükümet Matbaası, Bağdat, sene: 1952, sayfa: (4-5) ve Ayan Meclisi Genel Müdürünün, Ayan Meclisi daimi Komisyonu işleri hakkındaki raporu ve (1954-1955) yılı, yirmi sekizinci sene normal toplantısı, Hükümet Matbaası, Bağdat, 1956 yılı, sayfa: (1-2). Ve işaret olunan konuşmalar.

1. Yasal Faaliyeti:

Kanun-i Esasi, ilkesel yönden, Ayan Meclisi ile Millet Meclisinin arasında yetki bakımından eşitlik sağlamıştır. Bu sebepten yasanın çıkması için her Meclisin, kanun tasarısını oyanaylamalarını gerekli kılmıştır. Bununla beraber, kanun eşitlik ilkesine bir çok istisnalar getirmiştir. (Ayan Meclisi dışında) Millet Meclisi için kanun teklif etme hakkını ve Hükümetten siyasi konuları sorma yetkisini düzenlemiştir. Ama kanunların müzakeresi ile kabulü ise Millet Meclisi arasında eşitlik kurmuştur. 55. Madde, Millet Meclisinin kanun tasarılarını ayrı ayrı ve maddeler halinde müzakere ederek, tamamlandıktan sonra bütünü üzerinde oylama yapmak suretiyle karar vermesini düzenlemiştir. Yine Meclise, toptan bir defada kanunun bütünü oylayarak kabul etme yetkisini vermiştir. Ayan Meclisinin tasarımı kabul etmesi için üç defa Ayan Meclisinde okunması şartı, Millet Meclisi İç Tüzük hükümlerinden istihraç edilmiştir. Başkan, Hükümetten veya Millet Meclisi Başkanlığından gelen kanun tasarılarını teslim aldığı, içeriği hakkında bilgi vererek, Kanun-i Esasinin 26. maddesi gereğince ilan eder. Bu birinci okuma sayılır. Sonra Meclis Başkanı, kanunun doğrudan müzakeresini veya özel komisyona havalesini üyelere teklif eder. Eğer Meclis, doğrudan müzakereyi kabul ederse, 1925 senesi İç Tüzüğü'nün 18. maddesi gereğince, oturum için uygun bir zaman belirler. Belirlenen günde Mecliste, tasarının asıl kanuni maddeleri üzerinde, komisyon raporunun okutulması, değişiklikler, teklif edilen ilave görüşler ile beraber (maddeler halinde) müzakereler devam eder. Bu da ikinci okuma olarak kabul edilir. Müzakere esnasında değişiklik veya yeni ilave teklifler yapılabilir. Asıl madde oylamaya tabi tutulmadan, tadilat ve ilaveler oylanır. (İç Tüzük: m/24) Maddeler üzerindeki tartışmalar bitince, Başkan tasarının son şeklini oylamaya sunar. Bu işlemler, üçüncü okuma sayılır ve Meclisten tasarının kabulü istenir. O zaman Meclis (münakaşa yapılmaksızın) tasarı üzerinde oylama yapar. Eğer oylama neticesi, olumsuz olur ve tasarı doğrudan Ayan Meclisine sunulmuş ise, reddedilir ve Başbakanlığa iade edilir. Eğer tasarı, Senatoya, Millet Meclisinden gönderilmişse, Kanun-i Esasinin 63. maddesi gereğince işlem yapılır ve Millet Meclisine iade edilir. Eğer Meclis bu tasarıda ısrar ederse

tekrar Ayan Meclisine iade edilir. Eğer yapılan oylamada kabul edilirse, tasarı kabul edilmiş sayılır ve sureti Başbakanlığa gönderilir Meclis mührü ile mühürlenerek, Başkanın imzası ile Millet Meclisine gönderilir. Eğer tasarı ikinci defa Ayan Meclisinden iade edilirse, Ayan Meclisi ile Millet Meclisi Müşterek toplantı yaparak Kanun-i Esasinin 63.maddesine uygun olarak işlem yapılır. Ortak toplantı sırasında İki Meclis üyeleri arasında,(üzerinde herhangi bir tadilat yapılabilmesi için) yalnız üzerinde ihtilaf edilen maddeler üzerinde görüşme yapılır. Eğer müşterek toplantıda, üyelerin üçte iki çoğunluğu ile kabul edilirse, tasarı iki Meclis tarafından onaylanmış kabul edilir. Fakat kanun özelliği taşımaz. Ancak, Kralın tasdikinden sonra kanun şeklini alır.⁵⁶ Irak Kanun-i Esasisinin, tasarı üzerinde her iki Meclisin de muvafakatını şart koşması, (aralarında ihtilaf lar şiddetlendiği zaman, iki Meclis arasında anlaşma ve uyuşma çabalarını temin etmek için) yardımlaşma kurallarının sağlanması gerektirdiği içindir.İşte bundan dolayı, Kanun-i Esasi, 63.madde hükmünü getirerek iki meclis arasında yapılan(müşterek bir oturumla) diyalog uslubunu belirlemiş oldu.

Gerekçelerini de (ikinci Meclisin, iki defa kabul ettiği tasarımı) iki Meclisten birinin tasarımı reddetmesi ile belirledi. İki Meclis, kongre hüviyetinde Ayan Meclisi Reisinin Başkanlığında, Millet Meclisinin Merkezinde toplanır. Bununla beraber toplantının amacı, 63.maddenin belirlediği gibi yalnız üzerinde ihtilaf edilen maddeleri görüşmektir. Bu kongrede (Toplanmaya neden olan) maddeler dışındaki konular görüşülemez. Burada görüşmeler, kabul ve reddi veya tasarıya başka şeylerin girmesinin sunulması imkanını kapsar. Bu da tadilat sokma ve diyalog niyetini taşır.

Kanun-i Esasi, bu durumda, tasarının onaylanması için, müşterek Meclis üyelerinin 2/3'nin çoğunluğunu esas almıştır. Böylece Kanun-u Esasi, (oyların hesabı konusunda) genel ilkelerden ayrılmış oluyor. Tabiatıyla sonuç olarak galibiyet, Millet Meclisi üyelerinin, Ayan Meclisi üyelerine nazaran daha çok

---

⁵⁶Mustafa KAMİL, a.g.e, S: 100.

üyeye sahip Millet Meclisinin planladığı oyların olacaktır. Çünkü iki Meclis kongre heyeti üzere toplandığı zaman Millet Meclisinin galibiyeti ile sonuçlanır.

2. Mali Faaliyeti:

Millet Meclisinden bahsederken, Kanun-i Esasinin Millet Meclisi için mali konularda, kanun tasarısı verme hakkını düzenlemediğine işaret etmiştik. Bu hakkı yalnız yürütme organına tanımıştır. Buna mukabil Anayasa koyucu, Millet Meclisinin, Hükümetin mali işlemlerini denetleme sahasını genişletmiştir ve Hükümetin işlerinde 19 madde (90-108.maddeler) yönünden denetlemeyi şiddetlendirmiştir. Çünkü mali konuların, Milletin refahı ve genel hizmet kurumlarının gelişmesi ile sıkı ilgisi vardır.

Kanun-i Esasi 62.maddenin(gelen konularda bildirilecek olan) hükümlerinden istisna etmiştir: (Bütün kanun tasarıları, iki Meclisten birine sunulur, eğer kabul edilirse ikinci Meclise gönderilir. 100.Maddede, mali işlere ilişkin olarak, (Maliye Bakanı, önce Millet Meclisine, ödenek tahsisi için bütün kanun tasarılarını sunar veya onaylanmış ödeneklerin artırılması, azaltılması veya kaldırılması için gönderir. Aynı şekilde Maliye Bakanı, Bütçe Kanunu ve Hükümetin akdettiği kredilere mahsus bütün tasarıları Meclise sevkeder)⁵⁷

Millet Meclisi için önemli olan anayasal yetki düzenlemesine kıyasla Ayan Meclisi için kararlaştırılan ve nisbeten ehemmiyeti zayıf olan mali yetki,(Millet Meclisi, seçilen bir meclis olup Ayan Meclisi ise tayinle oluşturulan bir Meclis) olması itibariyledir. Ancak uygulama, gerçekten Ayan Meclisinin, Hükümet çalışmalarının denetiminde(mali kanun tasarıları yönünden) çok önemli bir role sahip olduğunu ve bu yüzden Bakanlığın istifasına sebep olduğunu açığa çıkarıyor. 1933 yılında, Cemil Müddefi Kabinesi zamanında, Ayan Meclis 1932 yılı bütçesine bir meblağ ilavesine ilişkin bir kararnameyi reddetmiştir. Çünkü Meclis, bu meblağın(acil haller hariç,sarf şekilleri özelliği yönünden) ödeneklerin sarfını gerektirecek

⁵⁷Züheyr CRANE, a.g.e, S: 93

gerekçeleri bulamıyordu. Millet Meclisine iade edildiği zaman, Meclisin toplanmasından dört gün önce düzenlenmişti. Millet Meclisi iki defa, bu tasarinın, (Kanun-i Esasinin 63.maddesi gereğince, iki Meclisin fiilen müşterek toplanmasının gerekli kıldığı hususlardan dolayı) tasdiki yönünde ısrarda bulundu. Bu müşterek toplantıda, Millet Meclisinin çoğunluk avantajı sebebiyle, kararname onaylanmış oldu.⁵⁸

3. Siyasi Faaliyeti:

Evvelce Millet Meclisinden bahsederken açıklamıştık. Irak Kanun-i Esasinin kurduğu Parlamenter Sistem, iki kuvvet arasında(yasama ve yürütme) denge ve yardımlaşma olmasını zorunlu kılar ve Ayan Meclisinin,(Kanun-i Esasinin 54.maddesi gereğince) yürütme organı ile sual sorma ve izah talebi(gensoru) konusunda alakası açıklığa kavuşur. Bu madde,(Millet Meclisinin her bir üyesi için, Bakanlara soru ve gensoru v.s...(izah talebi) yöneltme hakkı vardır.) hükmünü içermektedir. Kanun-i Esasi, bu hakkın kullanılmasında iki Meclis arasında(Ayan ve Millet Meclisi) eşitliğini sağlamıştır ve aralarında farklı bir duruma yer vermemiştir.Bununla beraber, Hükümet için siyasi sorumluluğu, Kanun-i Esasi bunu Ayan Meclisi için düzenlememiştir. Bu sorumluluk(66.madde) gereğince yalnız Millet Meclisine karşı olan sorumluluktur. Bu madde,(Devlet Bakanları, Bakanlıkların faaliyetlerinden dolayı Millet Meclisine karşı birlikte sorumludurlar.) hükmünü içermektedir.

Kanun Koyucunun bu konudaki amacı,(Ayan Meclisi seçim esasına dayanmamaktadır. Bu sebepten, gerçek manada, Milleti temsil etmemektedir.) Bunun gibi Millet Meclisinin Hükümeti düşürme yetkisine sahip olduğu bir zamanda,(ki Millet Meclisi için bu mukabil bir silah sayılır) İcra organı, Ayan Meclisini feshetme hakkına sahip olması mümkün değildir.

Kanun-i Esasi, Ayan Meclisi için siyasi sorumluluğu kararlaştırmamasına rağmen, ancak, Meclisin Hükümet teşkilinde ve

⁵⁸Muhammed Reşit ABBAS, a.g.e , S: (50-51)

istifasında bir görüşü vardır ve (işlerini engellemek veya tenkitleri için baskı uygulama yönünden) Hükümetin düşürülmesinde rolü vardır. Çünkü tevcihleri ile uyuşmayan Hükümete karşı böylece mukavemet ediyordu.⁵⁹

Ayan Meclisinin uyguladığı baskı vesilelerinden en açık olanı, Hükümetin düşürülmesinde hisse sahibi olmasıdır. Ayanın, Tevfik Essüveydi'nin Şubat 1946da teşkil edilen ikinci Hükümetine karşı aldığı pozisyon budur. Zira Ayan, geçici bütçe tasarısına bakmak için toplandığında, toplantı nisabına ulaşılmaması için, toplantıda bulunmama konusunda anlaştılar. Böylece toplantıya katılmayanların sayısı 17 ayana(senatöre) ulaştı ve Tevfik Essüveydi Hükümeti, fiilen istifa etmiş oldu.⁶⁰

Ayan Meclisi, Millet Meclisinin yapmaktan aciz olduğu işleri yaptı. Öyleki Hükümet,(Hükümete etki edecek bir imkan veya yetkiye-fesih gibi-sahip olmadığı halde) özellikle ondan korkuncaya kadar bunu sürdürdü. Ayan Meclisi bunun için siyasi remizleri içeriyor olmasından dolayı daha çok tenkit gücüne sahip oluyordu. Çünkü bir yere kadar Meclis hakim durumda iken, bu vasfı dolayısıyla seçimle gelmiş olan Millet Meclisinden daha kuvvetli oluyordu.⁶¹

Böylece görüyoruzki, Ayan Meclisi siyasi hayatta çok önemli bir rol oynamıştır, hatta denilebilirki onun rolü, seçimle gelen Millet meclisinin rolünden çok daha büyüktü. Öyle bir zamandaki, Millet Meclisi herhangi bir Hükümeti istifaya zorlama veya güvenini geri çekmede hiçbir şey yapamazken, Ayan Meclisinin, bir çok Hükümetin istifasının arkasında olduğunu görüyoruz.⁶²

⁵⁹Muhammet Reşit ABBAS, a.g.e, S 52.

⁶⁰Muhammet Reşit ABBAS, a.g.e, S:53.

⁶¹Abdurrahman EL-BEZZEZ. **İşgalden İsiklale Irak**, Bağdat – 1967, S: 74.

⁶²Muhammet Reşit ABBAS, a.g.e, S: 55.

İKİNCİ BÖLÜM

1970 ANAYASA ÇERÇEVESİNDE YASAMA ORGANI

I. GENEL OLARAK

14/Temmuz/1958 Devriminden sonra gelen siyasi sistemler, krallık idaresi ve sistemini sona erdirdi. Ayrıca gerici hükmün tahsisi anlamına gelen parlamenter sistem de onunla beraber yıkılmış oldu. Ancak bu sistemler, birer ferdi hüküm sistemi olarak geldiklerinden, 1958 ile 1968 yılları arasında, illerde anayasal ve siyasi istikrarın yok olmasına ve şiddetli kanlı çarpışmaların görülmesine sebep oldu. Aynı şekilde, mutlak manada, halkın idareye katılmasının kaybolmasına ve ondan uzaklaşmasına neden oldu¹.

1970 Anayasası ise devrimden iki sene sonra çıkmış ve dördüncü bölümde,(Irak Cumhuriyeti Kurumları bölümüne tahsis edilen) bağımsız bir kısımda ele almıştır². İkinci bölüm, (Millet Meclisinin) kırk yedinci maddeden, elli altıncı maddeye kadar, dokuz maddeyi içine almaktadır³. Bu maddeler, Millet Meclisinin teşkil şeklini, devrelerini ve toplanmalarını, Meclisin ve üyelerinin istikrarı için gereken teminat veya garantileri içermektedirler. Buna ilaveten yasama ve siyasi yetkilerinin düzenlenmiştir. Ancak anayasanın kırk yedinci maddesi, ⁴ Millet Meclisinin teşkili yönünde(seçim yolu ile olsun veya belirleme suretiyle olsun; fark etmez, eşittir) bir işaret içermemektedir. Ancak hüküm, genel bir şekilde gelmiştir.(... teşkili ve üyelik metodunun belirlenmesi....kanunla yapılır.)

1970 Yılı geçici anayasasını takiben 1970 senesi(228) No.lı kanun çıkarılmıştır. O da 1970 anayasasının çıkmasından sonra, Millet Meclisinin

---

¹Dr.Raid EL-CEDDE, ag.e, S:133-134.

²Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e. S: 87.

³ Parti için Bağdat'ta yapılan sekizinci Katar siyasi kongresi raporu, Aralık 1974, Dar-üs-sevre matbaaları, Bağdat 1979, S: 63-65.

⁴ **EL-Vakayı EL-İrakiye** Dergisi ,S:1950, 28.12.1970.

çıkardığı ilk kanundur. Bunun dördüncü maddesinde,(Devrim Komuta Heyeti, Meclis üyelerini, Halkın; sosyal, iktisadi ve siyasi muhtelif kesimlerinden ve Milli, Vatani ve eski unsurlardan seçer.) Ancak Komuta Heyeti, bu üslubun uygulanmasında tereddütte kalmıştır.(... Çünkü; devrimci toplumda, demokratik uygulamaların gelişmesinde,gerçek bir ehemmiyete sahip olmadığını takdir etmiştir. Bundan dolayı, ona sığınmayı tercih etmemiş ve seçim yolu ile bir Millet Meclisinin oluşması için uygun pozisyonların ortaya çıkmasını beklemiştir. Devrimci toplumda, asıl hayati unsurların kazanılması veya demokrasinin gelişmesi için fiili gücün ortaya çıkmasını istemiştir) . Bu yüzden, Millet Meclisi Kurumu, 1980 yılına kadar, bu konuda herhangi bir ışık görmedi. Söz konusu yılda, kefillik sorumluluklarını(Demokrasi uygulamalarında bütün bölgede, yapılan seçim uygulamaları yönünden) ileri bir aşamaya geçmek için tamamladı.

1980 Yılı Mart ayında, Devrim Konseyi, Millet Meclisi için, yeni bir kanun müsveddesini bitirdi ve demokratik yoldan geniş, diyalog üslubuna dayanan, demokratik yoldan, halk cemahiriyesi, teşkilatlar, sendikalar ve milli cephe tarafından,(kanun tasarısı maddeleri için) son bir seçim yaptı. Bu kanunun, kabulü ve çıkarılması, 1980 yılı 55 No. İle yapıldı⁵. Böylece Irak'ta, bu kanununun ışığında, 1980 yılı haziran ayında, 1958 parlamentosunun sona ermesinden beri 25 sene devam eden seçimlerin gıyabından bu yana ilk yasama seçimleri yapılmış oldu. Bu kanun, çok gelişmeler gördü. Uygulanma devresi boyunca hatta iptal edildiği 1995 yılına kadar,üzerine eklenen bir çok tadilatlardan dolayı, Millet Meclisinin o yıl çıkardığı 1995 yılı (26) No.lu yeni kanunun eseri üzerine yansımaları oldu⁶.

Millet Meclisi kurulduktan beri, yasama gücü; hatta (Amerikalılarca Irak'ın işgaline kadar) yalnız Millet Meclisi tarafından kullanılmadı. Aksine, anayasa iki kurum tarafından (bu yetki) kullanıldı. Bunlar, Millet Meclisinin yanında, Devrim Komuta Konseyi ve Cumhurbaşkanlığı Kurumlarıdır.

⁵EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: 2764, tarih: 17/3/1980

⁶EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: 3597, tarih: 27/12/1995

bunun için eğer yasama organını 1970 geçici anayasası ışığında araştırsak, Devrim Komuta Konseyi, Millet Meclisini, bağımsız bölümler şeklinde anlatmaya çalışılır .

II. DEVRİM KOMUTA KONSEYİ

1923 Yılı (25) No.lı kanun, Millet Meclisinin oluşumunu(Devrim komutası ve yetkileri) için düzenlemiştir⁷. Onu idari şura teşkilatı olarak tanıttı. Ki halk topluluklarına ve Milli silahlı kuvvetlerine, 8.şubat.1963 te, önderlik etmiştir. Onların sayısı yirmiden fazla olmayan üyelerden oluşuyordu. Kanun, Meclis Başkanlığının dönemsel olmasını(kendisine iki ayda bir Başkan seçmesini) kararlaştırmıştır. Ama Meclis yetkilerine, kanun bir çok maddelerde işaret etmiştir. Bu yetkiler gösterdiği, Meclis yasama gücünü (kanunların çıkarılması, değiştirilmesi ve iptali görevlerini) tam manası ile üstlenmiştir. Bunun gibi Meclis, anlaşmaların ve sözleşmelerin kabulü ve bunların tasdik edilmesi ve mezkur kanunun bütün askeri işleri Millet Meclisinin eli ile (Devrim Komutası için) kuşatması yetkisine sahiptir⁸. Çünkü, onun savaş ilanı, barışı kabul, Silahlı Kuvvetler, polis ve milli koruma, ordu komutanlarını kontrol, savunma işleri, askeri istihbarat cihazları, genel güvenlik ve bunlara ilaveten Meclisin kabineyi teşkil yetkisi ve istifasını kabul,Cumhurbaşkanının talimatı ile kısmen ve tamamen görevden alınması yetkisi vardır. Bunun gibi Bakanlar Kurulu kararları, Meclisin tasdikine bağlıdır. Yine odurki, belirli dercedeki sivil ve askeri memurların atanması, nakilleri, ayrılmaları ve emekliliğe sevkleri yetkisine haizdir. Yine Meclis, idam cezalarını tasdik, özel af yetkisine sahiptir. Ancak, adeten bu yetkiler Devlet Başkanına verilir⁹.

Meclis; kanun ve tüzüklerin, Bakanlar Kurulu Kararları, muahedeler ve uluslararası sözleşmelerin kabulü yetkisine haizdir. İlam edici kuvvete sahip

⁷ **Kanuni tedvin divanı** dergisi, sekizinci Sa, Haziran 1963, Dayanışma Evi Matbaası, Bağdat, 1963, S: 254-260.

⁸ **EL-Vakayı EL-İrakiye** Dergisi , Sa :(1598) tarih: 18.Temmuz. 1968.

⁹Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e, S. 149

kararlar çıkarmaya, kanunları ve kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisine sahiptir. Yine Meclis, Silahlı Kuvvetleri ve dahili emniyet güçlerini kontrol eder, seferberlik ve savaş ilanına, mütareke kabulüne ve barış akdi yapma yetkisine sahiptir. Bunun gibi Meclis; Cumhurbaşkanı seçme, Başbakanı ve Bakanları atama, istifalarını kabule ve makamlarından affedilmeleri yetkisine sahiptir¹⁰.

(Toplu idare kuralına dayanan) Devrim Komuta Konseyi fikrini açıklamak için, **(bkz)** bunu bir nebze takdim etme zarureti gördük. Bu fikir, 1970 tarihli Irak geçici anayasasından doğmuş değildir¹¹. Bilakis, evvelce bahsettiğimiz gibi bu Baas partisinin düşüncesidir. Devrim Komuta Konseyi(kurumu) 1970 yılı anayasası ışığında, ki o bu bölümde -bahsettiğimiz konudur- Bu kurumun incelenmesi iki bahiste bitecektir. Birincisini, Devrim Komuta Konseyinin oluşumuna tahsis edip ikinci bahiste Meclisin(konseyin) yetkilerini ele alacağız.

A. Devrim Komuta Konseyinin oluşumu ve geliştirilmesi

1970 Yılı Irak geçici anayasasının 37.Maddesi, Devrim Komuta Konseyinin oluşumunu ele almıştır. Bu yasama kurumu, teşkil veya tekvin yönünden bir çok değişiklikler görmüştür. 1970 Geçici anayasası, Devrim Komuta Konseyini; Devletteki yüksek heyet olarak tanıtmıştır. Bu Konsey, 17.Temmuz.1970 tarihinde, genel halk iradesini, gerici, bozuk ferdi sistemden alarak halka iade etmiştir.

¹⁰**EL-Vakayı EL-İrakiye** Dergisi , Sa: (1900) tarih: 19/7/1970

¹¹Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e, S: 150.

(**bkz**) Devrim Komuta Konseyi fikri, 1953 Mısır geçici anayasasının 11.maddesinde ortaya çıkmıştır. Ki anayasa onu ele almış, tanzim etmiş ve ona bu ismi vermiştir. Ortak kongre, ki Bakanlar Kurulu, Devrim Komuta Konseyi üyelerini içermektedir. Anayasada (D.K.K)ne, diğer başka herhangi bir ahkâmında bu işareten başka, remzeden eden başka bir şey gelmemiştir. Ortak kongrenin, 1953 Devriminin başlangıcında, Bakanlar Kurulundan bağımsız bir varlığı vardı. Çünkü, Devrim Komuta Konseyi üyeleri, Bakanlar Kurulunun dışında idi. Lakin bundan sonra iş gelişti ve müşterek Kongrenin zati varlığı sona erdi. Çünkü, Bakanlar Kurulu bizzat kendisi, Devrim Komuta Konseyi üyelerinin tamamının girmesi ile aynı zamanda ortak bir kongre haline geldi.

1970 Geçici Anayasasının; Millet Meclisinin, 1963 yılı 25 No.lu kanununun 1. maddesinden ileri sınırdaki etkilenecek Devrim Komuta Konseyi tanımını ve 1968 yılı geçici anayasasının 41. maddesinde Devrim Komuta Konseyinin tarifini yaptığı düşünülmektedir. Ama Devrim Komuta Konseyinin üye sayısını ise 1970 yılı anayasasının otuz sekizinci maddesinin (c) fıkrası; on iki üye olarak belirlemiştir. Sosyalist Arap Ba's Partisinin bölgesel idarecileri arasından seçilirler.

Geçici 1970 anayasasının sözü edilen (c) fıkrasının metninden istifade ile Devrim Komuta Konseyinin üyeliğini iptal etmediği anlaşılıyor. Çünkü, bunların arasında öyle üyeler varki, Partinin bölgesel idaresinde üye değillerdir. Ama Meclis için yeni üyelerin seçilmesi ise bunlar, yalnız partinin bölgesel idarecilerine münhasır bir haktır. Devrim Komuta Konseyinin üye sayısı ise 1968 anayasasında (15) üye iken (12) üyeye indirilmiştir¹².

Devrim Komuta Konseyinin anayasal tanzimi ve oluşumu için, bir çok anayasal tadilata konu olmuştur. Bu tadilatların kaynağı, Partinin bölgesel idaresinin şahit olduğu tanzim edici değişikliklerle ilgilidir ki, Devrim Komuta Konseyinin üyeleri bunların arasından belirlenir. Yine bu değişikliklerin kaynağı, yıllık ve devrevi bölgesel parti kongrelerinin ve senelik kadroların toplantılarının ulaştığı seviyedir¹³. Feshedilen Ba's Partisinin ileri gelenleri için(genişletilmiş toplantıları),¹⁴ Partinin düzenleyici pozisyonları ile ilgili kararların alınması içindir. Parti idarecilerini geliştirme metodunda, Devlet için, toplumda siyasi iktisadi ve sosyal hedeflerine ulaşmak için, (mutlaka manada hüküm; partinin bir vesilesi olması) itibarı ile. Parti için, devrimci bir teşkilat gibi düzenleyici pozisyonlara boyun eğmesi mümkün değildir ve

¹²Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e, S: 151.

¹³ Parti adeten, yıllık olarak toplantı yapar, eski ileri gelenleri içine alır, düzenleyici ve halk toplulukları ile ilgili milli ve bölgesel seviyede sorumlulukları üstlenir. Bu toplantı, 17-30. Temmuz. 1968 veya bölgenin sırrı, emin arkadaşı, Saddam Hüseyin'in doğumunu anmak için yapılır. Bu etkinliklerle, yılın seyrine müracaat, parti ve devlet alanında sona erer.

¹⁴ Parti ileri gelenlerinin toplantıları, bölgesel kongrelerden daha geniş olabilmektedir ve belki de ondan daha çok dar olabilir.(belirli bir konu için toplanmaktadır) ve durumların ve yeni şeylerin gerektirdiğine göredir.

(anayasal metnin gerektirdiği mevcut olan) donuk usulpların, Devlet İdaresinde geliştirilmesi gerekir. Bu yüzden, anayasal metin bir çok tadilatla konu olmuştur.

Birinci değişiklik: 4/9/1977 tarih ve 987 No.lı, Devrim Komuta Konseyince çıkarılan Karar gereğince,¹⁵ anayasanın otuz yedinci maddesi (A) fıkrasındaki metne itibar edilmesi kararlaştırılmıştır ve buna (B) fıkrasını eklenerek, şöyle hükmedilmiştir: (Ba's partisinin bölgesel idare üyeleri, Devrim Komuta konseyinde üye olarak kabul edilirler.) (C) Fıkrası da: (Devrim Komuta Konseyi üye sayısı yirmi iki üye olarak belirlenmiştir.) Bunun gibi anayasanın otuz sekizinci maddesinin (C) fıkrasında yapılan tadilatla, (kendisine ihtiyaç kalmadığından) iptal edilmiştir.

1979 Yılında, Partinin bölgesel idaresinde bir çok değişiklikler meydana geldi. Devrim Komuta Konseyinin fiili sayının azaltılmasına vesile oldu. Devrim Komuta Konseyinin fiili adedi, anayasal metinle uyumlu olmaksızın, ikinci anayasal tadilat yapılıncaya kadar, Devrim Komuta Konseyinin 28/6/1982 tarih ve 836 No.lı kararı gereğince devam etti¹⁶. Ki anayasanın otuz yedinci maddesinin (B) ve (C) fıkralarının iptalini kararlaştırdı. Yerlerine (B) fıkrası geçti, ki Devrim Komuta Konseyinin, aşağıdaki üyelere teşkilini düzenlemiştir. İsimleri aşağıdadır: ¹⁷

- 1- Saddam Hüseyin Başkan**
- 2- İzzet İbrahim Başkan yardımcısı**
- 3- Taha El-Cezravi**
- 4- Adnan Hayrallah**
- 5- Naim Haddat**

¹⁵EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: 2162, tarih: 26/9/1977

¹⁶EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: 2892, tarih: 12/7/1982.

¹⁷ Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e, S:155.

6- Sa'dun Şakir

7- Tarık Aziz

8- Hasan Ali Nassar El-Amiri

9- Taha Muhyiddin Maruf.

Anayasanın ikinci tadilinde, Devrim Komuta Konseyinin oluşumunda üç konuda değişiklik oldu. Birinci değişiklik: Metin ilk bakışta, anayasa metnini zahirini saymıyor. Devrim Komuta Konseyindeki üyeliği, Partinin bölgesel üyeliğine bağlı kılıyor. Nitekim bunu, anayasanın(iptal olunan) otuz yedinci maddenin (B) fıkrasında kararlaştırmıştır. Ancak, otuz yedinci maddenin metni için ameli tadbik, şüphe bırakmayacak şekilde tekid ediyorki, Devrim Komuta Konseyindeki üyeliği; Parti bölgesel İdaresindeki üyeliğe bağımlı kılmaya devam ediyor.

Devrim Komuta Konseyinin üyelerinin anayasanın içinde kendi adları ile isimlendirilmesi gereğince Meclis üyelerinin isimleri oldular, anayasada teamül haline gelen fıkralar gibi oldular. Bu demektirki, anayasaya herhangi bir değişiklik girerse, geçici anayasa tadili için gereken özel tedbirlerin izlenmesine bağlı olacaktır ve altmış altıncı maddenin (B) fıkrasında,¹⁸ belirlendiği gibi olacaktır. Bu durumun tadbikati, Devrim Komuta Konseyinin 2/8/1986 tarih ve 605 No.lı kararında görülmektedir. Ki bunun gereği olarak, Devrim Komuta Konseyi üyelerinden birisinin ataması yapılmıştır. Ayrıca 1/10/1991 tarih ve 305 No.lı kararla ki, bu karar gereğince Devrim Komuta Konseyinden birkaç kişinin atanması, B.P'sinin onuncu bölgesel toplantısında kararlaştırılan seçim sonuçlarının neticesinin ışığında gerçekleşmiştir. (cihad ve bina kongresi) Çünkü karar, anayasanın altmış altıncı maddesinin (B) fıkrasındaki hükümlere istinat ettirilmiştir¹⁹.

1. Devrim Komuta Konseyi'nin üyelik şartları:

¹⁸EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: 3111, tarih: 18/8/1986 ve Sa: 3375, tarih: 14/10/1991.

¹⁹EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: 3324, tarih: 10/9/1990.

1970 Yılı Irak geçici anayasasında, Devrim Komuta Konseyinde üye olmak için bulunması gereken şartlar mevcut değildir. Devrim Komuta konseyi üyeliği makamını işgal eden bir kimsede, bulunması gereken şartlar hakkında yazılı bir hüküm bulunmaması bahsinde; bu düzenleme eksikliği sadece Devrim Komuta Konseyine mahsus değildir. Bilakis bu, anayasanın bütün makamlar için yaptığı düzenlemelerde, 1970 yılı Irak geçici anayasasının (Irak'ta Cumhuriyet Kurumları) diye bütün makamlar için dördüncü bölümün ortaya koyduğu açıkça görülen bir özelliğidir. Çünkü, Irak Cumhuriyeti Kurumları makamlarında bulunan bir kimse için bulunması gerekli olan şartların anayasada belirlenmesi yönünden, anayasanın altmış beşinci maddesinin (A) fıkrasında, yalnız bir tek şarta yer verilmiştir. O da (...yalnız Irak doğumlu olan ve yine Irak'lı ana babadan doğanlar) şeklinde hükmetmiştir. Bu hükme göre tabiiyet yolu ile Irak'lı kimliği kazanan birisi veya ana babasından birisi(Irak'lı olan) Devrim Komuta Konseyinde üye olamaz²⁰. Bundan başka, Devrim Komuta Konseyi üyelerinde bulunması gereken şartlar, bizzat Bölgesel idarede seçilme hakkına sahip kimseler içindir. Bu da anayasanın düzenlediği bir konu değildir. Bilakis onu, Ba's Partisinin iç tüzüğünün iki maddesinde, yani(yedinci) ve (otuz sekizinci) maddesinde görüyoruz.

Zikretmemiz gerekirken, 1963 yılı 25 No.lı Devrim Komuta Konseyi Milli kanunu, 1968 yılı Irak geçici anayasası, (her ikisi de) bu iki kurumda üye olarak atanmak için, bulunması gerekli olan şartlara ilişkin herhangi bir şart kararlaştırmamıştır. Bu da (Devrim Komuta Konseyi ve Millet Meclisinin her ikisi de onlarda üye olma şartlarını belirlememiştir.) görüşünü kuvvetlendirmektedir. Bunların her birindeki üyelik, B.P esasları ve kriterlerine dayanmaktadır ve Ba's Partisinin dahili siyaseti ile bağlantılıdır. Çünkü her iki Meclis de anayasal ilkelerden uzak, devrimci iki kurum olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

²⁰ Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e, S:154.

2. Üyelik Süresi ve Sona Ermesi:

1970 Geçici anayasası, Devrim Komuta Konseyindeki üyelik süresini belirlememiştir. Devrim Komuta Konseyinin oluşumunu etkileyen gelişmeler üzerine ve bu gelişmeleri izlemek yönünden, Konseydeki üyelik süresinin, bölgesel idare ile bağlantılı olduğu, ki bölgesel kongrelere seçimlerine dayanmaktadır. Ama üyeliğin sona ermesi ise, onun hükmü, otuz sekizinci maddede ortaya çıkmaktadır ki, Meclisin üçte iki üye çoğunluğu ile kullandığı yetkilerini ele almaktadır. (C) Fıkrası,(Başkanın veya vekilinin istifası veya Meclis üyelerinden birinin istifasını kesinleştirmek) ve gayet doğal olarak vefat halinde üyelik biter. Meclis üyesi Merhum Adnan Hayrullahın vefatı veya akli ehliyetini kaybetme hali gibi²¹.

3. Genel Resmi Görevlerle, Devrim Komuta Konseyi Üyeliğinin Birleşmesi:

1970 Yılı geçici anayasa, Devrim Komuta Konseyi üyesinin başka bir görev almasını yasaklamıyor. Bilakis anayasanın otuz sekizinci maddesinin (A) fıkrasının hükmünün faydası, Devrim Komuta Konseyi Başkanının hükmen Cumhurbaşkanı olmasıdır ve Cumhurbaşkanı vekilinin iki makamını işgal edebilmektedir ve Bakanlar Kurulu Başkanının iki vekilinin makamlarını üye olarak Devrim Komuta Konseyinde işgal edebilir.(*). Yine Devrim Komuta Konseyi Başkanının,(Devrim Komuta Konseyindeki üyeliğini kaybettirmeksizin) Millet Meclisinde üye olabilir²². Bu da 1995 yılı Millet Meclisinin 26 No.lı Kanununun 4.maddesinde kararlaştırılmıştır. Bu madde,(Devrim Komuta Konseyi üyesinin, (Millet Meclisi) Başkanının muvafakatından sonra, Millet Meclisi üyeliği için aday gösterilebilir. Millet Meclisinde üye olarak seçilmesi halinde Meclis üyeliği ile üyeliğini birleştirebilir. ²³)

²¹ Menal Yunus EL-ELUSİ, , **Irak'ta 1925- 1991Anayasaların çerçevesinde yasama sistemi** , doktora tezi, Bağdat ün, Hukuk Fakültesi, 1997, S.165.

²²Devrim Komuta Konseyinin 28/1/1993 tarih ve 15 No.lı kararı gereğince tadil edilmiştir; **EL-VAKAYI EL-İRAKİYE**, Sa: 3443, tarih 01.02.1993.

²³ EL-ELUSİ, a.g.e, S. 166.

4. Devrim Komuta Konseyinin oturumları:

1970 Yılı geçici anayasasının, kırk birinci maddesi, Meclis toplantılarını düzenlemiş ve (A) fıkrasında (Devrim Komuta Konseyi, kendi Başkanının veya Vekilinin veya üyelerinin üçte bir çoğunluğunun daveti ile toplanır. Toplantılar, Başkanın veya Vekilinin riyasetinde üyelerinin çoğunluğunun hazır bulunması ile yapılır. Anayasa toplantı yerini belirleyen bir hüküm, içermemektedir. Dolayısı ile Devrim Komuta Konseyinin toplantılarının Bağdat'da veya konseyin kararlaştırdığı herhangi bir mekanda yapılması mümkündür²⁴.

Konseyin toplantıları ve görüşmeleri gizli olarak yapılır. Bunu da kırk birinci maddenin (B) fıkrası kararlaştırmıştır. Bu görüşmelerin ifşa edilmesi, Meclis önünde yapılan anayasal sorgulamalar sebebi ile ortaya çıkmaktadır. Meclisin yayın ve konseyin kararlaştırdığı konuların tebliği anayasada açıklanan yollarla yapılır. Ki bunu, Meclis Başkanı yetkilerini düzenlemekle ele almış bulunmaktadır.

5. Devrim Komuta Konseyi'nde Oylama:

Meclis kararları, üye sayısının çoğunluğu ile alınır. Ancak Meclis, bazı hallerde üçte iki çoğunluk oyu ile (otuz sekizinci maddenin kararlaştırdığı) bir kısım yetkilerini kullanabilir. Bunlarda Meclis(Konsey) Başkanının veya Vekilinin seçilmesi ile ilgilidir. Konsey Başkanı Vekilinin veya konsey üyelerinden birinin istifasının kesinleştirilmesi ise herhangi bir üyesinin konsey üyeliğinden affedilmesi konusundaki yetkilerine ilaveten itham edilmesi veya konsey üyelerinin veya Cumhurbaşkanı vekillerinin ve Bakanlar Kurulu Başkanının veya vekillerinin yargılanması gibi. Bunun gibi anayasanın, altmış beşinci maddesinin (B) fıkrasında kararlaştırılan Konseyin anayasayı değiştirme yetkilerini kullanması da aynı şekildedir. Aslında Konsey kararları, hazır bulunan üyelerin çoğunluğu ile alınır. Ancak, anayasanın müstesna kıldığı hükümler gereğince yapılan tasarruflar hariçtir.

²⁴Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e, S: 156; EL-ELUSİ, a.g.e, S. 166.

B. DEVRİM KOMUTA KONSEYİNİN FAATLİYETLERİ

1. DEVRİM KOMUTA KONSEYİNİN YASAL FAALİYETİ:

a. Anayasa değişikliği:

Anayasa değişiklikleri ile ilgili Anayasanın 66.Maddesinin (B) fıkrası, onu Devrim Komuta Konseyinin yetkilerine münhasır kılmıştır: (Anayasa; Komuta Konseyi Üyelerinin üçte iki çoğunluğu bulunmadıkça hiçbir surette değiştirilemez.) hükmünü getirmiştir. Böylece Devrim Komuta Konseyi, üyelerinin üçte iki çoğunluğunun kararı ile anayasayı değiştirme yetkisine sahiptir. Öyleki anayasa; hazır olanların çoğunluğu ile Meclisin, kanunları ve kanun hükmündeki kararnameleri çıkarma yetkilerini düzenlediği bir vakitte bunları kararlaştırmıştır. Devrim Komuta Konseyinin anayasayı değiştirme yetkisinin kabulü, onun anayasayı yapması ve dolayısı ile anayasayı kabul etmesi ve yürürlüğe koyması itibarı iledir. Bu sebepten, anayasayı değiştirme yetkileri de olalıdır.

Anayasa hükümlerinin veya metninin oluşturulması yolu ile ve anayasada tadil yapma sebepleri sadedinde, Devrim Komuta Konseyinin Başkanı Saddam Hüseyin diyorki: (anayasa metninin oluşturulduğu yöntem,(bu metne inanan kimseyi daha kuvvetli bir şekilde yöneltmek ve anayasa hükmüne zıt maceralara girmeyi engellemek için çok önemlidir.)²⁵ Yine Saddam diyorki: (kanun ve anayasa beşerin-insanın- yaptığı bir iştir.) Her ikisi de insan ihtiyaçlarına paralel olarak ve aşamaları ışığında Devrimin gelişmesine tabi olarak olgunlaşır... ancak her zaman üzerinde önemle durduğumuz, anayasa değişmelerinin meşru yoldan yapılması ve kanunlara tekrar bakılırken meşru yolların kullanılmasıdır.. İşte bu, kanun ve gelişmelerin kuralıdır... hatta, halkın faydasına olmak üzere anayasayı zaman zaman değiştiririz. Anayasanın uygulamaya geçtiği 16/7/1970 tarihinden- 18/9/1970e kadar Devrim Komuta Konseyinin yaptığı tadilatların

²⁵ **Saddam HÜSEYİN, Kamil telifatlar(eserler)**, Genel Kültür İşleri yayın ve basın evi(Arap ufukları), Bağdat 1968 senesi, Ct: 1, S: 394.

sayısı yirmi beş anayasal değişikliğe ulaşmıştır²⁶. İkincisi: Irak Devletinin adını; Iraki Cumhuriyetten, Irak Cumhuriyetine tebdil etmiştir²⁷. Anayasanın, dördüncü bölümü, (Irak Cumhuriyeti Kurumlarından) on yedi değişikliği ele almıştır²⁸.

Bu tadilatın konusu; bazan, öncelikle yüksek seviyede maliye kontrolü için, Devrim Komuta Konseyine tabi yeni bir yetki ihdas etme. İkincisi: Bakanlar Kurulunu oluşturma, Üçüncüsü: Bakanlar Kurulu Başkanına bir veya birden fazla Vekil Makamını ihdas etme veya yetkilerden birini oluşturma metodunda değişiklik yapma.

Bunun gibi Devrim Komuta Konseyi Başkanına münhasıran, Meclisin toplantı devrelerinde veya Meclis dışında işlediği bir suçtan dolayı Meclis üyelerinden herhangi birinin izlenmesi, sorgulanması veya tutuklanması iznini verme hakkı tanınmıştır. Bu iznin verilmesi, Millet Meclisinin toplantıları esnasında evvelce kararlaştırdığı bir tadil hükmünün gereği olarak (sonradan) verilmiş olmalıdır. (Millet Meclisi Başkanının ise, toplantı devreleri dışında-işledikleri için- işlem yapılır.) Aslında anayasa, Meclis üyelerinin birisi hakkında sorgulama yapmak veya yalnız toplantı devrelerinde işlediği bir suçtan dolayı tutuklanmak için Meclisin izninin alınması şart koşulmuştur. Ama toplantı devrelerinin zamanı dışında, izin almak için herhangi bir bağlayıcı hüküm getirmemiştir. Üçüncüsü: Millet Meclisi toplantılarının değiştirilmesi. Çünkü, Millet Meclisi, üyelerinin dörtte birisi, mali kanun projeleri için, teklif sunabilirler. Millet Meclisinin, mali işlerin yasama işlerinde girişimde bulunma hakkı böyle kayıtlara bağlı olduktan sonra, Millet Meclisi oturumların yapılmasında ve oturumlarının kapatılmasındaki yetkisi, Devrim Komuta Konseyi Başkanının kararına bağlı ise bunun gibi Millet Meclisi için

²⁶Devrim Komuta Konseyinin 11/3/1974 tarih ve 247 No.lı, kararı gereğince ikinci anayasa değişikliği.

²⁷Devrim Komuta Konseyinin, 30/12/1991 tarih ve 460 No.lı kararı gereğince, Yirmi birinci anayasa değişikliği, Irak Olayları, Sa: 3387, tarih: 6/1/1992, Dr.Ra'd EL-CEDDE, a.g.e, S: 144.

²⁸ Saddam Hüseyin, a.g.e,ct:2 S:438.

Bakanlar Kurulu Başkanı ve Vekillerini, Bakanları,(kendilerinden izahat) almak veya sorgulamak için davet edebilirler.(çünkü bu davet) ancak Cumhurbaşkanının onayından sonra gerçekleşir.

Sekizinci, on üçüncü anayasal değişiklik, ve yirmiyinci anayasa değişikliği; her ikisinin konusu, anayasal yeminin(ki Cumhurbaşkanı vekillerinin, Bakanlar Kurulu Başkanının ve vekillerinin, Bakanların, vazifeye başlamadan Cumhurbaşkanı önünde) yaptıkları yeminin mana veya içeriğini değiştirmek idi²⁹.

b. Yasama Yapının Faaliyeti

Anayasa Devrim Komuta Konseyi yasama yetkileri için iki nevi belirlemiştir: Tam yasama yetkileri ve Millet Meclisi ile müşterek yetkiler. Normal yasama alanında,Devrim Komuta Konseyinin yetkilerini ihata etme amacı için, ki sonra bu iki nevi yetkileri, aşağıdaki gibi ele alacağız³⁰.

(1) Meclisin, yasama faaliyetlerindeki yetkisi:

Anayasa kırk üçüncü maddede, Devrim Komuta Konseyinin kanunları ve kanun hükmündeki kararnameleri çıkarma yetkilerini ele almıştır. Bu konuda, (Devrim Komuta Konseyi) aşağıdaki yetkileri kullanır:

1. Kanunları ve kanun hükmündeki kararnameleri çıkarmak.
2. Uygulamadaki kanun ahkamının zaruri kıldığı kararları almak.

Kırk birinci maddenin, (C) fıkrasının ifadesi doğrultusunda, Devrim Komuta Konseyi, kanunların ve kararların çıkarılmasında yetkilerini kullanır. Kararlar, üye sayısının çoğunluğu ile alınır. Konseyin burada söz konusu edilen yetkilerinin üzerine, hiçbir kayıt veya şart konmaz. Kanunlar ve konseyden çıkan kararlar, belirli bir yere arzedilmez veya onların kanun projeleri olmaları itibariyle, onlar için muayyen bir makamın muvafakatı

²⁹Dr.Ra'd EL-CEDDE, **Devrim Komuta Konseyinin yetkileri** , yetkilerin oluşturulması, 1968-1991, S: 31.

³⁰ EL-ELUSI, a.g.e, S. 178.

alınmaz. Bilakis onlar, bağlayıcı kanunlardır, Meclisten çıkarılmaları ile beraber doğrudan uygulama alanına girerler.

Ama(2,3.) anayasanın tadil edilen kırk dördüncü maddesinin³¹ fıkralarında gelen ki,(Devrim Komuta Konseyi Başkanına, Meclisten çıkan kanunları imzalama) yetkisi veriyordu. Bu sebepten (eğer tabir yerinde ise) bunların icrai işler olması kaçınılmazdır. Yasama yetkilerini kullanmak değildir. Bu görüşte, anayasanın tadil edilen kırk üçüncü maddesinin (Z) fıkrası bizi destekliyor³². Ki bu madde, Devrim Komuta Konseyine, (kendi Başkanına) anayasada belirlenen bazı yetkileri vermeyi düzenliyor veya vekiline, (yasama yetkileri hariç) bizzat yetkileri veriyor.

1970 Yılı Irak geçici anayasasının uygulanmasından beri ve hatta Millet Meclisinin, işlerine başladığı 1980 yılına kadar, Devrim Komuta Konseyi, söz konusu madde gereğince, Ülkedeki yasama görevlerini üstlenmiştir. Millet Meclisinin başlamasından sonra, Devrim Komuta Konseyi, kırk birinci maddede düzenlenen yetkilerini kullanması, bölgedeki yasama kaynaklarından birisi olmuştur³³.

(2) Devrim Komuta Konseyinin yetkileri, Ulusal Meclisi ile müşterek olan yasama yetkileri:

1970 Yılı Irak geçici anayasasının elli ikinci, elli üçüncü ve elli dördüncü maddeleri; Konseyin, Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı ile müşterek kullandığı yasama yetkilerini ele almaktadır. Devrim Komuta Konseyi, kararlaştırılmış yetkilerini, Millet Meclisin kurulmasından bu yana, 1980 tarih ve 55 No.lu kanun gereğince (bu maddelerle) kullanmaya başlamıştır. Yetkileri; kanun tasarılarının teklifi, Cumhurbaşkanının veya Meclisin dörtte

³¹680.No. ve 26/08/1987 tarihli **Devrim Komuta Konseyinin kararı, EL-Vakayı EL-İrakiye, Sa 3165, 31/08/1987.**

³²15.No. ve 28/01/1993 tarihli **Devrim Komuta Konseyinin kararı, EL-Vakayı EL-İrakiye, Sa: 3443, tarih: 01/02/1993.**

³³Dr.Ra'd EL-CEDDE, **Irak'ta Anayasal Gelişimler**, a.g.e, S: 159.

bir sayıdaki üyelerinin teklif ettiği kanun tasarılarının kabulü. Bunlar aşağıdaki şekilde işlem görür:

1. Kanun tasarılarının oylanması:

1970 geçici Anayasasının elli ikinci maddesi, bu yetkinin tanzimini ele almış ve Millet Meclisinin Devrim Komuta Konseyinin teklif ettiği kanun tasarılarına (Millet Meclisi bürosuna ulaşmasından itibaren on beş gün) içerisinde bakmasını düzenlemiştir. Eğer Meclis tasarımı uygun görürse, yayınlanması için Cumhurbaşkanıya gönderilir. Eğer Millet Meclisi tasarımı reddederse veya tasarıda değişiklik yaparsa, ikinci defa Devrim Komuta Konseyine iade edilir. Eğer bu son değişikliği kabul ederse, tasarı Cumhurbaşkanlığına ilanı için sevk edilir. Ama eğer, ikinci okumada, Devrim Komuta Konseyi görüşünde ısrar ederse, (ortak toplantıda) her iki Meclise sunulması için Millet Meclisine iade edilir. Üçte iki çoğunlukla çıkan karar, nihai ve kesin karar itibar olunur.

2. Teklif edilen kanunların Cumhurbaşkanı tarafından kabulü:

1970 Yılı Irak geçici anayasasının elli üçüncü maddesi, Millet Meclisinin, on beş gün içerisinde, Cumhurbaşkanı tarafından gönderilen kanun tasarılarının bakılmasını düzenlemiş bulunmaktadır. Eğer tasarı reddedilirse, red gerekçesi ile beraber Cumhurbaşkanıya gönderilir.

Ama eğer kabul edilirse, Devrim Komuta Konseyine gönderilir. Eğer konsey kabul ederse kanun ilan edilebilir. Ama Millet Meclisinde değişikliğe uğrarsa, tasarıdaki bu değişiklik, Devrim Komuta Konseyine gönderilir veya üzerinde başka bir değişiklik yapılırsa, bir hafta içerisinde ikinci defa Millet Meclisine gönderilir. Eğer Millet Meclisi, Devrim Komuta Konseyinin görüşünü benimser ise tasarı, ilanı için Cumhurbaşkanıya gönderilir. Eğer Millet Meclisi ikinci okumada, görüşünde ısrar ederse iki Meclis ortak olarak toplanır ve üçte iki çoğunlukla çıkan tasarı kesin olarak kabul edilmiş sayılır. Kanun ilanı için Cumhurbaşkanlığına gönderilir.

3. Millet Meclisinin dörtte bir sayıdaki üyelerince gönderilen tasarıların kabulü:

Irak geçici anayasasının elli dördüncü maddesi, (Millet Meclisinin, dörtte bir sayıdaki üyelerinin gönderdiği kanun tasarılarına(askeri konular ve genel güvenlik hakkında olanlar hariç) bakmasını düzenlemiştir. Eğer Meclis kanun tasarısını kabul ederse, Meclis bürosuna ulaşmasından itibaren on beş gün içerisinde incelemesi için Devrim Komuta Konseyine gönderilir. Eğer, Devrim Komuta Konseyi uygun görürse, ilanı için tasarı, Cumhurbaşkanlığına gönderilir. Eğer, Devrim Komuta Konseyi reddederse veya tasarıda bir düzeltme yaparsa, bu takdirde tasarı, Millet Meclisine iade edilir. Eğer bu sonuncusu için ikinci okumada, kendi görüşünde ısrar ederse, her iki Meclis için, Devrim Komuta Konseyi Başkanının veya vekilinin riyasetinde ortak bir oturum yapılır ve üçte iki çoğunlukla çıkan tasarı kesindir. İlanı için bu kanun Cumhurbaşkanına gönderilir.

Evvelce anılan konudan(şunlar) istifade edilir:

- 1- Devrim Komuta Konseyi, üç kuvvetten birisidir ki, kanun tasarılarını teklif etme hakkı vardır.
- 2- Devrim Komuta Konseyinin teklif ettiği kanun tasarılarına, 1970 Irak geçici anayasasının elli üçüncü maddesinin belirlediği(on beş gün) lük süre içerisinde Millet Meclisi bakar. Millet Meclisi üyelerinin dörtte birinin teklif ettiği kanun tasarılarının müzakere süresinin ne olacağı konusunda, anayasada bir açıklama yoktur. Bu demektirki, Devrim Komuta Konseyi; Millet Meclisi faaliyet cetvellerinin kabulünde etkili olmaktadır. Devrim Komuta Konseyinin teklif ettiği kanun tasarıları, Millet Meclisinin faaliyet cetvellerinin, anayasanın teklif edilen kanun tasarıları için kararlaştırdığı sıra tertibinde, önceliği kendisine almaktadır.
- 3- Devrim Komuta Konseyinin, kanun tasarılarının veya kanun değişikliklerinin reddedilmesi amacı ile Millet Meclisi ile ihtilaf vukuunda, ihtilaf konusu kanun tasarısını Millet Meclisine(ikinci

okumanın yapılması için) iade eder. Eğer bundan sonra da ihtilaf devam ederse, bu takdirde, ihtilafı kaldırmak üzere,(iki Meclis için müşterek bir görüş bulmak ve iki görüşü bağdaştırmak gayesiyle) Millet Meclisinin; kanunun tadili veya reddi veya kabulünü gerektiren ödevler konusunda bilgi sahibi kılınması yönünden; iki Meclisin ortak oturumu sureti ile sorun çözüme ulaştırılır.

2. Ulusal Meclise karşı, Devrim Komuta Konseyinin Faaliyeti:

1970 Geçici anayasası, Devrim Komuta Konseyinin Başkanına, Millet Meclisine karşı elliinci maddenin (B) fıkrasında kararlaştırdığı bir tek ihtisası(yetkiyi) bile içermemiştir³⁴. Bu fıkra, (Meclis üyelerinden hiç biri için, toplantı devreleri esnasında işlediği bir suçtan dolayı, (Devrim Komuta Konseyinin izni olmaksızın) soruşturma açılması veya tutuklanması, mümkün değildir.Bu yetki, (Millet Meclisi Başkanı için düzenlendikten sonra) 1985 yılında, Devrim Komuta Konseyinin başkanı için kararlaştırılmıştır. Bu tadil ise, Millet Meclisinin Bağımsızlık derecesini ihlale sebep olmuştur. Mukayeseli Anayasal sistemler, Vekiller(Millet) Meclisinin ihtisasları(yetkileri) üzerine dayanarak istikrar bulmuştur.

Ancak, 1980 yılı 55 No.lu Millet Meclisi Kanunu ve tadilatı, 1995 yılı 26 No.lu kanun,³⁵ Devrim Komuta Konseyinin; Millet Meclisi seçimleri ile ilgili, Millet Meclisine karşı kullandığı bütün yetkilerini düzenlemiştir. Seçimlerin kontrolü, adayların itirazlarına nihai çözüm getirme ve Bazıları da seçimleri erteleme ve seçim tüzüklerinin çıkarılması gibi yetkilidir.

1995 Yılı 26 No.lu, Millet Meclisi kanununun 28.maddesinden(birincisi), (Devrim Komuta Konseyinin kararı ile seçimlerin kontrol yükümlülüğünü üstlenecek ve Irak'ta seçimlerin yüksek kontrol heyeti diye adlandırılan bir teşkilat kurulmuş olduğu hakkındadır.) Örfi açıdan, Devrim Komuta Konseyinin Başkan vekilinin başkanlığında bir komisyon

³⁴50.Madde, iki anayasal değişikliğe konu olmuştur. Birincisi: Devrim Komuta Konseyinin 15/03/1980 tarih ve 385 No.lu kararı gereğince. İkincisi: Devrim Komuta Konseyinin, 10/02/1985 tarih ve 196 No.lu kararı gereğince.

³⁵**EL-Vakayı EL-İrakiye**, Sa: 3597, tarih: 27/12/1995

teşekkül etmiştir. Bu durum, Meclisin(konseynin) Millet Meclisi seçimlerine(demokratik bir şekil arzetmesi itibariyle) ne derece önem verdiğini yansıtmaktadır. Ki Devrim Komutası, bu imajı kuvvetlendirmek için büyük hırs ve çaba göstermektedir.

Millet Meclisi kanununun 21.maddesinin ikinci fıkrası, Devrim Komuta Konseyninin, adayların itirazlarına ilişkin konulara bakma yetkilerini kararlaştırmıştır. Bunlar, seçimler üzerinde kontrolla görevli yüksek heyet olup bunların isimlerini(iki halde) aday listelerinden kaldırmayı kararlaştırır. Birincisi: Adaylık şartlarının mevcut olmaması. İkincisi: İstenen evrakı vermemiş olmaları.Meclisin bu konudaki kararı kesindir. Bu karar Yüksek heyete tebliğe dilir. Aday olmak isteyen kararın tebliğ keyfiyeti, yazılı veya yayın vasıtaları kararı ile olmalıdır³⁶.

---

³⁶Dr.Ra'd EL-CEDDE, a.g.e, S: 161-162.

III. ULUSAL MECLİSİ

1970 Yılı geçici anayasasının dördüncü konusunun birinci bölümü,(Irak Cumhuriyeti Kurumlarından) Millet meclisini ele almıştır. Bunun için kırk yedinci maddede, çeşitli siyasi sosyal ve iktisadi alanlardan Millet Meclisinin, Halkın temsilcilerinden oluşumunu hükme bağlamış ve teşkil görevini ve üyelik metodunun tahdidini ve Mecliste işlerin seyrini ve yetkilerini bir kanuna bağlamıştır. Buna Millet Meclisi Kanunu denir. Kırk sekiz ve kırk dokuzuncu maddelerde, Millet Meclisinin normal ve olağanüstü devrelerini sınırlandırmış ve oturumlarının da aleni olmasını, ancak Meclis; bazılarının da gizli olmasını kararlaştırmıştır. Nitekim anayasa iki maddede(elli ve elli birinci maddelerde) Meclisin garantilerini teminat altına almıştır. Ama Meclisin; yasama ve siyasi yetkileri ise elli ikinci, elli üçüncü ve elli dördüncü maddelerde düzenlenmiştir. Meclisin Ülkede,(kuvvetlerin üç tarafı olmaları itibarı ile) Devrim Komuta Konseyi ve Cumhurbaşkanı ile müşterek yasama yetkileri vardır. Ama Millet Meclisinin siyasi yetkileri ve icra gücü ile olan alakalarını anayasanın elli beşinci maddesi ele almıştır³⁷.

Kırk yedinci maddeye istinaden, (228) No.lu Millet Meclisi Kanunu 17/12/1970 tarihinde çıkarılmıştır. Ki bu kanun, 1973 tarih ve 27 No.lu kanunla tadil edilmiştir.Bu kanun tayin ilkesini Millet Meclisinin oluşmasına dayandırmıştır. 1974 Yılında partinin sekizinci kongresinin ve 1982 yılı dokuzuncu bölgesel kongresinin ele aldığı raporundaki İlkesel ve gerçek sebeplerden dolayı onunla uygulama yapılmamaktadır. ³⁸

Bir çok sebeplerden dolayı Millet Meclisinin kurulması (on sene) 1980 yılına kadar gecikti. Bu yıl halk topluluklarına ve teşkilatlarına Millet Meclisi Kanunu sunuldu. Bu kanunun -gerekçelerinde- (Meclisin kurulması; Devrim Komuta Konseyi yanında yasama faaliyetlerinde ortak olması ve Devlet

---

³⁷ EL-ELUSİ, a.g.e, S. 195.

³⁸ **Partinin sekizinci bölgesel Siyasi raporu**, S: 94-99 ve **Partinin dokuzuncu kongre raporu**, S: 83.

kurumları üzerinde kontrol görevi yapması ve demokrasi binasında bir adım teşkil etmesi içindir.) Aynı yıl mart ayında kanun çıktı. Ki seçim ilkesi Meclisin oluşumunda dayanak teşkil etti. 1980 Yılı (55) No.lu Millet Meclisi kanunu çıkışından bu yana bir çok değişikliklere boyun eğdi. Onun bir çok maddeleri, Millet Meclisinin oluşumu ve işleri ile uyumlu, tabiatına uygun konuları kapsamaktadır. Demokratik çalışmalarını temin eder, yasama ve kontrol faaliyetlerini genişletir ve buna Cumhurbaşkanıya istişari bilgi sunmak da bağlanmıştır.

Bu bölümde, Millet Meclisini, bir yasama kurumu gibi ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Onun birinci konusunu Millet Meclisinin oluşumuna tahsis edeceğiz. İkinci konuyu ise Millet Meclisinin yetkilerine ayıracağız.

A. ULUSAL MECLİSİ'NİN OLUŞUMU:

Demokrasiye yönelme, seçmenlerin mümkün olan en geniş haddine kadar gelişmesini gerektirir. Taki hakimler(idareciler) ile hikmedilenler(halk) arasında ulaşılabilen en yüksek sınıra kadar bir mutabakat meydana gelsin. 1970 Geçici anayasası, bu yönü benimsemiştir. çünkü onun 47.maddesi, şunu düzenlemiştir: (Millet Meclisi, çeşitli siyasi iktisadi ve sosyal alanlardaki halkın temsilcilerinden meydana gelir).³⁹

Millet Meclisi, seçim esasına göre oluşuyorsa, o zaman üyelik için adaylarda bulunması gereken şartları, seçmen heyetinin nasıl düzenlendiği ve Meclis üyeliği için aday olmak için uyulacak şartların ve en son olarak Meclisin süresi ile üyeliğin son bulma şartlarının da bilinmesi lazımdır.

1. Irak Ulusal Meclisine üyelik şartları:

1995 Yılı (26) No.lu Millet Meclisi kanunu, Meclis üyeliği için aday olma şartlarına müstehak olanlarda bulunması gereken belirli ve geçerli şartlar ve adaylığa engel olan hususlar; Irak Millet Meclisinin 1970 tarihli anayasasına uygun olarak çıkarılan kanunların belirlediği üyelik şartları bir çok

³⁹ **EL-Vakayı EL-İrakiye** , Sa: 1950, tarih: 28/12/1970.

değişikliklere konu olmuştu. Bu dalda, kanuna katılan gelişme ve şartları açıklayan bu şartlar ele alınacaktır. Bu şartlar şöyledir:

a. Adayın Iraklı olması ve yabancı ile evli olmaması gerekir:

1995 Yılı 26 No.lu Millet Meclisi kanunu, 15.maddesinin birinci fıkrası, adayın Iraklı, yani yabancı olmayan asıldan Iraklı ana babadan doğmak suretiyle Irak tabiiyetine haiz olması ve Arap olan annenin, Arap bölgelerinden birisinin vatandaşı olması gerekir.⁴⁰ Irak kanun koyucusu, Millet Meclisi kanunlarında,(ki bundan 1995 tarih ve 26 No.lu kanunun 14.maddesinin 5.fıkrasında) Meclis üyeliği azalığı için yabancı ile evli olmamak şartı vardır.

b. Adayın Millet Meclisi üyeliği için yirmi beş yaşına ulaşması gerekir

Millet Meclisi kanunu, Meclis üyeliği adaylığı için yirmi beş yaşına ulaşmayı şart koşmuş iken seçmen için on sekiz yaşını esas almıştır. Bu şekilde, aday için, seçmenden daha yüksek yaş şartını getirmiştir.⁴¹

c. Adayın Sosyalist milliyetçi 17-30 devriminin amaç ve ilkelerine inanmış olmak.

d. Adayın Sosyalizme inanmış olmak ve sosyalist davranışları benimsemektedir.

e. Askeri hizmette sağlam bir konumda bulunmak:

1995 Yılı, (26) No.lu Millet Meclisi kanunu, Meclis üyeliği adaylığı için (askerlik hizmeti bakımından pozisyonu temiz olmalıdır) şartını getirmektedir. Kanunun 15.Maddesinin beşinci ve altıncı fıkraları bu iki şartı ele almıştır. Çünkü bu kanun şöyle hükmetmiştir: (askeri hizmette sağlam bir konumda bulunmalıdır.) Askerlik hizmetinden kaçmamış veya bu hizmetten geri kalmamış veya kaçmış veya geri kalmış olup da dönüşünden sonra askeri

⁴⁰ Ebu- Zeyd FEHMİ, a.g.e , S: 539, 543.

⁴¹ HALİL, Muhsin, a.g.e, S: 745; **Sekizinci bölgesel kongrenin, siyasi raporu**, S: 105.

hizmetten dolayı nişan kazanmış veya cesaret ve yüksek bir istihkak madalyası veya Ümm-ül mearikte(ana muharebede) iki ödül almış olmak.⁴²

a. Millet Meclisi adayının eğitilmiş olması gerekir:

1980 Yılı Millet Meclisi kanununun, 14.maddesinin (ha) fıkrası, Millet Meclisi üyeliği için, okuma ve yazmayı iyi bilmeleri gerekir. 1981 Tarih ve (60) No.lu Devrim Komuta Konseyinin kararı gereğince bu şartın tadili yapılmıştır.(1) Adayın ilköğretim diplomasına sahip olması veya (asgari sınır gibi) ilköğretim altıncı sınıfa muadil olan ümmiyetin giderilmesi belgesi. Sonra kanun koyucu bu şartı, 1995 yılı (6) No.lu Millet Meclisi kanunu gereğince tadil ederek geliştirdi. Çünkü, 15.maddenin dokuzuncu fıkrası) şöyle hükmetmiştir: (en az orta okul diploması veya daha yükseğine sahip olmalıdır.)⁴³.

b. Millet Meclisi Üyeliğinin adayı; kanunun seçilmelerini yasak ettiği guruplardan olmaması gerekir:

1995 Yılı, 26 No.lu Millet Meclisi kanunu, daimi olarak seçim yasağı olan guruplardan bireylerin; Millet Meclisi üyeliği hakkından(İrak tabiiyetini kanun yolu ile kazananlar hariç) bahsetmemektedir. Buna mukabil, geçici mahrumiyeti ele almıştır. Bu mahrumiyet aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

Birincisi: 17.Madde şöyle hükmetmiştir: (Silahlı kuvvet mensupları ve dahili güvenlik güçlerinden, bu kanunun 15.maddesindeki yazılı hükümlerden kendilerinde adaylık şartları bulunanlar, ilgili Bakan tarafından istifalarına muvafakat edildikten sonra, Millet Meclisi üyeliğine aday olabilirler. Bu hükmün kapsamına girenler, kendilerinden; görevlerinden istifa etmeleri ve ilgili Bakan tarafından kabul edilmesi istenir. Taki Millet Meclisi üyeliği için aday olmaları mümkün olsun. Askerlerin ve dahili güvenlik güçlerinin, görevlerine devam ettikleri sürece Meclislere üyelik için aday olanların bu

⁴² Ebu- Zeyd FEHMİ, a.g.e, S: 554.

⁴³ EL-ELUSİ, a.g.e, S.212.

haktan mahrum olmaları konusunu, bir takım yasalar ele almıştır. Bunlardan biri, 1962 yılı Lübnan seçim kanunudur.⁴⁴

İkincisi: 1995 Yılı (26) No.lu Millet Meclisi kanununun, 16.maddesi, şöyle hükmetmiştir: (6.Ağustos.1990 dan beri Irak'a uygulanan mecburi ambargo süresince ticaret yapanlar, Millet Meclisi üyeliği için) aday gösterilemezler. Bu mahrumiyet, ambargonun kaldırılmasından sonra, müteakip iki devre boyunca devam eder.⁴⁵

2. Ulusal Meclisin Süresi ve Üyeliğin Sona Ermesi

a. Ulusal Meclisin süresi:

Meclis temsilciliğinin süresi, yasama dönemi ile isimlendirilir. O da vekillik için belirlenen anayasal süreden ibaret olup Meclis vekilliğinin başlamasından başlar ve sonuna kadar devam eder.⁴⁶ 1970 Yılı Irak geçici anayasası ve değişiklikleri, Millet Meclisi vekilliğinin süresini veya yasama dönemini belirlememektedir. Bu hal seçim kanununa kadar böyle devam etmiştir.

1995 Yılı 26 No.lu Millet Meclisi kanunu, 68.maddenin birinci fıkrasında, Meclis süresini belirlemiş bulunmaktadır. Çünkü şöyle hükmetmiştir: (Millet Meclisinin süresi, dört yasama yılından ibarettir...) Dördüncü yasama yılının İlk toplantı tarihinden başlar ve en son yaptığı toplantı tarihinde sona erer. O da makul bir vekillik dönemidirki, seçmenlere; Meclis üyeleri üzerinde, kendilerine son yasama döneminde, kontrol imkanı verir.

b. Meclisin feshedilmesi:

1970 Anayasası, Millet Meclisi üyeliğinin son bulması konusunu incelememektedir.⁴⁷ Irak Yasamasını incelerken Millet Meclisi kanunu, 72.maddesinde şu hükmü kararlaştırmışken,(Cumhurbaşkanı; cumhuriyet

⁴⁴İbrahim ŞİHA, Lübnenin Anayasal sistemi, Dar-ül EL- camiia, Bayrüt 1983, S: 429.

⁴⁵ 1995 Yılı (26) No.lu **Millet Meclisi kanununun**, 16.M.

⁴⁶HALİL, Muhsin, a.g.e, S: 76; Rağıp Macit EL-HULU, **Anayasa Kanunu**, Dar-ül EL-matbuat EL-camiia, EL-iskanderiye 1993, S: 194.

⁴⁷ 1995 Yılı (26) No.lu **Millet Meclisi kanununun**, 72 .M.

kurumlarının uyum içinde işleyebilmesini teminen) Millet Meclisini feshedebilir. Cumhurbaşkanı için anayasada Millet Meclisini feshetme konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. 1995 Yılı 26 No.lu Millet Meclisi kanununun 72.Maddesinin ne kadar anayasal olduğu konusunda bir çok sorular belirmektedir. Cumhurbaşkanı'nın Millet Meclisini feshi yetkisine ilişkin düzenlemeye işaretlerle beraber, temel meselerden bir konu sayılır ki, anayasanın bunu düzenlemiş olması gerekirdi. Yeni Irak Cumhuriyetinin projesi, 131. maddesinde şöyle hükmetmişken... (zorunluluk halinde Cumhurbaşkanı Meclisi fesheder.)

c. Üyeliğin sona bulunması:

1970 Yılı 228 No.lu kanunun onuncu maddesi, Meclisteki üyeliğin müddeti; süresinin son bulması veya Meclisin feshi için kararname çıkarılması veya üyelik sıfatının kaldırılması ile son bulur. Nitekim on birinci madde, Meclisten bir üyenin üyeliğinin düşürülmesi, ancak; üçte iki çoğunlukla alınan bir karar ve Meclis Başkanının teklifine binaen veya en az yirmi üyenin teklifi ile olabilir. Ama 12.madde Meclis üyeliğinin istifa etmekle ve istifa, Meclisin bunu kabulü tarihinden sonra, ancak; uygulanabileceğine hükmetmiştir. 1980 Yılı 55 No.lu kanun, gelen konuyu değiştirmiştir: Meclisteki üyelik, aşağıdaki hallerde sona erer:

1. Meclisin süresinin son bulması veya feshedilmesi.
2. Üyenin istifa etmesi; istifanın kabulü Meclisin üyelerinin oy çoğunluğu ile gerçekleşir ve bu tarihten itibaren kesinleşir.
3. Meclis üyeliği için gerekli olan bir şartın yok olması, bunu Meclis üye çoğunluğu ile kararlaştırır. Bu fıkraya bir hüküm eklenmiştir ki, eğer üye; sosyalist Arap Ba's Partisine bağlı ise Millet Meclis üyeliğinden ayrılmasını öngörür veya partiden herhangi bir sebepten dolayı ayrılması kararlaştırılmışsa üyeliği sona erer.⁴⁸

⁴⁸ 12/01/1982 tarih ve 60 No.lu **Devrim Komuta Konseyi kararı, EL-Vakayı EL-İrakiye, Sa (2868) ve 25/01/1982 tarih.**

4. Devrim Komuta Konseyi Başkanı, Meclisin toplantı devreleri haricindeki zamanlarda, Millet Meclisi üyesinin istifasını kabul eder.⁴⁹
5. Üyenin, Irak dışında altı aydan az olmamak şartı ile bir memuriyet veya işe girmesi.
6. Üyenin toplantı devrelerinde, meşru özrü olmaksızın bir toplantıda bulunmamış olması.⁵⁰
7. Üyenin Meclis toplantılarından iki yasama yılı uzaklaşması veya katılmaması durumlarında üyelik sona erer.

Üyenin Sosyalist Arap Ba's partisinden ayrılması konusunda çok sorular ve açıklamalar yaygınlaşmıştır. Acaba bunlar adaylık şartlarının kaybolması anlamına geliyor mu? 12/01/1982 Tarih ve 60 No.lu Devrim Komuta Konseyinin çıkan kararı ile bu konu kesin çözüme ulaştırılmıştır. Bu karar şöyle hükmetmiştir: Üye eğer Arap Sosyalist Ba's partisine bağlı ise(veya herhangi bir sebepten dolayı üye partiden ayrılmışsa) Meclis üyeliğinden ayrılır. Bu hüküm, 1995 Yılı 26 No.lu kanunun 12. maddesine eklenmiştir.⁵¹

B. ULUSAL MECLİSİ'NİN FAALİYETLERİ :

Millet Meclisinin temel faaliyetleri, bunlar; yasama faaliyetleri ve yürütme gücü üzerindeki kontrol faaliyetleridir. Bunların her ikisini de anayasa, (52- 55) maddeleri ile düzenlemiştir. 1995 Yılı 26 No.lu Millet Meclisi kanunu üçüncü bölümünde bu faaliyetleri düzenlemiştir. Yasama faaliyetlerini, birinci bölümün 52-55.maddelerde belirlemiştir. Ama ikinci bölümün, 56-60.maddeleri kontrol faaliyetlerini ele almıştır. Kanunun üçüncü bölümünün 61.62.maddelerinde ise istişari görevler düzenlenmiştir. Son

⁴⁹ 06/10/1986 Tarih ve 802 No.lu, Devrim Komuta Konseyi kararı gereğince ilave edilmiştir, **EL-Vakayı EL-İrakiye**, Sa: (3120), tarih: 20/10/1986.

⁵⁰ 1988 Yılı 63 No.lu kanun gereğince beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları eklenmiştir.

⁵¹ HALİL, Muhsin, a.g.e, S: 783.

olarak da dördüncü bölüm, 63. ve 64.maddelerinde Meclisin düzenleyici görevlerini ele almıştır.⁵²

1. YASAMA FAALİYETİ :

Millet Meclisi aşağıdaki şekilde yetkilerini kullanır:

a. Kanunların çıkarılması:

Anayasanın iki maddesi(52,53) hükümlerine uygun olarak ve Millet Meclisi kanununun 52.maddesinin birinci fıkrası gereğince, kanunların çıkarılmasında, Millet Meclisine teklif edilen kanunlarda; Devrim Komuta Konseyi ve Cumhurbaşkanı, aşağıdaki şekilde iştirak ederek katkıda bulunur:

Birinci durum:

Anayasanın 52.maddesi gereğince Millet Meclisi, Devrim Komuta Konseyinin; Meclis Başkanlığı sekreterliğine varışından on beş gün içerisinde, teklif ettiği kanun tasarılarına bakar. Eğer Meclis uygun görürse, kanun; ilan için Cumhurbaşkanı'na gönderilir.

Eğer Millet Meclisi tasarıyı reddederse veya onda bir düzeltme yaparsa, ikinci defa olarak, Devrim Komuta Konseyine iade edilir. Eğer bu sonuncusu kabul edilirse,(yani Devrim Komuta Konseyince) tasarı Cumhurbaşkanı'na ilanı için gönderilir.⁵³

Eğer Devrim Komuta Konseyi, ikinci okuyuşta görüşünde ısrar ederse, ortak toplantıda iki meclise sunulsun diye Millet Meclisine iade edilir. Eğer üçte iki çoğunlukla geçerse, bu kesin karar sayılır.

İkinci durum:

Cumhurbaşkanı tarafından teklif edilen(geçici anayasanın 53.maddesinin içerdiği kanun tasarıları ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

⁵² Hasan EL-HASAN, **Anayasa Hukuku ve Irak Anayasası** , 1. B, Dar-ül Hayat yayınevi , Beyrut, S: 181.

⁵³ RAHMETULLAH, Abdullah, **Irak Anayasalarında Yasa Yapının Aşamaları** ,Üniversite tezi, Hukuk Fakültesi- Bağdat Üniversitesi, 1991 yılı, S: 111.

(Millet Meclisi, on beş gün içerisinde, Cumhurbaşkanı tarafından kendisine gönderilen kanun tasarılarına bakar. Eğer Meclis tasarıyı reddederse, tasarının reddini gerektiren gerekçeleri izah edilerek Cumhurbaşkanıya iade edilir. Bu durumda, Cumhurbaşkanı için, iç tüzüğün 106.maddenin ışığında(Meclisin iade ettiği) tasarıyı Millet Meclisine iade etmesi(reddedildiği tarihten bir sene geçmediği sürece) caiz olmaz.⁵⁴

Eğer Millet Meclisi tasarıyı kabul ederse, Devrim Komuta Konseyine gönderilir. Eğer uygun görürse, çıkarılmaya kabil hale gelir. Ama eğer Millet Meclisi onda bir düzeltme yaparsa, Devrim Komuta Konseyine gönderilir. Eğer uygun görürse çıkarılmaya kabil hale gelir.

Ama eğer, Devrim Komuta Konseyi tasrının değişikliğini reddederse veya üzerinde başka bir değişiklik yaparsa, bir hafta içerisinde ikinci defa Millet Meclisine iade edilir. Eğer Millet Meclisi, Devrim Komuta Konseyinin görüşünü benimserse, tasarı; Cumhurbaşkanıya, ilan edilmesi için gönderilir.

Eğer, Millet Meclisi ikinci okumada, kendi görüşünde ısrar ederse, iki meclis için ortak oturum düzenlenir. Üçte iki çoğunlukla çıkan tasarı kesin sayılır ve ilan edilmesi için Cumhurbaşkanıya gönderilir.

b. Yasaların önerilmesi:

Geçici Anayasanın 34.maddesine ve 1995 yılı (26) No.lu Millet Meclisinin kanununun 52.maddenin birinci fıkrasına istinaden, Millet Meclisi; kanun tasarılarını,geçici anayasanın 53.maddesinin düzenlediği şekilde teklif etme hakkını kullanır. Bu madde şöyle hükmetmiştir: (Millet Meclisi; (askeri işler ve genel güvenlik konuları hariç) dörtte bir sayıdaki üyelerinin teklif ettiği kanun tasarılarını görüşür.Eğer Meclis kanun tasarisını uygun görürse, görüşülmesi için(Meclis Sekreterliğini ulaştırmadan itibaren on beş gün içerisinde) Devrim Komuta Konseyine

⁵⁴ RAHMETULLAH, Abdullah,a.g.e , S: 113.

gönderilir. Eğer Devrim Komuta Konseyi uygun görürse tasarı ilan edilmek üzere Cumhurbaşkanına sunulur.⁵⁵

Eğer Devrim Komuta Konseyi tasarıyı reddederse veya onda bir düzeltme yaparsa bu takdirde tasarı, Millet Meclisine iade edilir. Eğer bu sonuncusu, ikinci okuyuşta görüşünde ısrar ederse Devrim Komuta Konseyinin veya vekilinin Başkanlığında her iki meclis müşterek olarak toplanır. Üçte iki çoğunluğun kabulü ile çıkan tasarı kesinleşir ve ilanı için Cumhurbaşkanlığına sunulur⁵⁶.

2. SANSÜRÜ (SİYASİ) FAALİYETİ :

Millet Meclisinin yasama faaliyetlerine, Devrim Komuta Konseyinin yanında ortak olmasına ilaveten 1995 yılı 826) No.lu Millet Meclisi kanununu Meclise bazı(siyasi) kontrol görev ve yetkileri kullanmayı da tanımıştır. Millet kurumları üzerindeki kontrol, Devletin dahili ve harici siyasetinin kontrolü üzerinde şekillenir. Bunun için kanunun 56.maddesi, şöyle hükmetmiştir: (Millet Meclisi, devletin iç ve dış genel siyasetini üstlenir. Nitekim 1970 tarihli geçici anayasa, 55.maddenin tadil edilen (B) fıkrası gereğince (Millet Meclisi, Bakanlar Kurulundan herhangi bir üyeyi izahat alma ve sorgulama yapmak için davet edebilir.⁵⁷

Bu esasa göre 1995 yılı (26) No.lu Millet Meclisi Kanunu, (57.58.59.60.) maddelerinde bu yetkiyi ele almıştır. 57.Madde hükmü gereğince Meclis, Bakanlar Kurulundan herhangi bir üyeyi, Meclis iç tüzüğüne uygun olarak ondan izahat veya açıklama almak veya sorguya çekmek için davet edebilir. Bunun gibi Millet Meclisi üyelerinin her biri Meclis Başkanlığı kanalı ile yazılı veya sözlü olarak, soru

tevcih edebilir veya Bakanlar Kurulu üyelerinden birinden, Bakanın aldığı karardan veya yaptığı işleminden veya Ondan kaynaklanan bir husustan

⁵⁵ EL-ELUSİ, a.g.e, S.296 .

⁵⁶ 1995yılıın, 26 NO'lu, **Ulusal Meclisinin Kanununun**, 52m.

⁵⁷ Dr.Raid EL-CEDDE, ,a.g.e, S:73.

dolayı kendi Bakanlığının siyaseti veya faaliyetleri ile ilgili bir konuda açıklama talebinde bulunabilir.(ancak bu soru, yargıya yönelik bir iş olmaması şartı ile -57.maddenin birinci ve ikinci fıkraları-)⁵⁸

Cumhurbaşkanı, Millet Meclisinden ve ilgili komisyonlarından aşağıdaki işleri yapmalarını talep edebilir:

- a. Devlet Dairelerinin, sosyalist ve karma sektörlerin gerektiğinde, külli ve cüz'i şekilde (Makro ve mikro olarak) ve Meclisin uygun gördüğü usulpla denetlenmesi.⁵⁹
- b. Bakanlar Kurulu Başkanının çağırılması veya veya herhangi bir Bakanın veya Devlette görevli bir memurun; Meclise araştırmak için havale edilen bir sorunu(onunla beraber araştırmak ve çözmek için) ve hakikatı ortaya çıkarmak için çağrılmalarını temin etmek.⁶⁰

3. MALİ (DÜZENLEYİCİ) FAALİYETİ :

Millet Meclisi için mali ihtisas; 1980 yılı, (55) No.lu Meclis kanununun 47.maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, genel bütçenin kabul edilmesinde ve milli kalkınma planlarında düzenlenmiştir.

Millet Meclisi için kanunla düzenlenen mali ihtisasın çerçevesi ise iç tüzükle azaltılmıştır. Yine tüzüğün 105.maddenin öngördüğü Meclis genel bütçe tasarısının (Savunma bütçesi ve genel güvenlik işleri bütçesi ve Cumhurbaşkanının görüşülmesini istemediği konuların istisnası ile) müzakere eder. 1995 Yılı (26) No.lu Millet Meclisi kanunu, 54.maddesinde, iç tüzüğün aynı 105.maddesini onaylamıştır.⁶¹

Anılmaya değerdir ki, Millet meclisine en son sunulan bütçeyi müzakere eder ve 1990-1991 bütçesi olarak onu kabul ederse, gelecek

⁵⁸ Millet Meclisi, İç tüzüğünün 94 m.261.f gereğince.

⁵⁹ Irak Cumhuriyeti, Millet Meclisi, yıllık kitap, 1987-1988 S: 95.

⁶⁰ Millet Meclisi iç tüzüğünün, 60.m.

⁶¹ Dr.Raid EL-CEDDE, a.g.e, S:174; Millet Meclisinin iç tüzüğünün 105.m.

senelerde Meclise herhangi bir bütçe tasarısı veya bir yatırım planı sunulmaz. Bunlar iktisadi kuşatma(ambargo) dan doğan sonuçlardır ki zorluklara götürür.Belki de mali sene esnasında, istikrarı gerçekleştirecek değişime yol açar. Çünkü bu durumlar, iktisadi ve siyasi değişmelere tabi olarak ödenekleri azaltmak veya artırmak için bir takım kararlar almayı gerektirecektir⁶².

Yine anılmaya değerdirki, Millet Meclisi, Devlet Bütçesinin kesin ve nihai hesaplarını onaylamaz. Bunun için, Millet Meclisinin mali ihtisasları,(diğer yetkilerine ve Irak Millet Meclisinin Mali yetkileri ile beraber 1925 yılı Irak anayasasına kıyasla) sınırlı bir yetkidir.

4. ULUSAL MECLİSİ'NİN DANIŞMA FAALİYETİ :

Anayasada, Millet Meclisinin danışma yetkisi hakkında herhangi bir hüküm yoktur. Nitekim 1970 yılı 228 No.lu Millet Meclisi Kanunu da böyle bir hüküm içermemektedir. Yine 1980 yılı 55 No.lu Meclis kanunu da aynı şekildedir.

1985 Yılı 59 No.lu kanunun birinci maddesine göre ilk defa olarak Meclis için danışma yetkisi düzenlenmiş oldu. Ki bu kanun, 1980 Yılı 55 No.lu Meclis kanununun 47. maddesinin dokuzuncu fıkrasına ilave olarak düzenlendi. Bu madde, Cumhurbaşkanı için Millet Meclisine; Meclisin uzman ve yetkili komisyonlarınca veya Meclis Başkanlığı Heyetince veya görüşülmesi için Meclise, incelenmesinden sonra herhangi bir sorunun istişare için sevki ile bu konuda meşveret sonucunun kendisine arzmesi veya görüşülmesi için Meclise sunulması yetkisini düzenlemiş bulunmaktadır⁶³.

Irak Kanun Koyucusunun bu yetki karşısındaki tavrı, 1987 yılı 11 No.lu kanunla, Millet Meclisi Kanununun 47. maddesinin dokuzuncu fıkrasına ilave edilen şu hüküm: (Millet Meclisi için ve ondan bir girişimle Cumhurbaşkanı;

---

⁶² EL-ELUSİ, a.g.e, S. 280.

⁶³ EL-ELUSİ, a.g.e, S. 283.

daimi komisyonların incelemesinden veya Başkanlık Heyetinden veya onu Meclise arzettikten sonra uygun gördüğü, herhangi bir mes'elede, (Cumhurbaşkanına) meşveret sonucunu sunabilir.(açıklayabilir) 1995 Yılı, 26 No.lu kanunun çıkması, bu iki metnin hükmü, üçüncü babın üçüncü bölümü içerisine(şu unvanla) tahsis edildi. (danışma yetkileri) Çünkü, onun iki maddesinde, 61. ve 62. maddelerinde dercedilmişlerdir.⁶⁴

---

⁶⁴Dr.Raid EL-CEDDE,,a.g.e ,S: 176; **1995 Yılı 26 No.lu Millet Meclisi kanununun 61-62 M.**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAK'TA İŞGALDAN SONRA YASAMA ORGANI

I. İRAK'IN İŞGALDAN SONRA 2003 ANAYASA ÇERÇEVESİNDE YASAMA ORGANI

A. GENEL OLARAK

İrak'ın geçici anayasası Yönetim Konseyi üyeleri tarafından 30 Haziran 2004'te imzalandı. Konseyin 13 Şii üyesinden 5'i geçici anayasanın bazı bölümlerine karşı çıkıyordu, ancak bu kişilerin de belgeyi imzalamayı kabul ettikleri öğrenildi. Geçici anayasa, Amerika, Bağdat'ta yönetimi 30 Haziran'da Iraklılara devredince yürürlüğe girecek¹. Ülkenin yüzde 60'ını oluşturan Şiiler, bu tartışmalı maddenin üç vilayeti kontrolleri altında tutan Kürtlere, çok fazla güç vereceği görüşünde...

“ Geçiş Dönemi” ifadesi, 30 Haziran 2004 tarihinden başlayıp, bu Yasada belirtilen şekilde kalıcı bir anayasaya dayalı olarak seçimle İşbaşına gelecek olan bir Irak hükümetinin oluşturulmasına kadar devam edecek olan dönemi kapsamaktadır. Madde 61'de yer alan hükümlerin uygulanması söz konusu olmadığı takdirde, Geçiş Dönemi her ne olursa olsun en geç 31 Aralık 2005 tarihinde sona erecektir².

Bu kanunun 2 maddesinin (b) fıkrasına göre Geçiş Dönemi, iki aşamadan oluşacaktır, **İlk aşama**, 30 Haziran 2004 tarihinde yönetime gelecek ve tam anlamı ile egemenliği elinde bulunduracak olan Irak Geçici Hükümetini

---

¹EL-LAMİ, Cebbar, EL-LAMİ, Ahlam; “Anayasa taslağı hakkında tartışmalar ”, <http://www.achr.nu/stu30.htm>, 2.5.2007.

² KÖPRÜLÜ, Tarık; “**İrak'ın Kalıcı Anayasası Çerçevesinde**”, Türkmen Eli gazetesi, Sayı 780, Yıl 11, 24.9.2005.

kurulması ile başlayacaktır. Söz konusu hükümet, Yönetim Konseyi ve Koalisyon Geçici Yönetimi tarafından, muhtemelen Birleşmiş Milletler ile de istişarede bulunmak sureti ile Irak halkının çeşitli kesimleri ile yürütülecek kapsamlı bir görüşme ve istişare sürecine bağlı olarak kurulacaktır³. Kurulacak hükümet, yetkilerini kullanırken bu Yasaya, bu yasada belirtilen temel ilke ve haklara ve geçiş döneminin başlangıcından önce üzerinde anlaşmaya varılarak yayınlanacak olup bu yasanın ayrılmaz bir parçasını teşkil edecek olan bir ek bölümüne uygun şekilde hareket edecektir.

İkinci aşama, bu Yasaya uygun şekilde gerçekleştirilecek olan Ulusal Meclis seçimlerinin ardından Irak Geçiş Dönemi Hükümeti'nin (Transitional Government) oluşturulmasından itibaren başlayacaktır⁴. Ancak, söz konusu seçimlerin mümkün olduğu takdirde 31 Aralık 2004 tarihinden daha ileri bir tarihe sarkmaması ve en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu ikinci aşama da kalıcı bir anayasaya bağlı olarak bir Irak hükümetinin kurulması ile birlikte sona erecektir.

Bu kanunun belirlediği gibi Irak'taki yönetim sistemi cumhuriyetçi, federal, demokratik ve çoğulcu nitelikte olacak ve yetkiler federe yönetim ile bölgesel yönetimler, valilikler, belediyeler ve yerel idareler arasında paylaşılacaktır. Federe sistem, coğrafi ve tarihi gerçeklikler ile yetkilerin bölümlenmesi esasına dayalı olacak; buna karşılık hiçbir şekilde menşe, ırk etnik yapı, milliyet veya dini inanç gibi kavramlara dayanmayacaktır⁵.

Bu yasada federe hükümet şeklinde söz edilen yasanın III Bölümünde belirtilen m.24'e göre Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, Ulusal Meclisten,

³ **Geçici Anayasanın 2.m; AI _Vakayı AI _İrakiye**, Sa.3981, 8_3_2004, 'y.y'. S:97.

⁴Hasan TUNÇ, **Irak Anayasasının Hukuki Değerlendirilmesi**, <http://www.turkocagi.org.tr/modules.php?name=Makale&file=print&pid=7>

⁵ **Geçici Anayasanın 4.m; AI _Vakayı AI _İrakiye**, Sa.3981, 8_3_2004, 'y.y'.S: 99.

Başkanlık Konseyinden, Başbakan dâhil Bakanlar Konseyinden ve yargı makamından oluşur. Yasama, yürütme ve yargı organları, birbirinden ayrı ve bağımsız üç makam konumundadır ve Irak Geçiş Dönemi Hükümetinin hiçbir yetkilisi veya çalışanı görevde bulunduğu sırada işlediği suçlar konusunda dokunulmazlık hakkına sahip olmayacaklardır⁶.

Irak'ın geçici yönetim kanununun m25 göre Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, aşağıdaki konularda yalnızca kendisine tanınmış yetkilere sahiptir,

1. Dış politikanın ve diplomatik temsil konularının belirlenmesi; uluslar arası sözleşme ve antlaşmaların müzakere edilmesi, imzalanması, onaylanması; dış ekonomi ve ticaret politikasının ve borçlanma politikalarının belirlenmesi;
2. Ülke sınırlarının güvenliğinin sağlanması, korunması ve garanti altına alınması ile Irak'ın savunulması amaçlarına yönelik olarak silâhlı kuvvetlerin oluşturulması ve varlığının sürdürülmesi konusunu da içine alacak şekilde ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesi ve icrası;
3. Mali politikanın belirlenmesi, para basılması, gümrük konularının düzenlenmesi, Irak'taki bölge ve vilayet sınırları arasındaki ticaret politikalarının belirlenmesi, Devletin ulusal bütçesinin hazırlanması, para politikalarının belirlenmesi ve bir merkez bankasının kurulması ve idaresi;
4. Irak'ta vatandaşlık, göç ve sığınma işlerinin düzenlenmesi;
5. Telekomünikasyon politikasının düzenlenmesi⁷.

Irak'ın geçici yönetim kanununun dördüncü bölümüne göre Geçiş dönemi esnasında Irak Devleti, Ulusal Meclis olarak bilinen bir yasama organına sahip olacaktır. Bu yasama organının başlıca görevi, yasa koymak ve yürütme organının çalışmalarını gözetim altında tutmaktır. Ulusal Meclis, bir seçim

⁶ Geçici Anayasanın 24.m; Al _Vakayı Al _İrakiye, Sa.3981, 8_3_2004, 'y.y'. S: 102.

⁷ Geçici Anayasanın 25.m; Al _Vakayı Al _İrakiye, Sa.3981, 8_3_2004, 'y.y'. S:102.

kanunu ile siyasi partiler kanununa uygun şekilde seçimle oluşturulacaktır⁸. Seçim kanununda, kadın üyelerin Ulusal Meclis üyelerinin en az dörtte birini oluşturmaları ve Türkmenler, Kildani-Asurîler ve diğerleri de dâhil olmak üzere Irak'ta yaşayan tüm toplumlar içerisinde kadınların adil bir şekilde temsil edilmeleri amaçlanmaktadır.

Ayrıca Ulusal Meclis seçimleri mümkün olduğu takdirde 31 Aralık 2004 tarihine kadar ve mutlaka en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleştirecektir⁹.

A. IRAK'IN GEÇİCİ HÜKÜMETİ:

13 Temmuz 2003'te Paul Bremer Amerikan sivil valisi ve Sergio De Mello Birleşmiş Milletlerin genel temsilcisi tarafından Irak'ın Geçici Hükümeti ilan edildi¹⁰. Irak'ta farklı siyasi ve dini önde gelen 25 kişiden oluşan Geçici Hükümet Irak Geçici Koalisyon otoritesi başkanı ile işbirliği yapmak üzere mali ve ekonomik reform ve eğitim, seçim yasası ve sağlık de dâhil olmak üzere Geçici hükümete karar hakkı verilmiştir.

Irak geçici koalisyon otoritesi tarafından kurulan Irak geçici hükümet Arap Birliği meclisinde Irak'ın meşru temsilcisi olarak kabul edildi¹¹. Irak'ın geçici hükümeti içinde denge ulaşmak için konseyin 13 Şii, 5 Kürt, 5 Sünni ve Hıristiyan ve Türkmen artı 3 kadından oluşmasına karar verildi. Konsey

⁸ **IRAK GEÇİCİ ANAYASASI VE STRATEJİK ANALİZİ**, MART 2004,S.3, www.turksae.com/sql_file/1083767709IRAKGEciciANAYASASI.doc

⁹ **AI _Vakayı AI _İrakiye**, Sa.3981, 8_3_2004, 'y.y'. S:104-106.

¹⁰ Belge Geçici Koalisyon Otoritesi tarafından Amerika Birleşik Devletleri tarafından Temmuz 13, Associated Press, **Irak Hükümet Konseyi**, Pazar, Temmuz 13th, 2003 ve işlevlerini görmek liderliğindeki yayınlanan göre. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A51112 - 2003 Temmuz 13.html>.

¹¹ Ofis Uluslararası Bilgi Programları U. S. Dışişleri Bakanlığı, metin: **yeni Irak Yönetim Konseyi**, Iraklılar, Temmuz 15, 2003, Irak Yönetim Konseyi üyeleri konuşan, konuşma 13 Temmuz'da düzenlediği basın toplantısında, El Cezire, Doha, Arapça 1200 Temmuz 13, 2003 tarihinde.

başkanlığı için her ay üyelerin biri olmasına anlaşıldı ve bu durum Irak'ın yeni anayasası ve millet tarafından seçilen hükümet seçilmesine kadar sürecektir¹².

Irak geçici hükümetin önemli görevinden biri bakanlık yetkilileri açısından geçici hükümet geçici bakanı atama yetkisi var ve atanmış bakanlar geçici hükümeti önünde sorumlu olacaktır. Politikalarının geliştirmesi konusunda da geçici koalisyonun alacak kararları için Irak'ın geçici hükümetine danışarak kararları verecektir.

Anayasal görevi açısından Irak'ın geçici hükümeti tarafından atanacak anayasa hazırlama komitesi yeni bir anayasa hazırlayıp onaylanması için geçici hükümete sunacaktır. Komitesi tarafından sunulacak anayasa önerisi yeni bir anayasa yazılacak ve genel seçim için yol açılır, Irak'ın yeni hükümetinin oluşumuna tam egemenlik sahibi Birleşmiş Milletlerin 1483 numaralı kararına göre yeni bir hükümet kurulacaktır¹³.

Irak'ın geçici hükümetine verilen yetkilere ve kararları üzerine karşı Irak'ın geçici koalisyon otoritesi başkanı Paul Bremer'e veto hakkı verilmiştir ancak Bremer bu hakkı sadece istisna durumlarda onları kullanmasına söz verdi.

Irak'ın geçici hükümetinin önemli faaliyetlerinin biri Saddam Hüseyin'in düşmesi tarihi nisanın dokuzuncu günü ulusal tatil ilan etti, eski baas rejimi altında kutlanan festivaller ve baas partiye ait olan tatilleri kaldırdı¹⁴.

25 kişiden oluşan geçici hükümet üyelerin arasında alfabeğe göre kendi cumhurbaşkanı seçilir. Geçici hükümetin ilk toplantısı 13. Temmuz. 2003'te yapıldı, Ayet ALLAVİ başbakanlığı ve Gazi ELYAWAR'ının cumhurbaşkanlığında

¹² **Ulusal Arap gazetesi**, Salı 02.05.2004, Sa9226.

¹³ Cüneyt MENGÜ, **İşgal Sonrası Irak'ın Yapılanmasına Dair Tasarılar**, www.koksav.org.tr, 20.NİSAN.2008.

¹⁴ Julie McCarthy, **Irak Hükümet Konseyi geniş bir yetki-kadar olmalıdır**, 15. Temmuz, 2003, <http://anhri.net/mena/irw/pr030715.shtml>

yeni Irak hükümeti kudurduğundan itibaren 01.Temmuz. 2004'te Irak'ın geçici hükümetine son verildi.

B. YASAMA ORGANI

Geçici Irak Anayasasının 5. bölümünde geçici bir yasama organı öngörmüştür. Bu organın yapısı görevleri ve işleyişi 30.31.32.33.34. maddelerde düzenlenmiştir ve bu organa milli cemiyet adı verilmiştir. Cemiyetin üyeleri, seçim ve siyasi partilerin yasalarına göre seçilirler ve seçimleri uygulamak için yasa ve eki 31.01.2005 tarihini son zaman olarak belirtildi. Cemiyet 275 üyeden oluşur. Kadınların temsil oranı cemiyet üyelerinin dörtte bir nispetinden az. Geçici Anayasa Irak toplumunun tüm kesimlerinin temsilini adil şekilde gerçekleştirmesini şart koşturmuştur. Bunların arasında Türkmenler, Aşureler ve diğerleri de vardır¹⁵.

Öyle gözüküyor ki, bu kanunu koyan etkili siyasi güçler, Yasama Meclisine giren siyasi partilerin egemenliğini ve siyasi partilere girmek istemeyen ve aynı zamanda toplumu etkileyen şahsiyetleri uzak tutmak istemişlerdir¹⁶.

İlginç olan şey, Haziran 2004 yılında yayınlanan parti ve siyasi Gruplar yasası 'tek şahsı' siyasi varlık olarak kabul etmesidir. Çünkü yasanın kendisi tarafından tarif edilen siyasi varlık ifadesi; 'Her kuruluş veya siyasi parti, ehil seçmenlerden oluşur, aralarında müşterek menfaat ve görüşlere dayanarak, menfaatlerini koruyabilirler hükmünü içermektedir¹⁷.

Ayrıca şahısların siyasi varlık olarak benimsenmesinin amacı ise, Şahısların seçim için aday olmalarını yasanın öngörmemesi iddiasıdır. Zaten

¹⁵ **Al _Vakayı Al _İrakiye**, Sa:3984, 6_8_2004, 'y.y'.

¹⁶ Mahmud Şerif BESUNİ, **Irak Anayasası araştırmalar (Irak'ın kalıcı Anayasa)**, Bağdat yayınevi, Irak, 2005, S:437.

¹⁷ Yunus Cesim AL_HARİRİ, **Irak'ın Melefi Nereye**, Al Müstakbel Al Arabî yayınevi, Irak, 2004, S: 68.

şahısların seçimi kazanmaları da imkânsızdı. 30 Aralık 2005 yılındaki seçimde hiçbir şahıs seçimi kazanamamıştır¹⁸.

Doğrusu Irak'ın siyasi ve sosyal gerçeği, orantılı temsil sistemi ile uyuşmamaktadır. Çünkü çok sayıda sebepler bu sistemle kesişim halindedir. Üstelik tek seçim çevresi köklü demokrasi düzeni için iyi kullanılmamıştır. 30.Ocak 2005 seçiminde vatandaşlar karmaşıklık ve karışıklık içindeydiler, Siyasi kitleler kendi adaylarının siyasi geçmişlerini zaman yetersiz olduğu için gereği şekilde açıklayamadılar. O yüzden çok sayıda adaylar tanidik ve büyük adların arkasında gizlenmiştir.

Geçici anayasal bir kurum ulusal meclisin en önemli yetkinliği 33 Maddeye göre anayasa taslağını hazırlamaktı. Buna göre cemiyetin yetkinliği kanun koyma ve yürütme organının çalışmasını denetlemektir¹⁹.

Geçici Anayasanın 33.maddecinin A fıkrasına göre, ulusal Meclis toplantıları kamuya açık bir biçimde yapılacak ve toplantı tutanakları kaydedilerek yayınlanacaktır. Ulusal Meclisin tüm üyelerinin verdikleri oylar kaydedilecek ve kamuoyuna açıklanacaktır²⁰.

Bu yasada başka şekilde belirtilmemiş olduğu takdirde, Ulusal Meclis kararları basit oy çokluğuna dayanılarak alınacaktır.

(B) Bütçe tasarıları dâhil olmak üzere, Bakanlar Konseyi tarafından önerilen tüm yasa tasarıları Ulusal Meclis tarafından incelenecektir.

(C) Önerilmiş bir ulusal bütçeyi sunma yetkisi yalnızca Bakanlar Konseyi'ne verilmiştir. Ulusal Meclis, genel bütçede yer alan harcama önerileri ile ilgili tahsisatı yeniden belirleme ve toplam miktarlarda azaltma yapma hakkına

¹⁸ **Geçici Anayasanın 33. M.**

¹⁹ Hilin TURAR, **Irak Anayasalarının Gelişimi**, Bağdat 2004, Hikmet basın ve yayınevi, S:391.

²⁰ **Geçici anayasanın 33m`**; Dr. Ra'd EI-CEDDE, a.g.e, S:515.

sahiptir. Ulusal Meclis ayrıca, gerektiği takdirde toplam harcama miktarlarında bir artış yapılması konusunda öneri getirebilir.

(D) Ulusal Meclis üyeleri, Meclis tarafından belirlenmiş olan iç tüzüklere uygun şekilde yasa tasarıları önerme hakkına sahiptirler.

(E) Irak Silâhlı Kuvvetleri, Başkanlık Konseyi'nin isteği üzerine Ulusal Meclis'in onayının alındığı haller haricinde, dışarıdan gelen saldırganca faaliyetlere karşı savunma amaçlı dahi olsa, Irak sınırları dışına sevk edilemez.

(F) Uluslar arası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama yetkisi yalnızca Ulusal Meclis'e aittir.

(G) Ulusal Meclis ve onun bünyesindeki komiteler tarafından yürütülen gözetim işlevinin kapsamına, yürütme organı yetkilileri hakkında gensoru verilmesi de dâhildir. Bu gensoru, Başkanlık Konseyi üyeleri, Başbakan da dâhil olmak üzere Bakanlar Konseyi üyeleri ve yürütme makamı içerisinde yer alan daha alt düzeydeki herhangi bir görevli hakkında verilebilir. Bu kapsamda söz konusu kişiler hakkında soruşturma yapma, bilgi talep etme ve bu kişilerin mahkeme önüne çıkarılmaları için celpname yayınlama hakları da yer almaktadır"²¹.

---

²¹ Geçici Anayasanın 33. M.

II. IRAK'TA İŞGALDAN SONRA 2005 ANAYASA ÇERÇEVESİNDE YASAMA ORGANI

A. GENEL OLARAK

İşgal sonrası Irak'ta, Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimlerden 3 ay sonra yeni hükümet kuruldu. Hükümet yeni anayasa hazırlamak için ulusal meclisinden anayasa yazma komisyonu kurdu, komisyon Irak'ın farklı dilden, dilden ve mezhepten üyeler seçildi²². Bu üyelerin meclisteki her partinin üyesi olması gerekiyordu. 15 Ağustos 2005 tarihinde parlamentoya sunulması beklenen Irak Anayasası taslağı, tartışmalı bazı konulardan dolayı ertelendi ve 25 Ağustos 2005 tarihindeki meclis oturumunda, herhangi bir oylamaya sunulmaksızın, 15 Ekim 2005'te referanduma götürülmesine karar verildi²³. Gruplar arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi için verilen ek sürede, anlaşmazlıkların giderilmemesine rağmen anayasa taslağı meclise sunuldu. Fakat meclise sunulan taslak dikkate alınmayarak müzakerelere devam edildi²⁴. 13 Eylül'de parlamentoya yeni bir anayasa taslağı sunuldu. Şiddetli tartışmalara ve atışmalara neden olan bu anayasa taslağı Irak'ın bütünlüğünü tehdit ederek ülkeyi iç çatışmaya ve kaosa sürükledi.

Kalıcı anayasanın 47. Maddesine göre "Federal otoriteler yasama, yürütme ve yargı makamlarından oluşur²⁵. Söz konusu makamlar güçler ayrılığı ilkesine göre görevlerini yerine getirir" Federal sistemin uygulanması üç, organın

²² Asin F. KAMAL, İşgal Sonrası Irak'ın Yeni Anayasası, yüksek lisans tezi, gazi üniversitesi, Ankara 2007, S:52.

²³ Dünya, Basını; "Taslak Irak Anayasası", 2.9.2005, (Erişim)<http://turkdunyasi.forumkurdu.com/turkdunyasi-post-702>, 18.12.2005.

²⁴ Duygu DARSAN, "Irak Anayasa Değerlendirilmesi", *Global Dergisi* S.1, Temmuz – Eylül 2005, Öz Doğan Matbaa Yayın Ltd.Şti, S:128–136.

²⁵ TUNÇ, Hasan, "Irak Federal Devlet Anayasası" *Global Dergisi*, S.1 Temmuz –Eylül 2005, Öz doğan Matbaa Yayın.

oluşturulmasını gerektirir (yasama, yürütme, yargı) bu organlar Irak'ın tüm bölgelerinde uygulanacak, bunun yanında diğer üç otorite daha oluşacak ve sadece Irak'ın belli bir bölgesinde otoritesini uygulanacaktır.²⁶

Federal devletler iki veya daha fazla devletin her konuda anlaşarak meydana getirdiği birliktir²⁷. Birleşme sonucu meydana gelen devlete Federal devlet, birleşen devletlere de federe devlet denir. Federe devletler kendi iç işlerinde tamamen serbesttirler. Bunların kendine ait anayasaları, yasama, yürütme ve yargı organları vardır²⁸. Ayrıca federal devletin de kendi Anayasası, yasama, yürütme ve yargı organları vardır. Federe Anayasalar, federal Anayasaya aykırı olamaz. Bunun neticesi olarak federal yapı federal Anayasanın getirdiği düzene uygun olarak çalışır²⁹. Federal devlet bir nevi devletler üstü bir devlet gibi görünür. Federal devletin kararları, federe devletleri bağlar. Federe devletler, federal devletin yasama ve yürütme organının aldığı kararlara uymak zorundadırlar³⁰. Federal devletlerde yasama genelde iki meclislidir. Meclislerden biri halkın nüfus yoğunluğu esas alınarak, diğeri de devletler eşit kabul edilmek suretiyle yapılanmışlardır.³¹

Söz konusu yeni anayasanın çerçevesinde yasama organı olduğu için bu organın nasıl oluşacağı ve ihtisaslarını ele alacağız. Yeni anayasaya göre Irak'ta yasama organı iki meclisten oluşuyor, onlardan 48'inci maddeye göre Millet Meclisi ve Federal meclisidir.

²⁶ İ.I.H.K, Irak **Anayasasının Değerlendirilmesi**, Bağdat 2005, S:18.

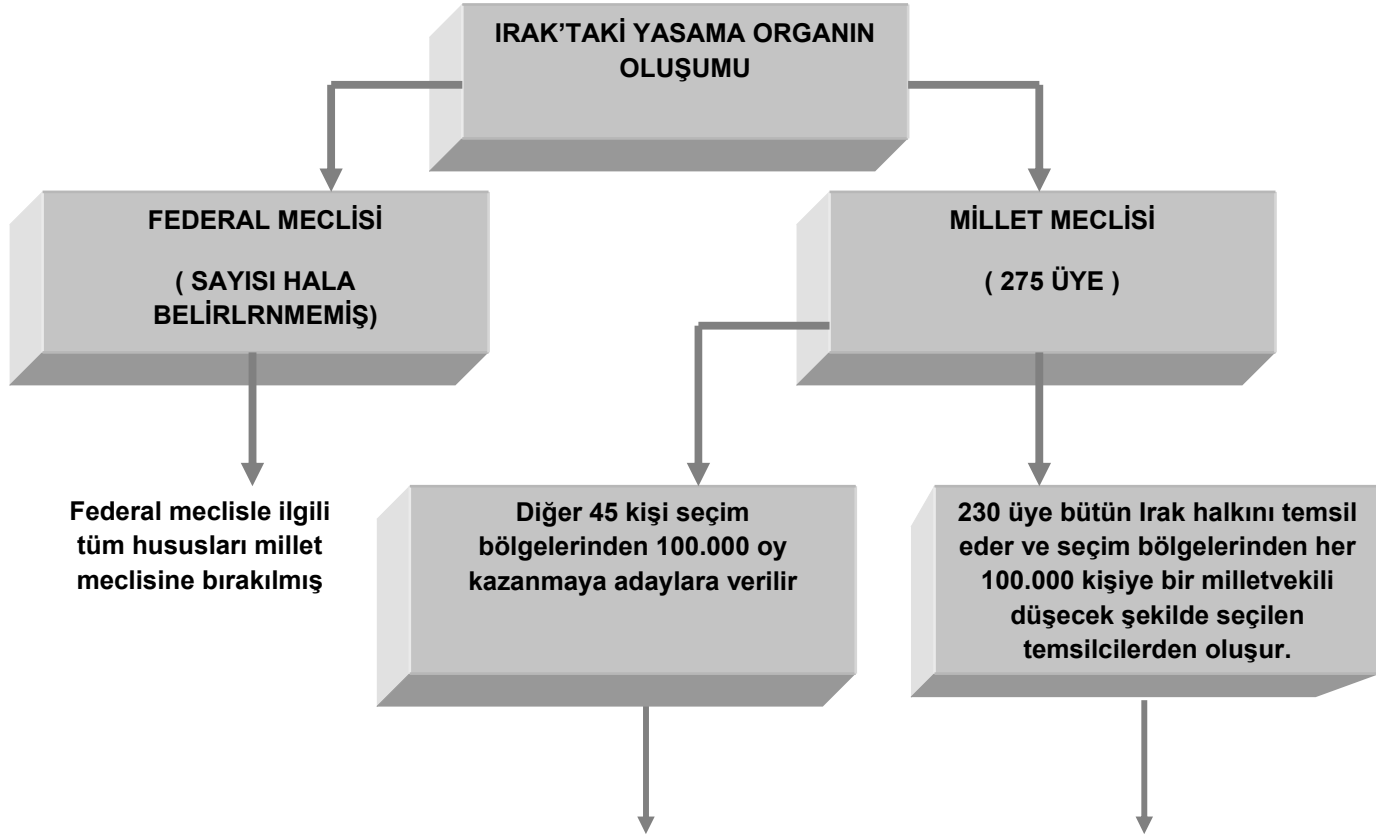
²⁷ Cüneyt MENGÜ, (2005) "Irak Anayasa Tasarısı'nın Düşündükleri" www.kerkuk.net. 15.10.2005

²⁸ İ.I.H.K, **Irak Millet Meclisi**, 2006 Irak, S: 3.

²⁹ Cüneyt MENGÜ, **İşgal Sonrası Irak'ın Yapılanmasına Dair Tasarılar**, www.koksav.org.tr, 20.NİSAN.2008.

³⁰ KÖPRÜLÜ, Ziyat; "Yeni Anayasa Referandum ", Türkmen Eli, sayı 783, Yıl 11, 10.10.2005.

³¹ Doç.Dr. Sadi ÇAYCI, **IRAK'IN ANAYASAL YAPISI**, www.scayci@asam.org.tr

Geçerli bir koltuk kazanmak için aşağıdaki formüle göre kazanılır:

_____

Irak içi ve dışında toplam geçerli oyları kazanan listeler ama 230'den bir koltuk kazanmayan

275

= kurtarıcı bir koltuk kazanmak için geçerli oy sayısı

- ❖ Herhangi bir listenin gerekli oy sayısını kazansa millet meclisinde bir kurtarıcı koltuk kazanır.

Geçerli bir koltuk kazanmak için aşağıdaki formüle göre kazanılır:

Bölgede toplam geçerli oyların sayısı

_____

Bölgede eyalet ayrılan koltuk sayısı

= bir koltuk kazanmak için gerekli oy sayısı

- ❖ Herhangi bir listenin gerekli oy sayısını kazansa millet meclisinde bir milletvekili düşere.

IRAK'TAKİ YASAMA ORGANIN OLUŞUMU, YAPISI GÖSTEREN TABLO

B. MİLLET MECLİSİ:

15 Aralık 2005 yılında, 6655 kişi aday, 307 parti, birleşmiş 19 parti Irak'ın Millet Meclisi seçimine katıldı. Seçime 14 milyon 200 bin seçmenden yaklaşık 10–11 milyon arasında seçmen katıldı. Millet Meclisi madde 49'a göre 275 kişiden oluşur, 230 kişi seçimde kazanan partilerin üyeleri olur. Kalan sandalyeler kazanmayan partilerin her hangisi 10.000 oydan fazla kazanırsa o partiye bir sandalye verilir ³².

Madde 49'a göre millet meclisinde tüm Irak halkını temsil eden ve seçim bölgelerinden her 100.000 kişiye bir sandalye düşer. Milletvekilleri genel, gizli ve doğrudan oylama yoluyla seçilir. Mecliste halkın bütün kesimlerinin temsil edilmesine dikkat edilir. Milletvekili aday ve seçmen olma koşulları ile seçimlerle ilgili esaslar yasayla düzenlenir.

Milletvekili adaylarının tam ehliyetli Iraklılar olması gerekir. Kadınlara millet meclisinde üye sayısının $\frac{1}{4}$ 'inden daha az olmayan bir temsil imkânı sağlanmayı amaçlar. Meclis üyeleri milletvekilliğiyle birlikte eş zamanlı olarak başka bir resmi görev veya işle iştigal edemezler³³.

Madde 51'e göre millet meclisi çalışma usullerini düzenleyen bir iç tüzük hazırlar. Bu tüzük hazırlandıktan sonra milletvekillerine belirtilir. Yazılan tüzük belirtildikten sonra meclis içinde referandum olur. Referandumdan da $\frac{2}{3}$ çoğunluğuyla alınır. Tüzükte madde değiştirmek için mecliste itiraz etmek gerekir. İtiraz ettikten sonra meclisin % 50 üyelerinin itirazıyla madde değişir ³⁴.

Millet Meclisinin oluşumu, ihtisaslarını ve bu meclisle ilgili tüm hususlarını ele alacağız.

---

³²I.İ.H.K, a.g.e., S: 7.

³³ Irak'ın 2005 anayasasının 49 m.

³⁴ Irak'ın 2005 anayasasının 51 m.

1. Millet Meclisinin Oluşumu:

a. Millet Meclisinin üyelik şartları:

Millet Meclis üyeliğine aday olacak kişinin şu özellikleri taşıması gerekmektedir,³⁵

1. Iraklı olması ve 30 yaşı tamamlamış olması gerekir.
2. Bas Partisi içerisinde Tümen Üyesi rütbesinde veya Daha yüksek rütbede bir görevde bulunmamış olacaktır.
3. Önceki döneme ait baskıcı kuruluşlarda bir üye olarak yer almış olmaması ve vatandaşlara yapılan zulüm faaliyetleri içerisinde yer almamış veya bu faaliyetleri içerisinde yer almamış veya bu faaliyetlere katkıda bulunmamış olması gerekmektedir.
4. Vatana veya kamuya ait mali kaynakları kendi çıkarı için kullanmak sureti ile yasadışı yollardan maddi kazanç elde etmemiş olacaktır.
5. Ahlaki düşkünlükten kaynaklanan bir suçtan ötürü hüküm Giymemiş olacak ve iyi bir şöhrete sahip bulunacaktır.
6. En az ortaokuldan veya ona denk bir öğretim kurumundan diploma almış olacaktır.
7. Adaylığını koyduğu sırada silâhli kuvvetlerin bir mensubu olmayacaktır.³⁶

b. Vekilliğin süresi:

Madde 56'ya göre Millet Meclisi 4 yıl süreyle görev yapar. Bu süre ilk oturumun yapıldığı tarihte başlar ve dördüncü yılın sonunda sona erer. Millet Meclisi seçimleri, önceki Meclis'in görev süresinin dolmasından 45 gün önce yapılır³⁷. Millet meclisinin ilk oturumu Irak'ın yeni anayasasına göre Irak'ın

³⁵ I.İ.H.K, a.g.e, S: .9; Irak'ta 2005yılın 16. Seçim kanununun 40m.

³⁶ Millet meclisin iç tüzüğünün 39 m.

³⁷ Irak'ın 2005 Anayasasınının 56 m.

Cumhurbaşkanı genel seçim sonuçlarının onaylandığı tarihi takip eden 15 gün içerisinde yayınlayacağı bir bildiri ile Meclis'i toplantıya çağırır. İlk Meclis oturumu en yaşlı üyenin başkanlığında gerçekleştirilir ve bu oturumda Meclis Başkanı ile iki yardımcısı seçilir ve bu oturumun tarihidен itibaren yıl süreçte milletvekili görev yapar.

Milletvekili mecliste göreve başlamadan önce görev yemini etmesi gerekir. Irak'ta milletvekili görev yemini için aşağıdaki kayıtlı yemini etmek zorundadır, o da madde 50'ye göre şudur:

(“Yasal görev ve sorumluluklarımı özveri ve sadakat içerisinde yerine getireceğime, Irak'ın bağımsızlığı ve egemenliğini koruyacağıma, halkımın çıkarlarını savunacağıma, topraklarını, havasını, sularını ve doğal servetlerini muhafaza edeceğime, demokratik federal rejimin selameti için çalışacağıma, genel ve bireysel özgürlüklere saygılı hareket edeceğime, yargının bağımsızlığını müdafaa edeceğime, yasaların dürüst ve tarafsız bir şekilde uygulanması için çalışacağıma Yüce Allah'ın huzurunda yemin ederim.”)³⁸.

---

³⁸ Irak'ın 2005 Anayasasının 50 m.

2. Millet Meclisinin oturumları:

Millet Meclisi'nin oturumları konusuna Irak anayasasının (53-57-58-59 ve 60'ıncı) maddelerinde yer verilir. Irak Cumhurbaşkanı, genel seçim sonuçlarının onaylandığı tarihi takip eden 15 gün içerisinde yayınlayacağı bir bildiri ile meclisi toplantıya çağırır³⁹. Millet Meclisinin oturumları aksi gerekmedikçe açık yapılır ve Oturum tutanakları Meclis tarafından uygun görüldüğü şekilde yayınlanır.

Millet Meclisi toplam sekiz aydan oluşan iki yasama dönemi içerisinde görev yapar. Meclis oturumları iç tüzükle belirlenir. Genel bütçenin ele alındığı yasama dönemi bütçe kabul edilmeden sona ermez. Millet Meclisi, üyelerinin salt çoğunluğuyla toplanır⁴⁰. Toplantıların yeter sayısı sağlandıktan sonra Millet Meclisi oturumlarında kararlar aksi belirtilmedikçe salt çoğunlukla alınır.

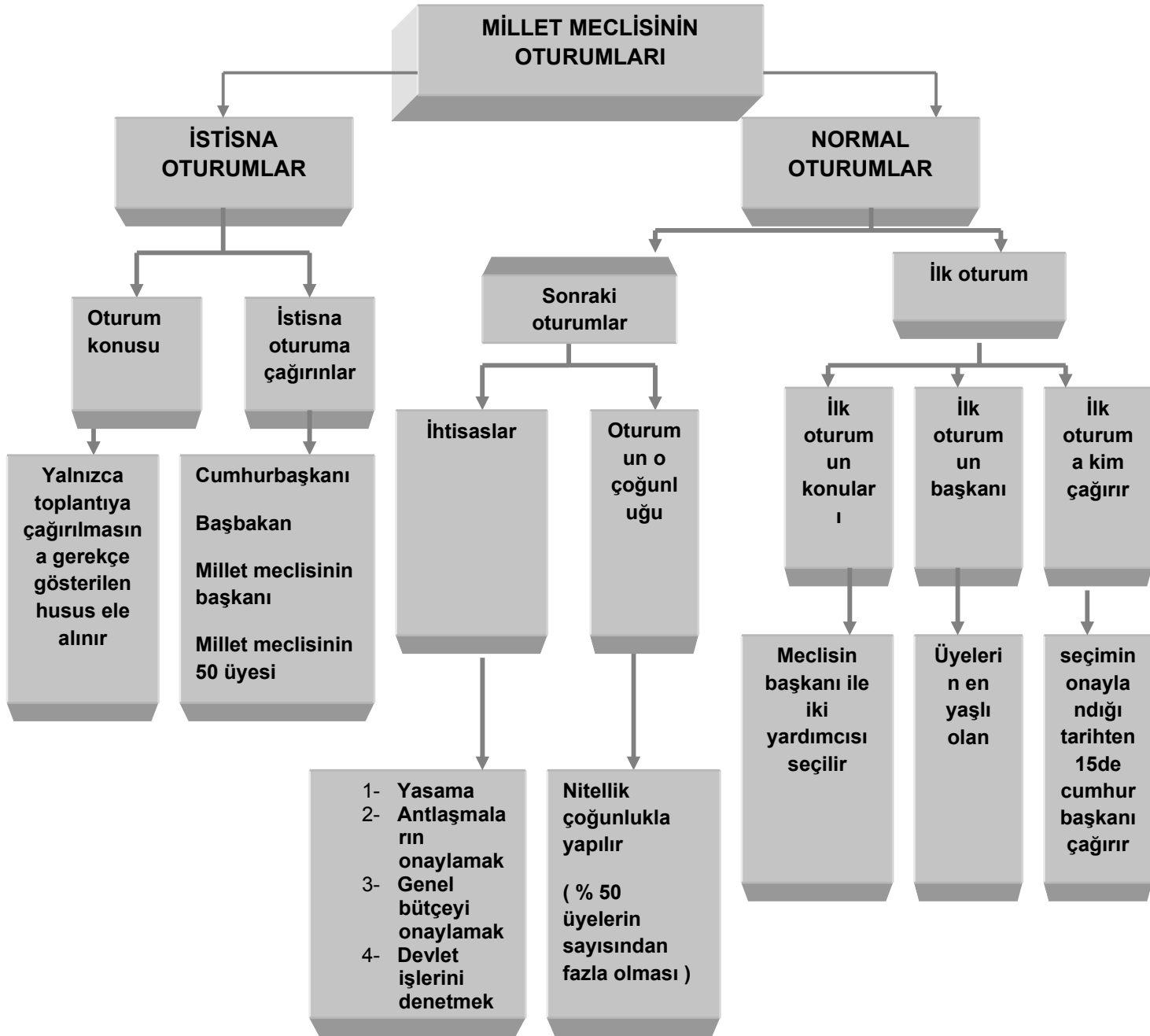
Madde 58'e göre millet meclisinin istisna toplantıları iki sebeple olur:

1. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Millet Meclisi Başkanı veya Millet Meclisi üyelerinin 50'sinin istemiyle Meclis olağanüstü toplantıya çağrılabilir ve yalnızca toplantıya çağrılmasına gerekçe gösterilen husus ele alınır.
2. Her bir yasama dönemi devam eden çalışmaların tamamlanması için 30 günden fazla olmamak kaydıyla uzatılabilir. Bu uzatma da Cumhurbaşkanı, Başbakan, Millet Meclisi Başkanı veya Millet Meclisi üyelerinin 50'sinin talebiyle gerçekleşir⁴¹.

³⁹ Irak'ın 2005 Anayasasının 53 m.

⁴⁰ I.İ.H.K, a.g.e, S: 13-13.

⁴¹ Irak'ın 2005 Anayasasının 58 m.

**IRAK'TAKİ MİLLET MECLİSİNİN OTURUM MEKANİZMASI GÖSTEREN
TABLO**

3. Millet Meclisinin Faaliyetleri:

Irak'ın kalıcı anayasasının 58'inci maddesinde millet meclisine önemli ve geniş ihtisaslar tanındı, bir yandan yasama organı olarak ve parlamenter sistemini anayasa tarafından kabul edilen sütunların⁴². Anayasaya göre millet meclise birçok görev tanındı bunlardan biri de millet meclisine yalnızca yasal yetki sahibini verildi, yasanın yanı sıra cumhurbaşkanlığı seçimlerinde rolünü ve başbakan adaylığı ve önemli fonksiyonları bir dizi randevu ve son kullanma tarihi ve uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler de onaylanması bir referans açısından önemli ve anlamlı görev verildi⁴³.

a. Yasama İhtisası :

(1) Yasama Yapının Faaliyetleri:

Kanuni yasama süreci çeşitli aşamalardan (öneri, tartışma, onay, sonra Resmi Gazete'de yayınlanan) geçer ve millet meclise anayasada verildiği yetkilere göre yasama görevini yapar. Millet meclisinin en az on üyesinin veya bir uzman komitelerinin önerileri millet meclisine sunar, millet meclisi de bu önerileri yasal dönemdeki normal oturumlarında çıkartılması için tartışılacaktır⁴⁴. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluda yasalar için önerileri millet meclisine sunma hakkı tanınmıştır, buna göre şunu görüyoruz ki anayasada birden fazla konseylere yasa öneri hakkı vermiş fakat bu önerilerin yasa haline çıkarılması millet meclisine yetki verilmiş. Anayasaya göre Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunun tarafından millet meclisine sunacağı yasa önerisi değil yasa taslak şeklinde olacaktır. İkisinin arasındaki fark öneri sadece bir yasa fikridir, yasa taslak ise yasa için gerekçesini ve fikrin üzerine formüle edilmiş demektir, millet meclisi bu taslağı meclisin yasal dönemdeki

⁴² Irak'ın 2005 Anayasasının 58 m.

⁴³ I.İ.H.K, a.g.e, S: 17.

⁴⁴ I.İ.H.K, a.g.e, S: 18.

toplantılarında taslağı tartışıp olumlu olduğu halde kabul edilir (onaylanır) ya da reddedilir.

Millet meclisi tarafından onaylanan tasarı yürürlüğe girdiği son aşaması değil, resmi gazetede yayınlanmadan önce etkili olmak ve geçerli için cumhurbaşkanlığı tarafından onaylanması gerekiyor. Başkanlık konseyi bir başkan iki başkan yardımcısından oluşan ilk olarak anayasa ayarlamak için millet meclisi başkanlığından başkanlık konseyine gönderdiği günden beri onay süreci başlar. Onay süreci de millet meclisi başkanlığı gönderdiği tarihten 10 gün içerisinde başkanlık konseyi onay kararı almak gerekir, onay başkanlık konseyi oybirliğiyle verilir. Bu tasarıyı başkanlık konseyi tarafından onaylanmadığı halde başkanlık konseyi itiraz sebeplerini millet meclisine geri gönderilecektir⁴⁵.

Eğer başkanlık konseyi tarafından itiraz olursa bu durumda millet meclisi ya tasarıyı itirazlara göre düzenleyecek ya da ilk halinde olarak tasarıda değişiklik yapamaz. Her iki durumda millet meclisi tarafından oy çoğunluğuyla yeniden başkanlık konseyine gönderilir. Başkanlık konseyi bu yasayla ilgili aynı ilk kez gibi 10 gün içerisinde bu tasarıyı onaylayacak ya da veto hakkını kullanır ve millet meclisine geri dönecek⁴⁶. Bu durumda millet meclisine anayasada verildiği hakkını kullanıp bu tasarıyı onaylayıp başkanlık konseyinin onayını almadan bu tasarıyı yasa haline getirir ve resmi gazetede yayınlanır fakat bu onaya özel bir çoğunluk gerekir, o da üyelerin 5/3 çoğunlukla onaylanması gerekir.

(2) Anayasa Değişikliği:

2005.10.15te referandumla seçilen anayasada millet meclisine anayasa değiştirme rolünü belirlemiştir. Anayasaya göre millet meclisinin anayasayı

⁴⁵ Abdullah BEYATLI, **Irak Anayasalarında Yasama Yapının Aşamaları, yüksek lisans tezi**, Bağdat Üniversitesi 2006, s: 115.

⁴⁶ I.İ.H.K, a.g.e, s: 21-22.

kısmen veya tamamen özel bir mekanizmalara göre anayasayı değiştirebilir⁴⁷. Ancak bu değiştirme çeşitli aşamalardan geçmesi gerekiyor onlarda:

- 1. Değişiklik önerisi.**
- 2. Millet Meclisinin onayı.**
- 3. Halkın onayı (Referandum).**
- 4. Cumhurbaşkanı onayı.**

Anayasanın bir veya daha fazla maddelerini değiştirmek için birden fazla makamlara anayasa değişikliği önerisini sunma hakkını vermişti, o makamlarda cumhurbaşkanı ve millet meclisiyle ortaklaşma teklifi veya bakanlar kurulunun 5/1 üyelerinin anayasa değişikliği önerisini millet meclisine sunabilir⁴⁸.

Millet Meclisi önerilen anayasa değişikliğinin gerekçesini ve devletin bu değişikliğe ihtiyacı kararını almak için gereken çalışmaları yapmaktadır. Ancak anayasa devletin yüce yasası olduğu için ve anayasanın istikrarını korumak amacıyla ve sık sık değişikliğe uğramaması için anayasanın değişikliği konusunda millet meclisinin 3/2 üyelerinin gerekli onayı şartıyla değişiklik yapılır⁴⁹.

Anayasa değişikliği millet meclisinin 3/2 üyelerinin onayından sonra bu değişiklik geçerli olmayacaktır, geçerli olmak için halkın onayı gerekir. Değişiklik önerisi millet meclisi tarafından onaylandıktan sonra referandum yoluyla halkın sunulacaktır, anayasa değiştirmesini insanların referandumla onaylanması haline bu öneri cumhurbaşkanına onaylanmak için gönderilir. Cumhurbaşkanı gönderilen tarihten itibaren 7 gün içinde anayasa değiştirme onaylaması gerekir, cumhurbaşkanı tarafından onaylandıktan sonra anayasanın değiştirilen olan yeni maddeleri Irak'ın resmi gazetesinde yayınlanacaktır.

⁴⁷ Serhet ERKMEN, **Irak nereye**, <http://www.kerkukvakfi.com/arastirmalar.asp?id=48>

⁴⁸ Abdullah BEYATLI, a.g.e, s: 137.

⁴⁹ I.İ.H.K, a.g.e, Ss: 17.

b. DÜZENLEYİCİ (DENETİMLİ) VE MALİ Faaliyetleri:

Irak'ın kalıcı anayasasına göre Irak'ın Parlamenter sistemine kabulü ettiği için yasama ve yürütme organlarının arasında karşılıklı işbirliğinin varlığına dayanarak millet meclisi yürütme organına denetleme ihtisası verilmiştir. Cumhurbaşkanı millet meclisindeki en büyük parlamenter adayına hükümet kurma teklifinde bulunur. Millet meclisi kuracağı hükümeti (bakanlar kurulu) meclisin denetim altında olacaktır. Millet Meclisinin tarafından olacak denetim görevini aşağıdaki formlara göre olacak:

i. Hükümete soru sormak (soruşturma):

Millet Meclisinin herhangi bir üyesinin başbakan veya bakanlar kurulunun herhangi bir konu veya özel bir yorum hakkında soruşturma amacıyla millet meclisine bu hak verilmiştir.

ii. Açıklama:

Irak'ın kalıcı anayasasına göre millet meclisinin en az 25 üyesi tarafından yetkili tartışma için genel bir konu önermesi hakkı verilmiştir. Millet Meclisi bu görevi yapmak için bakanlar kurulunun veya herhangi bir bakanı görüşlerini netleştirmek için Meclise bu konuları tartışmadan önce kendi yetkileri içinde görünmesini bakanlar kurulunu veya herhangi bir bakanı davet edilecektir.

iii. Sorgulama:

Belirlediğimiz gibi millet meclisi denetleme görevini yapmak için birkaç yollarla yapabilir, bunlardan biride sorgulamaktır. Millet Meclisi nitelikli çoğunlukla bir Bakan hakkında güvensizlik oyu verebilir. Böyle bir kararın alındığı tarihten itibaren oylamaya konu Bakan istifa etmiş sayılır. Bir Bakanla ilgili güven oylaması ancak o Bakanın şahsen talep etmesi veya 50 milletvekilinin yazılı istemiyle yapılır. Meclis, talep hakkındaki kararını ancak talebin sunulduğu tarihten en az 7 gün sonra verir.

Cumhurbaşkanı Millet Meclisi'ne başvuruda bulunarak Başbakan hakkında güven oylaması yapılması isteminde bulunabilir, Milletvekillerinin

1/5'inin talebi üzerine Başbakan hakkında güven oylaması gerçekleştirilebilir. Bu talep yalnızca Başbakan aleyhinde bir gensoru önergesi verildikten ve Meclis gündemine getirildikten 7 gün sonra sunabilir, Millet Meclisi üyelerinin nitelikli çoğunluğuyla Başbakan hakkında güvensizlik kararı alabilir, Başbakan hakkında güvensizlik kararı alınırsa, Bakanlar Kurulu istifa etmiş addedilir, Bakanlar Kurulu hakkında güvensizlik oyu verildiği takdirde, mevcut kabine ve Bakanlar günlük rutin işleri yürütmek üzere yeni Bakanlar Kurulu bu anayasanın 74 maddesinde yer alan hükümlere uygun olarak oluşturulana kadar en fazla 30 gün süreyle görevde kalır.⁵⁰

Millet Meclisi'nin nitelikli çoğunluğunun öne sürdüğü bir gerekçeyle Cumhurbaşkanını sorgulama, Milletvekillerinin nitelikli çoğunluğunun talebi üzerine Federal Yüksek Mahkeme tarafından suçu sabit bulunduğu takdirde, aşağıdaki suçlardan herhangi birini işlemesi nedeniyle Cumhurbaşkanını görevden almak,

- a. Anayasal yemini ihlal
- b. Anayasa hükümlerini ihlal
- c. Vatana ihanet

MİLLET MECLİSİNİN MALİ İHTİSASISE:

Irak'ta bakanlar kurulu gelecek yılın giderleri ve öngörülen gelirleri genel bütçeyi hazırlamak için bu alanda uzman komisyon yoluyla bütçeyi hazırlayıp millet meclisine sunacaktır⁵¹. Başbakanlık tarafından sunulan genel bütçe taslağına karşı Irak'ın kalıcı anayasası millet meclisine bazı yetkiler tanımıştır onlarda:

⁵⁰ I.İ.H.K, a.g.e, S: 28.

⁵¹ I.İ.H.K, a.g.e, S: 25.

- a. Genel bütçenin toplam miktarını azaltılabilir.
- b. Genel bütçenin bölümleri arasında para transferi yapabilir.
- c. Harcamaların toplam miktarını artırmasını gerekli görülürse millet meclisi başbakanlığa harcamalarının artırılmasına önerisinde bulunabilir.

Anayasaya göre genel bütçenin taslağı millet meclisinin onay olmadan geçerli olamaz. Böylece Irak'ın kalıcı anayasası genel bütçenin harcama ve gelirler hakkında son karar sahibi olduğunu millet meclisine vermiştir⁵².

c. DEVLETİN ÜST DÜZEY KADEMELERDE ATAMA İHTİSASI:

Millet Meclisinin ilk dört yılında cumhurbaşkanlığın konseyini seçer, cumhurbaşkanlığa adaylığı liste halinde olacaktır, bu liste üç kişiden (cumhurbaşkanı ve iki yardımcısı) oluşur. Ancak üç kişiden oluşan başkanlık konseyi millet meclisinin 3/2 çoğunluğuyla üyelerin tarafından seçilir. Millet Meclisi herhangi bir nedenle cumhurbaşkanı görevinden ayrılırsa (ölüm veya istifa) gibi durumlarda cumhurbaşkanlığının dönemini tamamlamak için yeni cumhurbaşkanı seçer⁵³.

Başbakan ise millet meclisinde en büyük listenin adayı olur, başbakan adayı bakanlar kurulunun bakanlarını seçmek hakkın verilmiştir ancak seçilen bakanlar kurulu millet meclisinin onayının üyelerinin salt çoğunluğuyla göreve başlar.

Irak'ın kalıcı anayasası millet meclisine devletin üst düzey mevkilerinde atama yetkisi verilmiştir onlarda⁵⁴:

⁵² Cihan HASAN, **Genel Bütçeyi Denetiminde Millet Meclisinin Rolü**, Bağdat yayınevi 2007, s.67.

⁵³ I.İ.H.K, a.g.e, S: 31.

⁵⁴ I.İ.H.K, a.g.e, S: 32.

1. Yüksek Yargı Konseyi'nin önerisi üzerine Federal Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Genel Savcılık Başkanı ile Yargıtay Başkan ve üyeleri nitelikli çoğunlukla atamak,
2. Bakanlar Kurulunun önerisi üzerine büyükelçiler ve özel atamaya tabi diğer yetkililer,
3. Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları ile tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları ve Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı.

4. Millet Meclisinin Feshedilmesi Ve Üyeliğın Sona Ermesi:

Irak Millet Meclisinin görevi iki durumda sonlanır. Bunlardan birincisi millet meclisinin süresinin bitmesi yani seçim gününden itibaren dört yıl geçmesi halindedir⁵⁵. İkincisi ise madde 64'te belirttiğı gibi (Millet meclisi üyelerinin 1/3'inin istemi veya Başbakanın talebi ve Cumhurbaşkanı'nın onayı üzerinde nitelikli çoğunlukla karar alındığı takdirde fesih olunabilir. Ancak, başbakan hakkında verilen gensoru önergesi sonuçlandırılmadan meclis feshedilmez.

Millet Meclisi feshedildiğı takdirde, Cumhurbaşkanı fesih tarihinden itibaren en çok 60 gün içerisinde ülkede genel seçimlerin yapılması çağrısında bulunur. Bu durumda kurulu da istifa etmiş addedilir ve günlük işleri yürütmek üzere seçimler yapılana kadar göreve kalır)⁵⁶.

Irak anayasasında madde 52'ye göre Millet Meclisi, milletvekili seçilen üyelerin gerekli şartları taşımadığı yönünde alınan itirazları dilekçe halinde alır. Alındıktan sonraki 30 gün içerisinde karara bağlanır. Karar, üye sayısının üçte ikisi çoğunluğuyla alınır. Meclis'in aldığı kararı takip eden 30 gün içerisinde

---

⁵⁵ I.I.H.K, a.g.e, S: 43.

⁵⁶ Irak'ın 2005 Anayasasının 64 m.

Federal Yüksek Mahkeme'ye itiraz edilebilir. İtiraz eden milletvekili itiraz ettiği tarihten itibaren mahkemeden karar çıkana kadar görevinden alınır⁵⁷.

Millet Meclisi çıkaracağı milletvekili yasayla ölüm, istifa ve görevden alma milletvekilliklerinin nasıl doldurulacağını belirler.

C. FERDERAL MECLİSİ:

Bu meclis anayasaya eklenen yeni sistemlerden biridir. Anayasa Meclisin iç tüzüğü, üyelerinin sayısı, üyelerinde aranan şartlar, Meclisin görev ve yetkilerinden bahis etmemiştir, Millet Meclisi üyelerinin 2/3 çoğunluğuyla çıkaracağı bir yasayla Federal Meclisle ilgili tüm hususları düzenler. 65. maddeye göre “Federal Meclis adı altında bir yasama Meclisi ihdas edilir. Bu Meclis, bölgelerden ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerden gelen temsilcilerden oluşur⁵⁸. Millet Meclisi üyelerinin 2/3 çoğuna çıkartacağı bir yasayla yapısı, çoğunlukla çıkartacağı bir yasayla üyelik koşulları ve görev alanları ve bu Meclisle ilgili tüm hususlar düzenlenir.” Parlamentoda ikinci bir Meclisin oluşmasının hedefi bölgelerle bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin temsil edilmesinde eşitlik sağlamaktır, Millet Meclisinde bölgelerle vilayetler eşit bir şekilde temsil edilmemektedirler, çünkü her bölge ve vilayetin nüfus sayısı birbirinden farklıdır ve Millet Meclisinde her üye 100000 kişinin sesini temsil etmektedir⁵⁹.

Bu meclisle ilgili şimdiye kadar hiçbir değişiklik yapılmamıştır çünkü hala Irak'ın Millet Meclisi federal meclis hakkında hiçbir yasa yapmamıştır⁶⁰.

⁵⁷ I.İ.H.K, a.g.e, S: 5-6.

⁵⁸ I.İ.H.K, a.g.e, S: 3.

⁵⁹ I.İ.H.K, **Anayasasının Değerlendirilmesi**, a.g.e, S: 26.

⁶⁰ Pınar HAKKI, **Yeni Irak Anayasasının Getirdiği Sistem**, yüksek lisans tezi, gazi üniversitesi, Ankara 2007, S: 54.

SONUÇ

Birinci dünya savaşından sonra Irak'ta birçok siyasi değişiklikler meydana geldi, Öncelikle 1921'de Irak devleti kuruldu sonrada Irak'ın ilk anayasası 1925'te yazıldı ve (Irak'ın Temel Kanunu) diye tanımlandı, bu anayasa ani olarak ortaya çıkmadı, uzun zamanda gelişen bir yapı ile Osmanlı hükmü ve İngiltere işgali dönemlerinde birçok siyasi ve yasal değişimlerden etkilendi.

Irak'ta ilk anayasanın hazırlanmasından beri anayasal bir istikrar yaşanmadı çünkü ard arda bir sürü askeri devrimler yapıldı sonrada Saddam rejimi döneminde de Irak savaştan savaşa sürüklendi en sonunda Amerika işgali ve güvenlik kaybıyla Irak'lıların yaşamı sonuçlandı. Bu anayasal gelişim sürecinde genel olarak Irak'ın tüm otoritelerini ve özellikle yasama organını etkiledi.

Bu çalışmada varmış olduğu gibi Irak'ın 1925,1970 ve Amerika'nın Irak'ı işgalinden sonraki anayasaların çerçevelerinde kurulan yasama organlarının aralarında karşılaştırma yaparsak aşağıdaki sonuçlara varırız,

- 1925 anayasasında yasama organı iki meclisten oluşur onlarda 120 üyeden oluşan millet meclisi ve 30 üyeden oluşan ayan meclisidir. 1970 anayasasındaysa yasama organı iki meclisten oluşur onlarda 9 üyeden oluşan Devrim Komuta Konseyi ve 250 üyeden oluşan Ulusal meclisidir. İşgalden sonra ki anayasalardaysa yasama organı iki meclisten oluşur onlarda 275 üyeden oluşan Millet Meclisi ve Federal Meclisi bu meclisin hakkında herhangi bir yasa çıkarılmamış.
- 1925 anayasasına göre ayan meclisi 8 yıl süreçte yasama döneminde görev yapar ve iki dönemden fazla ayan meclisinde üyeliğini tekrar edebilir. Millet meclisiyse 4 yıl sürecinde görev yapar. 1970 anayasasındaysa Ulusal Meclisi 5 yıl süreçte yasama döneminde görev

yapar ve iki dönemden fazla Ulusal meclisinde üyeliğini tekrar yapılmaz. Devrim Komuta Konseyi görev süreci yapar. Irak'ın geçici yönetim kanunu (Geçici Anayasa) ve Irak'ın 2005 kalıcı anayasalarındaysa Millet Meclisi 4 yıl süreçte yasama döneminde görev yapar ve iki dönemden fazla mecliste üyeliğini tekrar yapılmaz.

- 1925 anayasasında Ayan meclisinin üyeleri kralın tarafından atanır. Millet Meclisi aday olmak için devlette üst düzey mevkilerde mamurlar ve zenginlere sınırlıdır. 1970 anayasasındaysa Ulusal meclisinin üyeleri baas partisinde üye olması gerekir. Devrim Komuta Konseyi baas partinin ulusal liderleri üyelerine sınırlıdır ve D.K.K üyeleri cumhuriyet ve baas parti başkanı (Saddam Hüseyin) tarafından seçilir. İşgalden sonra anayasalarındaysa Millet meclisinin üyeleri Irak halkının tarafından seçilir ve adayların herhangi bir partiye ait olması gerekmez.
- 1925 anayasasında Her iki mecliste (millet meclisi ve ayan meclisi) kadınlara üyelik veya seçimlerde oy kullanma hakkı tanımlamıştı. 1970 anayasasındaysa Ulusal meclisinde kadınlara temsil (üyelik) hakkı verilmiştir ancak bu temsilin ne kadar olduğunu belirlenmemiş. D.K.K ise kadınların temsili veya meclis üyelerin ne kadar olduğunu belirlememiş, ancak D.K.K döneminde her zaman üyelerin biri kadın olduğu görülür. İşgalden sonra anayasalarındaysa Millet meclisinde kadınların sayısı $\frac{1}{4}$ den az olmama şartıyla kurulur.
- 1925 anayasasında Yasama organı yürütme organı karşı başarısız ve zayıf görülür. Öğrenin millet meclisi 12 defa bakanlar kurulu tarafından feshedilmiştir. 1970 anayasasındaysa Yasama organı yürütme organı karşı başarısız ve zayıf görülür ve meclisin görevinde devam etmesi veya feshedilmesi cumhurbaşkanı (Saddam Hüseyin) kararına bağlıdır. İşgalden sonra anayasalarındaysa Yasama organı yürütme organı karşı güçlü görülür. Irak'ın kalıcı anayasası millet meclisine cumhurbaşkanı ve başbakanın seçim hakkı verilmiştir, bakanlar kurulunun onayını ve güven

Çekme ve yürütme organına denetleme yetkisi ve devletin genel bütçesini onaylamak yetkileri anayasada verilmiştir.

KAYNAKÇA

- 1925 Anayasası (Kanun-i Esasi).
- 1970 Anayasası.
- Geçici Yönetim Kanunu (2003 Geçici Anayasası).
- 2005 Anayasası (Kalıcı Anayasası).
- **1908 yılı Mebusan Seçim Kanununun** 17, 21,52 maddeleri.
- **1925 Yılı Irak Kanun-u Esasi Hükümleri**, 16.M. 52m. 61-62 M. 72 .M. m119.
- 680.No. ve 26/08/1987 tarihli **Devrim Komuta Konseyinin karar.**
- 12/01/1982 tarih ve 60 No.lu **Devrim Komuta Konseyi kararı.**
- 06/10/1986 Tarih ve 802 No.lu, Devrim Komuta Konseyi kararı.
- 15.No. ve 28/01/1993 tarihli **Devrim Komuta Konseyinin kararı.**
- **1925 yılın Kurucu Meclis Notları**, Ct:1, S: (556), S: 608-614)
- ASFUR Sa'd, **Siyasi Sistemler ve anayasadaki İslami ilkeler**, EL-Maarif yayınevi, Kahira 1980,
سعد عصفور, المبادئ الأساسية في القانون الدستوري والنظم السياسية, المعارف للطباعة, القاهرة
1980
- Ayan Meclisi oturumlarındaki konuşmalardan bir derleme, 1951-52 yılı yirmi beşinci normal toplantı, Hükümet Matbaası, Bağdat, Y: 1952, S: (4-5) .
- AL_HARİRİ Yunus Cesim, **Irak'ın Melefi Nereye**, Al Müstakbel Al Arabî yayınevi, Irak, 2004.
يونس جاسم الحريري, الى اين الملف العراقي, المستقبل العربي للطباعة, العراق 2004
- Baas Partisi için Bağdat'ta yapılan sekizinci Katar siyasi kongresi raporu, Aralık 1974, Dar-üs-sevre matbaaları, Bağdat 1979, S: 63-65.
- Baas Partinin sekizinci bölgesel Siyasi raporu, S: 94-99 ve Partinin dokuzuncu kongre raporu, S: 83.
- BEDEVİ Servet, **Siyasi Sistemler**, Dar-ül Nahda yayınevi, Kahira1994.

ثروت البدوي, النظم السياسية, دار النهضة للطباعة, القاهرة 1994

- Belge Geçici Koalisyon Otoritesi tarafından Amerika Birleşik Devletleri tarafından Temmuz 13, Associated Press, **Irak Hükümet Konseyi**, Pazar, Temmuz 13th, 2003 ve işlevlerini görmek liderliğindeki yayınlanan göre. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A51112-2003Temmuz13.html>.
- BESUNİ Mahmud Şerif, **Irak Anayasası araştırmalar (Irak'ın kalıcı Anayasa)**, Bağdat yayınevi, Irak, 2005.
محمود شريف بسيوني, دراسة في الدساتير العراقية, بغداد للطباعة, العراق 2005
- BEYATLI Abdullah, **Irak Anayasalarında Yasama Yapının Aşamaları, yüksek lisans tezi**, bağdat ünversitesi 2006, s: 115.
عبدالله البياتي, مراحل عملية التشريعية في الدساتير العراقية, جامعة بغداد 2006
- CEMİL Hüseyin'in, El-Felah ve Dicle Gazetesinden iktibas ettiği, **1925-1946 Irak'ta Meclis üyeliği, Halk topluluklarının onlara göre durumu**, Bağdat. Müsenna Bürosu neşriyatı, 1. B, 1983.
حسين جميل, الحياة النيابية في العراق ما بين (1925-1946) و موقف جماعة الاهالي منها , بغداد, منشورات مكتبة المثني , الطبعة الاولى 1983, انظر جريدتي الفلاح و دجلة
- CRANE Züheyr, **Anayasa Görümleri**, Ahid yayınevi, bağdat 1936,birinci kısım.
زهير جرانه, اقسام الدستور, جزء الاول, مطبعة العهد, بغداد 1936
- ÇAYCI Sadi, **IRAK'IN ANAYASAL YAPISI**, (Erişim) www.scayci@asam.org.tr
- Dünya, Basını; "Taslak Irak Anayasası", 2.9.2005, (Erişim)<http://turkdunyasi.forumkurdu.com/turkdunyasi-post-702>, 18.12.2005.
- DARSAN Duygu, "**Irak Anayasa Değerlendirilmesi**", **Global Dergisi** S.1, Temmuz – Eylül 2005, Öz Doğan Matbaa Yayın Ltd.Şti, S:128–136.
- EL-LAMİ, Cebbar, EL-LAMİ, Ahlam; "Anayasa taslağı hakkında

tartışmalar ”, (Erişim) <http://www.achr.nu/stu30.htm>, 2.5.2007.

- EL-HASANİ Abdürrezak, **Irak'ın Çağdaş Siyasi Hayatı**, ct, 1, 4.B, Beyrut 1980.
عبدالرزاق الحسني, تاريخ العراق السياسي الحديث, جزء الاول, الطبعة الرابعة, بيروت 1980
- EL-CEDDE Ra'd Naci, **Irak'taki anayasal gelişmeler**, Bağdat 2004, Hikmet Basın ve Yayınevi.
د. رعد ناجي الجدة, التطورات الدستورية في العراق, بغداد 2004, دار الحكمة للنشر
- EL-CEDDE Dr. Ra'd, **Irak Yasama Sisteminde Seçimler**, yayınlanmamış araştırmalar.
د. رعد ناجي الجدة, الانتخاب في التشريعات العراقية, دراسة غير منشورة
- EL-EDHEMİ Muhammet Muzaffer, **Irak'ın Kurucu Meclisi**, Bağdat, 1976.
محمد مظفر الادهمي, مجلس النواب العراقي, بغداد 1976
- ES'AD Faiz, Aziz, **Irak'ta Parlamenter Sistemin Sapması**, Bağdat 1975.
فانز عزيز اسعد, انحراف النظم البرلماني في العراق, بغداد 1975
- EL-BEZZEZ Abdurrahman. **İşgalden İsiklale Irak**, Bağdat – 1967.
عبدالرحمن البزاز, العراق من الاحتلال الى الاستقلال, بغداد 1967
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa :(1598),18.Temmuz. 1968.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: (1900),19.07.1970.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi ,Sa: (1950), 28.12.1970.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: (2162), 26.09.1977.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: (2764), 17.03.1980.
- EL-Vakayı EL-İrakiye, Sa (2868) , 25.01.1982.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: (2892),12.07.1982.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: (3111), 18.08.1986.
- EL-Vakayı EL-İrakiye, Dergisi Sa: (3120), 20.10.1986.
- EL-Vakayı EL-İrakiye, Dergisi Sa (3165), 31.08.1987.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: (3324),10.09.1990.
- EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi Sa: (3375),14.10.1991.

- **EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi Sa: (3443), 01.02.1993.**
- **EL-Vakayı EL-İrakiye Dergisi , Sa: (3597), 27.12.1995.**
- **EL_Vakayı EL_İrakiye, Dergisi Sa:(3981), 08.03.2004.**
- **EL _Vakayı EL_İrakiye, Dergisi Sa:(3984), 06.08.2004.**
- **EL-ELUSİ Menal Yunus, Irak'ta 1925- 1991 Anayasaların çerçevesinde yasama sistemi , doktora tezi, Bağdat ün, Hukuk Fakültesi, 1997**
 منال يونس الالوسي, التطورات التشريعية في العراق في ظل دستوري (1970-1925).
- **EL-CEDDE Ra'd, Devrim Komuta Konseyinin yetkileri , yetkilerin oluşturulması, 1968-1991.**
 د. رعد ناجي الجدة, اختصاصات مجلس قيادة الثورة
- **EL-HULU Rağıp Macit EL-HULU, Anayasa Kanunu, Dar-ül EL-matbuat EL-camiia, EL-iskanderiye 1993.**
 راغب مجيد الحلوي, قانون الدستوري, دار المطبوعات الجامعة, الاسكندرية 1993
- **EL-HASAN Hasan, Anayasa Hukuku ve Irak Anayasası , 1. B, Dar-ül Hayat yayınevi , Beirut.**
 حسن الحسن, القانون الدستوري والدستور العراقي, الطبعة الاولى, دار الحياة للطباعة, بيروت
- **ERKMEN Serhet, Irak nereye, (Erişim)**
<http://www.kerkukvakfi.com/arastirmalar.asp?id=48>
- **FEHMİ Mustafa Ebu Zeyd, Mısır'ın anayasal sistemi ve kanunların anayasal murakabesi, 7.B, 1993, yayın yok.**
 مصطفى ابو زيد فهمي, النظام الدستوري المصري و رقابة دستورية القوانين, الطبعة السابعة,
 1993
- **HUDURİ Mecit, Irak'taki Hakimiyet Nizamı, yazarın Faysal Necmeddin El-Etrukçi ile çevirildi. El-Ma'luf matbaası, Bağdat 1946.**
 مجيد الخوري, نظام الحكم في العراق, ترجمة فيصل نجم الدين الاطرقجي, مطبعة المعارف, بغداد
 1946
- **HUBER Şarl, Irak Anayasası, çeviren: Basil YUSUF, Bağdat 1928.**
 شارل هوبر, الدستور العراقي, ترجمة باسيل يوسف, بغداد 1928

- HASAN Cihan, **Genel Bütçeyi Denetiminde Millet Meclisinin Rolü**, Bağdat yayınevi 2007.
جيهان حسن, دور مجلس النواب في رقابة الميزانية العامة, بغداد للطباعة, 2007
- HAKKI Pınar, **Yeni Irak Anayasasının Getirdiği Sistem**, yüksek lisans tezi, gazi üniversitesi, Ankara 2007.
- **Irak Cumhuriyeti, Millet Meclisi, yıllık kitap**, 1987-1988 S: 95.
- **Irak Kanun-u Esasisinin Tadilatları**, Hükümet Matbaası, Bağdat, 1944.
- Irak Kurucu Meclisinin 1924 yılı müzakerelerinden bir derleme, Irak Hükümeti, İçişleri Bakanlığı, Dar-üsselam Matbaası, Bağdat, Ct: 1 S: 501-564.
- **IRAK GEÇİCİ ANAYASASI VE STRATEJİK ANALİZİ**, MART 2004,S.3,
www.turksae.com/sql_file/1083767709IRAKGEciciANAYASASI.doc
- I.İ.H.K, Irak **Anayasasının Değerlendirilmesi**, Bağdat 2005.
- **Irak'ta 2005yılın 16. Seçim kanununun 40m.**
- İRLEND Filip Viladır, **Irak'ın Siyasi Gelişmelerine İlişkin Araştırmalar**, çeviren: Ca'fer Elhayyat'ın, Dar-ül Keşşaf Yayın Evi, Beyrut, 1949.
فليب فيلادر ايرلند, دراسة في التطورات السياسية في العراق, ترجمة جعفر الخياط, دار كشاف للطباعة, بيروت 1949
- KAMİL Mustafa, **Anayasa ve Irak Kanun-u Esasisi Şerhi**, Selam Matbaası, 5.B, Bağdat, 1947-1948.
مصطفى كامل, شرح القانون الدستوري و القانون الاساسي العراقي , الطبعة الخامسة, مطبعة دار السلام, بغداد 1947-1948
- **Kanuni tedvin divanı** dergisi, sekizinci Sayı, Haziran 1963, Dayanışma Evi Matbaası, Bağdat, 1963, S: 254-260.
- KAMAL Asin F. , **İşgal Sonrası Irak'ın Yeni Anayasası**, yüksek lisans tezi, gazi üniversitesi, Ankara 2007.
- KÖPRÜLÜ, Tarık; **"Irak'ın Kalıcı Anayasası Çerçevesinde"**,Türkmen Eli gazetesi, Sa: 780, Yıl 11, 24.9.2005.

طارق كوبرلو, على هامش الدستور العراقي, جريدة توركمان ايلي, عدد 780, 11 سنة في

2005\9\24

- KÖPRÜLÜ, Ziyat; “Yeni Anayasa Referandum”, Türkmen Eli, Sa : 783, Yıl 11, 10.10.2005.

زياد كوبرلو, استفتاء على الدستور الجديد, جريدة توركمان ايلي, عدد 783, 11 سنة في

2005\10\10

- 1925 yılın Millet Meclisi, İç tüzüğünün 94 m.261.f,F.
- 1925 yılın Millet Meclisi İç Tüzüğünün, 45.maddesi: (Eğer Kral, Kanun-u Esasinin 62.maddesinin 2.fıkrasına uygun olarak kanunlardan birini tekrar görüşmek üzere iade ederse, Kralın iade sebeplerini içeren yazısı,(eğer Meclis onu özel bir komisyona havale etmemiş ise) tab’ edilerek üyelere dağıtılır ve ihtisas komisyonuna gönderilir.
- McCarthy Julie, **Irak Hükümet Konseyi geniş bir yetki-kadar olmalıdır**, 15. Temmuz, 2003, <http://anhri.net/mena/irw/pr030715.shtml>
- MENGÜ Cüneyt, (2005) “**Irak Anayasa Tasarısı’nın Düşündürdükleri**” (Erişim) www.kerkuk.net . 15.10.2005.
- MENGÜ Cüneyt, **İşgal Sonrası Irak’ın Yapılanmasına Dair Tasarılar**, (Erişim) www.koksav.org.tr, 20.NİSAN.2008.
- **Millet meclisin 2005 yılın iç tüzüğünün 39 m.**
- OSMAN Hüseyin Osman Muhammet. **Siyasi Sistem ve Anayasa**, Dar-ül Camia Basın ve yayın evi , Beyrut, 1983.
حسين عثمان محمد عثمان, النظم السياسية والقانون الدستوري, دار الجامعة للطباعة, بيروت 1983
- **Osmanlı Kanun-u Esasisi**, Osmanlı Matbaası (Lübnan) 1908.
- OSMAN Osman Halil, **Anayasa Kanunu**, Mısır yayınevi, Kahire 1956.
عثمان خليل عثمان, القانون الدستوري, مصر للطباعة, القاهرة 1956
- Ofis Uluslararası Bilgi Programları U. S. Dışişleri Bakanlığı, **metin: yeni Irak Yönetim Konseyi**, Iraklılar, Temmuz 15, 2003, Irak Yönetim Konseyi üyeleri konuşan, konuşma 13 Temmuz'da düzenlediği basın toplantısında, El Cezire, Doha, Arapça 1200 Temmuz 13, 2003 tarihinde.

- RİBAT Edmun, **Anayasadaki genel aracılık**, Dar-ül İlim yayınevi, Beyrut 1983.

ادمون رباط, الوسيط في القانون الدستوري, دار العلم للطباعة, بيروت 1983

- RAFİİ Abdürrahman, **Mısır devriminin akabindeki Mısır**, Ct: 1. عبدالرحمن الرافي, مصر في اعقاب الثورة المصرية, جزء الاول

- RAHMETULLAH Abdullah, **Irak Anayasalarında Yasa Yapının Aşamaları**, Üniversite tezi, Hukuk Fakültesi- Bağdat Üniversitesi, 1991 yılı.

عبدالله رحمة الله, مراحل عملية التشريعية في العراق, بحث جامعي, كلية القانون, جامعة بغداد,

1991

- **Saddam HÜSEYİN, Tüm telifatlar(eserler)**, Genel Kültür İşleri yayın ve basın evi(Arap ufukları), Bağdat 1968 senesi, Ct: 1.

صدام حسين, المؤلفات الكاملة, مطبعة الثقافية العامة, جزء الاول, بغداد 1968

- Sekizinci bölgesel kongrenin, siyasi raporu, S: 105.
- ŞİHA İbrahim, **Lübnenin Anayasal sistemi**, Dar-ül EL- camiia, Bayrüt 1983.

ابراهيم شيحا, النظام الدستوري اللبناني, دار الجامعة, بيروت 1983

- TUNÇ Hasan, **Irak Anayasasının Hukuki Değerlendirilmesi**, (Erişim) <http://www.turkocagi.org.tr/modules.php?name=Makale&file=print&pid=7>
- TURAR Hilin, **Irak Anayasalarının Gelişimi**, Bağdat 2004, Hikmet basın ve yayınevi.

هيلين تورار, تطورات دساتير العراقية, الحكمة للطباعة, بغداد 2004

- TUNÇ Hasan, "**Irak Federal Devlet Anayasası**", Global Dergisi, S, 1 Temmuz –Eylül 2005, Öz doğan Matbaa Yayın.
- **Temel veya Anayasal Hukuk**. İstinaf Mahkemesi üyesi Hukuk Medresesi Anayasa Hukuku Öğretmeni, Süleyman Feyzi El-Musuli'nin, sözü edilen Okulda, birinci sınıflara verdiği derslerin derlemesi, Bağdat'da 1921de basılmıştır.
- **Ulusal Arap gazetesi**, Salı 02.05.2004, Sa: 9226.

- Ürdün Resmi Gazetesi, S: (1243), 16.10.1955.

EKLER

IRAK DEVLET YÖNETİM YASASI

8 MART 2004

GİRİŞ

Önceki zorba yönetim tarafından gasp edilmiş bulunan özgürlüğünü yeniden elde edebilmek için büyük bir çaba gösteren ve şiddet ve baskının her çeşidine özellikle de bunların bir yönetim aracı olarak kullanılmalarına karşı çıkan Irak halkı bundan böyle hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde yönetilen özgür bir halk olarak varlığını sürdürmeye kararlıdır.

Özellikle de Birleşmiş Milletler' in kurucuları arasında bulunmaktan dolayı uluslararası hukuka duyduğu saygıyı dile getirmekte ve diğer ulusların arasındaki yasal yerini yeniden almak için uğraş vermekte olan bu halk aynı zamanda gelecekteki yeni Irak' in özelliklerini belirlemek ve diğer amaçlarının yanı sıra ırkçı ve mezhepçi politikaların ve uygulamaların etkilerini silmek için bir kardeşlik ve dayanışma ruhu içerisinde kendi vatanlarındaki birliği koruma gayreti içerisinde.

Bu yasa, tam bir demokrasi sağlayan kalıcı ve meşru bir anayasaya bağlı olarak görev yapacak ve gereken şekilde seçimle işbaşına gelecek bir hükümetin oluşturulmasına kadar devam edecek olan geçiş dönemi zarfında Irak' a ilişkin işlerin yönetimini sağlamak amacı ile hazırlanmıştır.

BÖLÜM BİR – TEMEL İLKELER

Madde 1.

(A) İş bu yasa “ Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası “ olarak adlandırılacak ve işbu yasa metni içerisinde “ bu Yasa “ ifadesi, kullanıldığı

her yerde “ Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası “ anlamını taşıyacaktır.

(B) İngilizce ifadelerde yer alan belli bir cinsiyete özgü ifadeler, gerçekte kadın ve erkekler için eşit şekilde geçerlidir.

(C) Bu Yasa ‘ nen giriş bölümü onun ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir.

Madde 2.

(A) “ Geçiş Dönemi” ifadesi, 30 Haziran 2004 tarihinden başlayıp, bu Yasada belirtilen şekilde kalıcı bir anayasaya dayalı olarak seçimle İşbaşına gelecek olan bir Irak hükümetinin oluşturulmasına kadar devam edecek olan dönemi kapsamaktadır. Madde 61 ‘ de yer alan hükümlerin uygulanması söz konusu olmadığı takdirde, Geçiş Dönemi her ne olursa olsun en geç 31 Aralık 2005 tarihinde sona erecektir.

(B) Geçiş Dönemi, iki aşamadan oluşacaktır.

(1) İlk aşama, 30 Haziran 2004 tarihinde yönetime gelecek ve tam anlamı ile egemenliği elinde bulunduracak olan Irak Geçici Hükümeti ‘ nine (Inter'im Government) kurulması ile başlayacaktır. Söz konusu hükümet, Yönetim Konseyi ve Koalisyon Geçici Yönetimi tarafından, muhtemelen Birleşmiş Milletler ile de istişarede bulunmak sureti ile Irak halkının çeşitli kesimleri ile yürütülecek kapsamlı bir görüşme ve istişare sürecine bağlı olarak kurulacaktır.

(2) Kurulacak hükümet, yetkilerini kullanırken bu Yasaya, bu yasada belirtilen temel ilke ve haklara ve geçiş döneminin başlangıcından önce üzerinde anlaşmaya varılarak yayınlanacak olup bu yasanın ayrılmaz bir parçasını teşkil edecek olan bir ek bölümüne uygun şekilde hareket edecektir.

(3) İkinci aşama, bu Yasaya uygun şekilde gerçekleştirilecek olan Ulusal Meclis seçimlerinin ardından Irak Geçiş Dönemi Hükümeti’ nin (Transitional Government) oluşturulmasından itibaren başlayacaktır. Ancak, söz konusu seçimlerin mümkün olduğu takdirde 31 Aralık 2004 tarihinden daha ileri bir tarihe sarkmaması ve en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleşmesi gerekmektedir.

Bu ikinci aşama da kalıcı bir anayasaya bağlı olarak bir Irak hükümetinin kurulması ile birlikte sona erecektir.

Madde 3.

(A) Bu Yasa, ülkenin Yüksek Yasası niteliğinde olup, istisnasız Irak' ın tüm bölgeleri için bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu yasada bir değişiklik yapılabilmesi için Ulusal Meclis üyelerinin dörtte üçünün oyu ve Başkanlık Konseyi' nine oybirliği ile onayı gerekmektedir. Benzer şekilde bu Yasada, Madde İki ' de belirtilen Irak halkına ait hakları herhangi bir şekilde azaltacak, geçiş döneminin süresini burada belirtilen süreden daha fazlaya çıkaracak, seçimlerin yapılması işini erteleyerek yeni bir meclise bırakacak, bölgelerin veya vilayetlerin yetkilerini kısıtlayacak ve gerek İslam dinini gerekse diğer din mezhepleri ve onlara mensup kişilerin ibadetlerini engelleyecek mahiyette hiçbir değişiklik yapılamaz.

(B) Bu Yasa ile çelişen her türlü yasal hüküm, geçersiz kabul edilir.

(C) Bu Yasa, kalıcı anayasaya bağlı olarak seçimle işbaşına gelecek bir hükümetin kurulması üzerinde herhangi bir şekilde etkili olmayacak ve bu durumda geçerliliği sona erecektir.

Madde 4.

Irak ' teki yönetim sistemi cumhuriyetçi, federe, demokratik ve çoğulcu nitelikte olacak ve yetkiler federe yönetim ile bölgesel yönetimler, valilikler, belediyeler ve yerel idareler arasında paylaşılacaktır. Federe sistem, coğrafi ve tarihi gerçeklikler ile yetkilerin bölümlenmesi esasına dayalı olacak; buna karşılık hiçbir şekilde menşee, ırk etnik yapı, milliyet veya dini inanç gibi kavramlara dayanmayacaktır.

Madde 5.

Bu yasanın üç ve Beş numaralı bölümlerinin içeriğine uygun olarak Irak Silâhlı Kuvvetleri, Geçiş Dönemi Hükümetinin sivil kontrolüne tabi olacaktır.

Madde 6.

Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, önceki yönetimin zorla yer değiştirme, vatandaşlık haklarından yoksun bırakma, mal varlıklarına ve mülke el koyma ve devlet görevlilerini siyasi, ırksal ya da mezheple ilgili nedenlerden dolayı azletme gibi baskıcı uygulamaların izlerini silmek için etkili tedbirler uygulayacaktır.

Madde 7.

(A) Devletin resmi İslam olup, bir yasa kaynağı olarak kabul edilecektir. Geçiş dönemi esnasında, İslamiyetlin evrensel olarak kabul edilen ilkelerine demokrasi prensiplerine ya da bu yasanın İkinci bölümünde sözü edilen haklara aykırı düşen hiçbir yasanın kabul edilerek yürürlüğe konulması mümkün değildir.

Bu Yasa, Irak halkının çoğunluğunun sahip bulunduğu İslami kimliğe saygı gösterir ve tüm bireylerin dini inanç ve ibadetlerini serbestçe yerine getirebilme hususundaki dini haklarını tamamen güvence altına alır.

(B) Irak birçok değişik milletin yaşadığı bir ülke olup, Irak ' teki Arap halkı da Arap ulusunun ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir.

Madde 8.

Devletin bayrağı, milli marş ve amblemi yasa ile belirlenecektir.

Madde 9.

Arapça ve Kürtçe, Irak ' teki iki resmi dili oluşturmaktadırlar. Bunun yanında, Iraklıların çocuklarına devlete ait eğitim kurumlarında eğitim alanında belirlenmiş ilkeler doğrultusunda Türkmenice, Süryanice ya da Ermenice gibi kendi anadillerinde, ya da özel eğitim kurumlarında tercih edecekleri diğer herhangi bir dilde eğitim verme hakları garanti altına alınacaktır. “ Remi dil “ ifadesinin kapsamı ile bu Madde hükümlerinin uygulama şekli yasa ile belirlenecek olup, şu hususları içerecektir,

(1) Resmi gazetenin iki dilde yayınlanması;

(2) Ulusal Meclis Bakanlar Konseyi, mahkemeler ve resmi konferanslar gibi resmi ortamlardaki konuşma ve ifadelerde iki dilden herhangi birisinin Kullanılması;

- (3) Resmi belgelerin ve yazışmaların iki dilden birinde yayınlanması ve dikkate alınması;
- (4) Eğitim alanında belirlenen ilkeler doğrultusunda iki dilde eğitim verecek okulların açılması;
- (5) Diğer her türlü ortamda iki dilin de eşitlik ilkesine dayalı olarak kullanılması (örneğin paralarda, pasaportlarda, pullarda) ;
- (6) Kürdistan bölgesindeki federe kurum ve kuruluşlarda her iki dilinde kullanılması,

BÖLÜM İKİ – TEMEL HAKLAR

Madde 10.

Irak halkının kendi irade ve egemenliğine sahip bulunduğu bir ifadesi olarak, Irak devletinin hükümet organları bu halkın temsilcileri tarafından oluşturulacaktır. Irak Geçiş Dönemi hükümeti ile bölgelerdeki, vilayetlerdeki, belediyelerdeki ve yerel idarelerdeki yönetimler, bu bölümde sözü edilen haklarda dâhil olmak üzere Irak halkının haklarına saygı göstereceklerdir.

Madde 11.

(A) Irak uyruğuna sahip olan herkes, Irak vatandaşı olarak kabul edilecektir. Bu vatandaşlığa sahip olması bir şahsa, bu Yasada belirtilen hakların sağlanmasını ve ona karşı olan yükümlülüklerin yerine getirilmesini güvence altına alır ve bu şahsın vatani ve devleti ile olan ilişkilerinin dayanağını oluşturur.

(B) Sonradan vatandaşlığa geçmiş bir kişi olup, vatandaşlığa başvuru sırasında kendisine vatandaşlığın tanınmasını garanti altına almak için maddi gerçekleri çarpıttığı bir mahkeme tarafından tespit edilmiş olan kişiler dışında, hı. Bir Iraklının Irak vatandaşlığı elinden alınamaz ve hiçbir Iraklı sürgüne gönderilemez.

(C) Her Iraklı birden fazla ülkenin vatandaşlığını taşıma hakkına sahiptir. Bir başka ülkenin vatandaşlığını aldığı için daha önce vatandaşlıktan çıkarılmış olan tüm Iraklılar, yeniden Iraklı olarak kabul edileceklerdir.

(D) Siyasi, dini, ırksal ya da mezhebe dayalı nedenlerden ötürü daha önce vatandaşlıktan çıkarılmış olan tüm Iraklılar, Irak vatandaşlıklarının kendilerine iade edilmesi için talepte bulunma hakkına sahiptirler.

(E) Feshedilmiş bulunan Devrim Komuta Konseyinin 666 (1980) sayılı kararı iptal edilmiş olup, söz konusu kararname uyarınca daha önce vatandaşlıktan çıkarılmış bulunan tüm, yeniden Iraklı olarak kabul edileceklerdir.

(F) Ulusal Meclis tarafından, vatandaşlık ve vatandaşlığa kabul konularında bu Yasanın hükümlerine uygun yeni yasalar çıkarılmalıdır.

(G) Vatandaşlığa ilişkin hükümlerin uygulanması ile ilgili olarak doğabilecek her türlü anlaşmazlık, mahkemeler tarafından incelenecektir.

Madde 12.

Tüm Iraklılar, cinsiyet, mezhep, fikir, inanç, milliyet din ya da menşee özelliklerine bakılmaksızın sahip oldukları haklar itibariyle yasalar önünde eşittirler. Herhangi bir Irak vatandaşına karşı cinsiyeti, milliyeti, dini ya da menşee nedeni ile ayrımcılık uygulamak yasaktır. Her birey, yaşama, özgür olma ve güvenliğini sağlama hakkına sahiptir. Yasal prosedür gereği olmadıkça hiç kimsenin canı veya özgürlüğü elinden alınamaz. Herkes, mahkemeler önünde eşittir.

Madde 13.

(A) Kamuya ait özel özgürlükler korunacaktır.

(B) İfade özgürlüğü korunacaktır.

(C) Barışçı amaçlarla toplanma hakkı, özgürce derneklere üye olma hakkı ve özgürce sendikalar ve siyasi partiler kurma ve bunlara üye olma hakkı, yasalara uygun şekilde güvence altına alınacaktır.

(D) Her Iraklı Irak' in tüm bölgelerine serbestçe gidebilme ve yurtdışına seyahat ederek serbestçe geri dönebilme haklarına sahiptir.

(F) Her Iraklı düşünce, vicdan, dini inanç ve ibadet özgürlüklerine sahiptir. Bu gibi konularda baskı uygulamak yasaktır.

(G) Kölelik, köle ticareti, zorla çalıştırma, ücret mukabili olsun ya da olmasın rızası dışında bir kimseden hizmet sağlama gibi uygulamalar yasaktır.

(H) Her Iraklı mahremiyet hakkına sahiptir.

Madde 14.

Bireyler, güvenlik, eğitim, tıbbi bakım ve sosyal güvenlik temin etme hakkına sahiptirler. Irak devleti ile federe yönetim, bölge yönetimleri, valilikler, belediyeler ve yerel idareler de dâhil olmak üzere tüm hükümet birimleri, kendi olanakları dâhilinde ve kendi hayati ihtiyaçlarına gereken önemi vermek kaydı ile halkın refahını temin etmek ve iş olanakları sağlamak için çaba göstereceklerdir.

Madde 15.

(A) Yasada aksi yönde bir hüküm bulunmadığı sürece hiçbir medeni yasa geçmiş döneme ilişkin bir uygulama getiremez. Suçun işlendiği sırada yürürlükte bulunan yasada öngörülenin haricinde hiçbir geçmişe dönük suçtan veya cezadan söz edilemez.

(B) Polis, soruşturma görevlileri ya da diğer devlet makamları, federe ya da bölgesel yönetimlerden, valiliklerden belediyelerden ya da yerel idarelerden hangisine bağlı olarak görev yapıyor olurlarsa olsunlar, aleyhindeki sahte şahitlerin ifadelerinden dolayı suçlu konumuna düşebileceği hususunda yeminli ifadesi bulunan bir şahsın verdiği bilgilere dayanarak, bir yargıcın ya da soruşturma hakiminin yürürlükteki yasalara uygun olarak bir arama emri yayınladığı durumlar haricinde hiçbir şekilde özel ikametgahlarının kutsiyetini ihlal edemezler. Yetkili bir mahkemenin tespitine göre son derece büyük bir acili yet taşıyan durumlarda arama emri olmaksızın da arama yapılması haklı görülebilir; ancak bu tür acil durumların sınırları yalnızca çok acil durumları kapsayacak şekilde dar tutulmalıdır. Bu şekilde büyük bir acili yet taşımayan bir durumda arama emri çıkarılmadan arama yapılması halinde, bu arama sırasında ele geçen deliller ve arama sırasında tali olarak elde edilen diğer deliller, yapılacak bir cezai suçlama ile bağlantılı olarak ortaya konulduklarında geçersiz kabul edilirler. Ancak mahkemenin, arama emri olmaksızın arama yapan kişinin

mantıklı nedenlere dayanarak ve iyi niyetle böyle bir aramanın yasalara uygun olduğuna inandığına kanaat getirdiği hallerde deliller dikkate alınabilir.

(C) Hiç kimse yasadışı bir biçimde tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz ve yine hiç kimse siyasi ya da dini inançlarından dolayı gözaltına alınamaz

(D) Herkesin, ister hukuk isterse ceza davaları ile ilgili olarak bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil ve kamuya açık bir biçimde yargılanma hakkı garanti altına alınacaktır. Mahkeme açıldığı hususundaki ihbarın ve davanın yasal dayanağı ile ilgili bilginin gecikilmeksizin davalıya iletilmesi gerekmektedir.

(E) Sanık, yasalara göre suçlu olduğu kanıtlanana dek masum kabul edilir. Ayrıca sanık, bağımsız ve ehil bir avukat tutma, kendisine yöneltilen sorular karşısında hangi nedenle olursa olsun ifade vermeye zorlanmaksızın sessiz kalma, savunmasının hazırlanmasına katılımda bulunma, şahit çağırarak sorguya çekme ve hâkimden de bunu yapmasını isteme haklarına sahiptir. Bir şahıs tutuklandığında kendisine bu haklarının bildirilmesi gerekmektedir.

(F) Adil, hızlı ve açık bir şekilde yargılanma hakkı garanti altına alınacaktır.

(G) Tutuklanmak ya da gözaltına alınmak sureti ile özgürlüğü kısıtlanan herkes, tutuklanmasının ya da gözaltına alınmasının yasal olup olmadığının gecikilmeksizin belirlenmesini ve eğer yasa dışı bir şekilde tutuklanmışsa serbest bırakılması hususunda emir verilmesini sağlamak üzere mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

(H) Herhangi bir suçla ilgili olarak masum bulunmuş olan bir sanık, aynı suçtan dolayı bir kez daha yargılanamaz.

(I) Siviller askeri mahkeme önünde yargılanamazlar. Özel ve olağanüstü mahkemeler kurulamaz.

(J) Fiziksel ya da zihinsel olsun, işkencenin her çeşidi, hangi koşullarda yapılırsa yapılsın, zalim, insanlık dışı ve onur kırıcı bir uygulama olarak kabul edilmekte ve yasaklanmaktadır. Zorlama, işkence ya da tehdit altında yapılan hiçbir itirafa

gerek cezai gerekse diğerkonularda görülen hiçbir davada itibar edilemez ve bu tür itiraflar hiçbir nedenle delil olarak kabul edilemezler.

Madde 16.

(A) Kamuya ait mallar çok kutsal ve dokunulmaz olarak kabul edilmekte olup, buraların korunması her vatandaşın görevidir.

(B) Özel mülkiyet hakları korunma altında olup, hiç kimsenin, yasalarla belirlenmiş durumlar dışında kendisine ait mülkü elden çıkarması engellenemez. Yasalarla belirtilen durumlar ve şekiller dâhilinde yüksek makamlardan gelen talepler söz konusu olmadığı sürece hiç kimsenin elindeki mülk alınamaz; alındığı hallerde de mutlaka mülk sahibine zaman geçirmeksizin adil ölçüde tazminat ödenir.

(C) Her Irak vatandaşı, hiçbir kısıtlamam olmaksızın ve engelleme ile karşılaşmaksızın Irak'ın tüm bölgelerinde gayrimenkul edinme hakkına sahiptir.

Madde 17.

Ellerinde yasalara uygun şekilde çıkartılmış ruhsat ve izin belgeleri bulunmayan kişilerin silâh bulundurmalarına, taşımalarına, satın almalarına veya satmalarına izin verilmez.

Madde 18.

Yasalarda öngörülenin dışında hiçbir vergi ve harç ücreti alınamaz.

Madde 19.

Uygulanabilir yasalar çerçevesinde kendisine sığınma hakkı verilmiş olan hiçbir siyasi mülteci, kaçarak gelmiş bulunduğu ülkeye teslim edilemez veya zorla geri gönderilemez.

Madde 20.

(A)Seçim yasasında belirtilen koşulları taşıyan her Iraklı, seçimlerde adaylığını koyma ve özgür, açık, adil, rekabete dayanan ve periyodik aralıklarla tekrarlanan seçimlerde oyunu gizli şekilde kullanma hakkına sahiptir.

(B)Seçimlerde oy kullanma açısından hiçbir Iraklıya, cinsiyetine, dinine, mezhebine, ırkına, inancına, etnik kökenine, diline, zenginlik düzeyine veya okuryazar olup olmamasına bakılarak ayrımcılık yapılamaz.

Madde 21.

Ne Irak geçiş Dönemi Hükümeti, ne de bölge hükümet ve idareleri, valilikler, belediyeler ve yerel idareler, Irak halkının gerek uluslar arası sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde, gerekse diğer şekillerde sivil toplum kuruluşları oluşturmak konusundaki haklarına müdahalede bulunamazlar.

Madde 22.

Herhangi bir devlet dairesinde çalışan görevli, ister federe hükümet bünyesinde, isterse bir bölgesel hükümet, valilik, belediye idaresi veya yerel idare bünyesinde görev yapıyor olsun, görevi esnasında bir bireyin ya da grubun gerek bu Yasa ile, gerekse yürürlükteki diğer Irak yasaları ile garanti altına alınmış olan haklarını ellerinden aldığı takdirde, söz konusu bireyin ya da grubun haklarının ellerinden alınmış olması dolayısı ile uğramış buldukları zararın tazmin edilmesi, görevlinin bunu yapmaya hakkı olup olmadığının tespiti veya diğer herhangi bir yasal tedbir alınması talebi ile belirtilen görevli aleyhinde dava açma hakkı mevcuttur. Mahkeme, söz konusu görevlinin yeterli ölçüde iyi niyetle ve davranışının uygun olduğu inancı ile hareket etmiş olduğuna karar verdiği takdirde, bu görevliden herhangi bir tazminat ödemesi istenmez.

Madde 23.

Yukarıda belli haklardan söz edilmiş olması, Irak halkının yalnızca bu haklara sahip olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Irak halkı, insanlık onuruna sahip bulunan özgür bir halka yaraşan tüm hakları elinde bulundurmaktadır. Bu haklar arasında uluslar arası sözleşme ve antlaşmalarda, Irak'ın imzaladığı ve uymayı kabul ettiği diğer uluslararası hukuk belgelerinde, Irak üzerinde bağlayıcı olduğu kabul edilen diğer belgelerde ve milletler hukukunda belirtilen haklar yer almaktadır. Irak içerisinde yaşayan ve Iraklı olmayan kişiler de, vatandaş statüsünde olmamalarına rağmen her türlü insan haklarından yararlanacaklardır.

Bölüm3- Irak Geçiş Dönemi Hükümeti

Madde 24.

- a) Bu yasada federe hükümet şeklinde söz edilen Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, Ulusal Meclisten, Başkanlık Konseyinden, Başbakan dahil Bakanlar Konseyinden ve yargı makamından oluşur.
- b) Yasama, yürütme ve yargı organları, birbirinden ayrı ve bağımsız üç makam konumundadır.
- c) Irak Geçiş Dönemi Hükümetinin hiçbir yetkilisi veya çalışanı görevde bulunduğu sırada işlediği suçlar konusunda dokunulmazlık hakkına sahip olmayacaklardır.

Madde 25.

Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, aşağıdaki konularda yalnızca kendisine tanınmış yetkilere sahiptir,

- a) Dış politikanın ve diplomatik temsil konularının belirlenmesi; uluslar arası sözleşme ve antlaşmaların müzakere edilmesi, imzalanması, onaylanması; dış ekonomi ve ticaret politikasının ve borçlanma politikalarının belirlenmesi;
- b) Ülke sınırlarının güvenliğinin sağlanması, korunması ve garanti altına alınması ile Irak'ın savunulması amaçlarına yönelik olarak silâhlı kuvvetlerin oluşturulması ve varlığının sürdürülmesi konusunu da içine alacak şekilde ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesi ve icrası;
- c) Mali politikanın belirlenmesi, para basılması, gümrük konularının düzenlenmesi, Irak'taki bölge ve vilayet sınırları arasındaki ticaret politikalarının belirlenmesi, Devletin ulusal bütçesinin hazırlanması, para politikalarının belirlenmesi ve bir merkez bankasının kurulması ve idaresi;
- d) Ağırlık ve ölçü sisteminin düzenlenmesi, genel bir ücret politikasının belirlenmesi;

e)Tüm Irak halkına ve Irak'ın tüm bölgeleri ile vilayetlerine ait olan Irak'ın doğal kaynaklarının, bölge yönetimleri ve vilayetlerindeki idareler ile istişarelerde bulunularak yönetilmesi ve bu doğal kaynakların satışından elde edilen gelirlerin ulusal bütçe ile ülke çapındaki nüfus dağılımı ile orantılı olarak adaletli bir biçimde dağıtılması. Bu dağıtım sırasında, önceki yönetim tarafından adaletsiz biçimde söz konusu gelirlerden mahrum bırakılmış olan bölgelerin durumun da, buralardaki sorunlara olumlu bir yaklaşım izlenmesi, ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ve ülkenin değişik bölgelerindeki kalkınma düzeyleri arasındaki farklılıkların tespiti açılarından dikkate alınması.

f)Irak'ta vatandaşlık, göç ve sığınma işlerinin düzenlenmesi ve

g)Telekomünikasyon politikasının düzenlenmesi,

Madde 26.

a) Bu yasada başka türlü belirtilmediği takdirde, Irak'ta 30 Haziran 2004 tarihi itibari ile geçerli olacak yasalar, bu yasaya uygun olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti tarafından yürürlükten kaldırılıncaya ya da üzerlerinde değişiklik yapılanaya dek yürürlükte kalacaklardır.

b) Madde 54(B)' de belirtilen hususlar haricinde, federe yasama makamı tarafından çıkarılacak yasalar başka herhangi bir yasama makamı tarafından çıkarılmış olan diğer herhangi bir yasa ile çelişki içerisinde oldukları takdirde, federe yasama makamı tarafından çıkarılan yasa geçerli kabul edilecektir.

c) Koalisyon Geçici Makamı'nın, uluslararası hukuk kapsamında sahip olduğu yetkilere dayanarak çıkardığı kanunlar, yönetmelikler, emirler ve yönergeler, gereken şekilde yasalaştırılmış olan ve kanun hükmü taşıyan yasalarla iptal edilmedikleri veya üzerlerinde değişiklik yapılmadığı sürece yürürlükte kalacaklardır.

Madde 27.

a) Irak Silâhlı Kuvvetleri, muvazzaf ve yedek birliklerle onlara bağlı unsurlardan oluşacaktır. Bu kuvvetlerin amacı, Irak'ı savunmaktır.

b) Federe yasada başka şekilde belirtilmediği sürece, Irak Geçiş Dönemi Hükümeti'nin komuta yapısı altında bulunmayan hiçbir silâhlı kuvvetler ile milis güçlerinin varlığına izin verilmez.

c) Irak Silâhlı Kuvvetleri ile onun bünyesinde görevli personel, Savunma Bakanlığında veya ona bağlı diğer herhangi bir daire veya kuruluştaki çalışan askeri personel de dâhil olmak üzere, siyasi görevlerde yer almak üzere seçimlerde adaylıklarını koyamazlar, adaylarla ilgili seçim kampanyaları yürütemezler, ya da Savunma Bakanlığı ile ilgili yönetmeliklerle yasaklanmış olan diğer herhangi bir faaliyetin içinde yer alamazlar. Bu yasaklar, yukarıda sözü edilen personelin kendi kişisel ya da resmi sıfatları kapsamında yürüttükleri faaliyetleri içine alır. Ancak bu maddede yazılan hususlar hiçbir şekilde, söz konusu personelin seçimlerde oy kullanma hakkını engellemez.

d) Irak İstihbarat Servisi, bilgi toplamakla, ulusal güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirmekte ve Irak Hükümetine tavsiyelerde bulunmakla görevlidir. Bu servis sivil kontrol altında bulunacak, yasal gözetime tabi olacak ve kabul edilmiş olan insan hakları ilkeleri çerçevesinde yasalara uygun olarak faaliyet gösterecektir.

e) Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, nükleer, kimyasal ve biyolojik silâhlarını ve bu tür silâhların geliştirilmesi, imalatı, üretimi ve kullanımı açısından onlarla bağlantılı teçhizatın, malzemenin, teknolojilerin ve fırlatma sistemlerinin yayılmasını, geliştirilmesini, üretimini ve kullanımını engellemek konusunda Irak'a düşen uluslararası yükümlülüklere saygı gösterecek ve bu yükümlülüklerini yerine getirecektir.

Madde 28.

a) Ulusal Meclis, Başkanlık Konseyi ve Başbakan dahil olmak üzere Bakanlar Konseyi üyeleri ile yargıç ve hakimler, hükümet içinde ve dışında bu görevlerin dışında başka herhangi bir göreve atanamazlar. Başkanlık Konseyi ya da Bakanlar Konseyi üyeliklerinden birine getirilen bir Ulusal Meclis Üyesi, Ulusal Meclis üyeliğinden istifa etmiş edilecektir.

b) Silâhlı Kuvvetlerin bir mensubu, en az on sekiz ay öncesinden kendi görevinden veya rütbesinden istifa etmediği veya emekliye ayrılmadığı sürece hiçbir şekilde Ulusal Meclis üyesi, Bakan, Başbakan ya da Başkanlık Konseyi üyesi olamaz.

Madde 29.

a) Irak Geçici Hükümeti'nin yukarıdaki 2(B)(1) maddesi uyarınca tüm yetkileri üzerine almasının ardından, Koalisyon Geçici Makamı lağvedilecek ve Yönetim Konseyi'nin görevi sona ermiş olacaktır.

Bölüm 4 Geçiş Dönemi Yasama Organı

Madde30.

a) Geçiş dönemi esnasında Irak Devleti, Ulusal Meclis olarak bilinen bir yasama organına sahip olacaktır. Bu yasama organının başlıca görevi, yasa koymak ve yürütme organının çalışmalarını gözetim altında tutmaktır.

b) Yasalar Irak halkı adına çıkarılacaktır. Yasalar, yönetmelikler ve onlara ilişkin yönergeler, resmi gazetede yayınlanacak ve bunların metninde başka şekilde belirtilmemiş olduğu takdirde, yayımlandıkları tarihte yürürlüğe gireceklerdir.

c) Ulusal Meclis, bir seçim kanunu ile siyasi partiler kanununa uygun şekilde seçimle oluşturulacaktır. Seçim kanununda, kadın üyelerin Ulusal Meclis üyelerinin en az dörtte birini oluşturmaları ve Türkmenler, Kildanı-Asurîler ve diğerleri de dâhil olmak üzere Irak'ta yaşayan tüm topluluklar içerisinde kadınların adil bir şekilde temsil edilmeleri amaçlanmaktadır.

d) Ulusal Meclis seçimleri mümkün olduğu takdirde 31 Aralık 2004 tarihine kadar ve mutlaka en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleştirecektir.

Madde 31.

(A) Ulusal Meclis 275 üyeden oluşacaktır. İstifa, üyelikten çıkarma veya ölüm olayları nedeni ile boşalacak üyeliklerin yerine yeni üyelerin getirilmesine ilişkin olarak Ulusal Meclis tarafından bir yasa çıkarılacaktır.

(B)Ulusal Meclis üyeliğine aday olacak kişinin şu özellikleri taşıması gerekmektedir,

(1) En az 30 yaşında olacaktır.

(2) Konuya ilişkin hukuk kuralları uyarınca bir muafiyet taşımadığı takdirde, Kapatılmış bulunan Bas Partisi içerisinde Tümen Üyesi rütbesinde veya Daha yüksek rütbede bir görevde bulunmamış olacaktır.

(3) Kapatılmış bulunan Bas Partisi içerisinde bir zamanlar Tam Üye Düzeyinde yer almış ise, Ulusal Meclis üyeliğine aday olabilmesi için Kendisinden, Bas Partisi'ni reddettiğini ve geçmişte bu parti ile olmuş tüm Bağlantılarını kopardığını belirten bir belgeyi imzalaması ve bundan böyle Bas Partisi ile bağlantılı kuruluşlarla hiçbir ilişkisi ve bağlantısı

Olmayacağına dair yemin etmesi istenecektir. Mahkeme tarafından söz Konusu adayın bu konuda yalan söylediği ya da asılsız ifadelerde bulunduğu Tespit edildiği takdirde, bu adayın Ulusal Meclis üyeliği sona erdirilecektir.

(4) Önceki döneme ait baskıcı kuruluşlarda bir üye olarak yer almış olmaması ve vatandaşlara yapılan zulüm faaliyetleri içerisinde yer almamış veya bu faaliyetleri içerisinde yer almamış veya bu faaliyetlere katkıda bulunmamış olması gerekmektedir.

(5) Vatana veya kamuya ait mali kaynakları kendi çıkarı için kullanmak sureti ile yasadışı yollardan maddi kazanç elde etmemiş olacaktır.

(6) Ahlaki düşkünlükten kaynaklanan yüz kızartıcı bir suçtan ötürü hüküm Giymemiş olacak ve iyi bir şöhrete sahip bulunacaktır.

(7) En az ortaokuldan veya ona denk bir öğretim kurumundan diploma almış olacaktır.

(8) Adaylığını koyduğu sırada silâhlı kuvvetlerin bir mensubu olmayacaktır.

Madde 32.

(A) Ulusal Meclis kendi iç prosedürlerini belirleyecek ve şartlar başka türlü hareket etmeyi gerektirmediği takdirde, kendi iç prosedürlerine uygun şekilde kamuya açık oturum düzenleyecektir.

(B) Ulusal Meclis, kendi üyeleri arasından bir Ulusal Meclis Başkanı ile iki de başkan yardımcısı seçecektir. Ulusal Meclis Başkanlığına, bu görev için en fazla oyu alan kişi getirilecektir. Aldığı oy sayısı itibarı ile ikinci gelen aday birinci başkan yardımcılığı, onu takip eden aday ise ikinci başkan yardımcılığı görevlerine getirileceklerdir. Ulusal Meclis Başkanı herhangi bir konu ile ilgili olarak oy kullanabilir; ancak yapılan tartışmalara katılamaz. Belli bir meselenin tartışılması sırasında bir fikir beyan etmek istediği takdirde, yapacağı konuşmanın hemen öncesinde geçici olarak başkanlık kürsüsünden inmesi gerekir.

(C) Bir kanun tasarısı, Meclisin olağan oturumu sırasında iki kez okunmadıkça oya sunulamaz. Bu iki okunma arasında da en az iki günlük bir sürenin geçmesi gerekir. Ayrıca söz konusu kanun tasarısının oya konulmasından en az dört gün öncesindeki oturumun gündemine alınması gerekir.

Madde 33.

(A) Ulusal Meclis toplantıları kamuya açık bir biçimde yapılacak ve toplantı tutanakları kaydedilerek yayınlanacaktır. Ulusal Meclisin tüm üyelerinin verdikleri oylar kaydedilecek ve kamuoyuna açıklanacaktır. Bu yasa başka şekilde belirtilmemiş olduğu takdirde, Ulusal Meclis kararları basit oy çokluğuna dayanılarak alınacaktır.

(B) Bütçe tasarıları dâhil olmak üzere, Bakanlar Konseyi tarafından önerilen tüm yasa tasarıları Ulusal Meclis tarafından incelenecektir.

(C) Önerilmiş bir ulusal bütçeyi sunma yetkisi yalnızca Bakanlar Konseyi'ne verilmiştir. Ulusal Meclis, genel bütçede yer alan harcama önerileri ile ilgili tahsisatı yeniden belirleme ve toplam miktarlarda azaltma yapma hakkına sahiptir. Ulusal Meclis ayrıca, gerektiği takdirde toplam harcama miktarlarında bir artış yapılması konusunda öneri getirebilir.

(D) Ulusal Meclis üyeleri, Meclis tarafından belirlenmiş olan iç prosedürlere uygun şekilde yasa tasarıları önerme hakkına sahiptirler.

(E) Irak Silâhlı Kuvvetleri, Başkanlık Konseyi'nin isteği üzerine Ulusal Meclis'in onayının alındığı haller haricinde, dışarıdan gelen saldırganca faaliyetlere karşı savunma amaçlı dahi olsa, Irak sınırları dışına sevk edilemez.

(F) Uluslar arası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama yetkisi yalnızca Ulusal Meclis'e aittir.

(G) Ulusal Meclis ve onun bünyesindeki komiteler tarafından yürütülen gözetim işlevinin kapsamına, yürütme organı yetkilileri hakkında gensoru verilmesi de dâhildir. Bu gensoru, Başkanlık Konseyi üyeleri, Başbakan da dâhil olmak üzere Bakanlar Konseyi üyeleri ve yürütme makamı içerisinde yer alan daha alt düzeydeki herhangi bir görevli hakkında verilebilir. Bu kapsamda söz konusu kişiler hakkında soruşturma yapma, bilgi talep etme ve bu kişilerin mahkeme önüne çıkarılmaları için celpname yayınlama hakları da yer almaktadır.

Madde 34.

Ulusal Meclis'in tüm üyeleri, Meclis oturumları sırasında kullandıkları ifadeler konusunda dokunulmazlık hakkına sahiptirler ve buna bağlı olarak hiçbir üye, oturumda yaptığı konuşma nedeni ile mahkeme önüne çıkarılamaz. Bir Ulusal Meclis üyesi, Meclis oturumu sırasında tutuklanamaz; ancak eğer bir üye suç işlemiş olmakla itham ediliyorsa ve Ulusal Meclis bu üyenin dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermişse ya da bu üye bir suç işlediği sırada kendisine suçüstü yapılmışsa böyle bir tutuklama gerçekleş

BÖLÜM BEŞ GEÇİŞ DÖNEMİ YÜRÜTME ORGANI

Madde 35.

Geçiş Dönemi sırasında görev yapacak yürütme organı, Başkanlık Konseyinden, Bakanlar Konseyinden ve ona başkanlık eden Başbakanından oluşur.

Madde 36.

(A) Ulusal Meclis, Devlet Başkanı ile onun iki yardımcısını seçer. Seçilen bu kişiler Başkanlık Konseyini oluştururlar. Başkanlık Konseyinin işlevi; Irak'ın bağımsızlığını temsil etmek ve ülkenin önemli meseleleri konusunda yapılanları takip etmektir. Başkanlık konseyinin seçimi tek liste esasına göre ve üyelerin üçte iki oy çoğunluğu ile yapılır. Ulusal Meclis, üyelerinin dörtte üçünün oyları ile Devletin Başkanlık Konseyi üyelerinden herhangi birisini, görevini yerine getirmekte yetersiz kaldığı veya dürüst davranmadığı gerekçesi ile görevinden alınma yetkisine sahiptir. Başkanlık Konseyinde bir boş üyelik bulunduğu takdirde Ulusal Meclis, üyelerinin üçte iki oy çoğunluğu ile bu üyeliğe gelecek yeni kişiyi seçer.

(B) Başkanlık konseyi üyeliğine seçilecek kişilerde, Ulusal Meclis üyesi olabilmek için gerekli olan şartlar bir ön koşul olarak aranır. Ancak şu hususların da bulunması gerekir,

(1) Seçilecek kişi en az kırk yaşında olmalıdır.

(2) İyi bir şöhreti olmalı, dürüst ve doğru bir insan olarak tanınmalıdır.

(3) Lağvedilmiş bulunan Bas Partisi'nin daha önce üyesi olmuş ise de, söz konusu partinin lağvedilişinden en az on yıl önce bu üyelikten ayrılmış olması gerekmektedir.

(4) 1991 yılında gerçekleşmiş bulunan intifada hareketinin ya da Anfal Kampanyasının bastırılmasında yer almamış olması ve Irak halkına karşı bir Suç işlememiş olması gerekmektedir.

(C) Başkanlık Konseyi, kararlarını oy birliği ile alır ve üyeleri, diğer üyeleri kendi yerlerine tayin edemezler.

Madde 37.

Başkanlık Konseyi, Ulusal Meclis tarafından kabul edilmiş olan herhangi bir yasayı veto edebilir; ancak bu veto işleminin, Ulusal Meclis Başkanının başkanlık konseyini söz konusu yasanın kabule dildiği hususunda haberdar ettiği tarihten itibaren on beş gün içerisinde yapılması gerekir. Bu veto durumunda, söz konusu yasa Ulusal Meclis'e iade edilir. Ulusal Meclis iade

edilen yasa'yı otuz günü aşmayacak bir süre içerisinde üyelerinin üçte ikisinin oy çokluğu ile yeniden kabul etme hakkına sahiptir ve böyle bir durumda yasa tekrar veto edilemez.

Madde 38.

(A) Başkanlık Konseyi, üyelerinin oy birliği ile Başbakan'ı seçer ve Başbakan'ın önereceği Bakanlar Konseyini yine oy birliği ile kabul eder. Daha sonra Başbakan ve Bakanlar Konseyi, bir hükümet olarak görevlerine başlamadan önce Ulusal Meclis'ten basit oy çoğunluğu ile alabilecekleri güvenoyu talep ederler. Başkanlık Konseyi, Başbakanlık görevine getirilecek adayın belirlenmesi konusunda iki hafta içerisinde kendi bünyesinde anlaşmaya varmak zorundadır. Bu mümkün olmadığı takdirde, Başbakan'ın belirlenmesi ile ilgili sorumluluk Ulusal Meclis'e geçer. Böyle bir durumda, Ulusal Meclis'in belirlenen Başbakan için üyelerinin üçte ikisinin oy çoğunluğu ile onay vermesi gerekir. Başbakan bir ay içerisinde Bakanlar Konseyi'ni belirleyemediği takdirde, Başkanlık Konseyi yeni bir başbakan seçer.

(B) Başbakan olabilmek için aranan nitelikler, Başkanlık Üyesi olabilmek için gereken niteliklerin aynısıdır; ancak Başbakan'ın yanına göreve geldiği sırada 35'in altında olmaması gerekir.

Madde 39.

(A) Bakanlar Konseyi, Başkanlık Konseyi'nin onayı ile, uluslar arası sözleşme ve antlaşmaların karara bağlanması ile ilgili görüşmeleri yürütecek temsilcileri görevlendirir. Başkanlık Konseyi, bu sözleşme ve antlaşmaların onaylanması ile ilgili olarak Ulusal Meclis'in bir yasa kabul etmesi konusunda öneride bulunur.

(B) Başkanlık Konseyi, yalnızca törenlerde ve protokol gereği Irak Silâhlı Kuvvetlerinin başkomutanlığı işlevini yürütür. Buna karşılık herhangi bir komuta yetkisi yoktur. Ancak, briefing alma, soru sorma ve tavsiyelerde bulunma haklarına sahiptir. Operasyon el olarak, askeri konularda ulusal komuta yetkisi Başbakandan Savunma bakanına ve daha sonra Irak Silâhlı Kuvvetlerinin sıralı komuta kademelerine doğru uzanır.

(C) Başkanlık Konseyi, aşağıdaki altıncı bölümde daha ayrıntılı biçimde izah edildiği üzere, Yüksek Adalet Konseyi'nin önerisi üzerine Federe Yüksek Mahkeme'nin Başkanını ve üyelerini görevlendirir.

(D) Bakanlar Konseyi, Irak Ulusal İstihbarat Servisi Genel Müdürü'nün yanı sıra, Irak Silâhlı Kuvvetlerinde General ya da daha yüksek rütbelerde görev yapacak subayları atar. Bu atamaların, Ulusal Meclisin oturumda hazır bulunan üyelerinin basit oy çoğunluğu ile teyit edilmesi gerekir.

Madde 40.

(A) Başbakan ile bakanlar, Ulusal Meclis'e karşı sorumludurlar. Ulusal Meclis, gerek Başbakan'a gerekse bakanlara daha önce vermiş olduğu güvenoyunu toplu olarak yay da bireysel bazda geri çekme hakkına sahiptir. Ancak, Başbakana verilmiş bulunan güvenoyunun geri çekilmesi halinde tüm bakanlar konseyi dağıtılmış olur ve bu durumda Madde 40 (B)'deki hükümler geçerli duruma gelir.

(B) Tüm Bakanlar Konseyine güvensizlik oyu verilmesi halinde, Başbakan ve Bakanlar Konseyi, yukarıdaki 38'inci maddede belirtilen şekilde yeni Bakanlar Konseyinin oluşturulmasına kadar geçecek ve otuz günü aşmayacak bir süre zarfında görevlerini sürdürürler.

Madde 41.

Başbakan, hükümetin yönetimi ile ilgili olarak gün bazında sorumlu olup, Ulusal Meclis oylarının basit çoğunluğu ile onay alarak yanında görevli bakanları azledebilir. Başkanlık Konseyi de, Kamuda dürüstlük komisyonunun önerisi üzerine bu konuda gerekli süreci işleterek Başbakanı ya da bakanları görevden alabilir.

Madde 42.

Bakanlar Konseyi, çalışmalarını ile ilgili prosedür kurallarını belirler ve yasaların uygulanmasını temin etmek için gerekli olan yönetmelik ve yönergeleri yayınlar. Bunun dışında, Ulusal Meclis'e yasa tasarıları önerme yetkisine sahiptir. Her bakanlık, kendi yetki alanı dahilinde bakan yardımcıları, büyükelçiler ve diğer

özel düzeyde görevliler atayabilir. Bu atamalar, Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmalarının ardından Başkanlık Konseyinin onayına sunulurlar. Bakanlar Konseyinin tüm kararları, hazır bulunan üyelerinin basit oy çoğunluğu ile alın

BÖLÜM ALTI-FEDERE YARGI ORGANI

Madde 43.

(A) Yargı bağımsızdır ve hiçbir şekilde Adalet Bakanı da dahil olmak üzere, yürütme makamı tarafından yönetilemez. Bir sanığın yasalara göre masumiyetine ya da suçluluğuna karar verme yetkisi yalnızca yargı makamına ait olup, bu karara yasama ve yürütme makamlarının hiçbir şekilde müdahalesi olamaz.

(B) Bu yasa gereğince görevlerinden alınmış olmadıkları takdirde tüm hâkimler, 1 Temmuz 2004m tarihi itibari ile buldukları mahkemelerde görev yapmayı sürdürecektir.

(C) Ulusal Meclis, yargı için bağımsız ve yeterli bir bütçe tahsis edecektir.

(D) Federe yasaların uygulanmasından doğan meselelerle ilgili olarak Federe mahkemeler hüküm vereceklerdir. Söz konusu mahkemelerin kurulması konusunda tek yetkili organ, federe hükümettir. Bu mahkemelerin bölgelerde kurulması ile ilgili olarak, bölgelerdeki adli konsey başkanları ile istişarede bulunulacak ve bu mahkemelere hâkim atanırken veya tayin edilirken, öncelikle o bölgede ikamet etmekte olan hâkimler tercih edilecektir.

Madde 44.

(A) Irak'ta, yasa ile "Federe Yüksek Mahkeme" adını taşıyacak bir mahkemem kurulacaktır.

(B) Federe Yüksek Mahkemenin yetkileri şunlar olacaktır,

(1) Irak Geçiş Dönemi Hükümeti ile bölge hükümetleri, valilikler, belediye İdareleri ve yerel idareler arasındaki hukuki işlemlerde ilk ve tek yargı yetkisine sahip makam olacaktır.

(2) Federe Hükümet, bölge hükümetleri, valilikler, belediye idareleri veya Yerel idareler tarafından çıkarılmış olan bir yasanın, yönetmeliğin y ada Yönergenin bu yas aile uyumlu olmadığı yönünde bir davacının yaptığı Şikâyet ya da bir başka mahkemenin konuyu aktarması üzerine gündeme Gelen iddiaların incelenmesi hususunda ilk ve tek yargı yetkisine sahip makam olacaktır.

(3) Federe Yüksek Mahkemenin olağan temyiz işlemleri ile ilgili yargı yetkisi, federe yasa ile belirlenecektir.

(C) Federe Yüksek Mahkeme, herhangi bir tartışmalı yasanın, yönetmeliğin, yönergenin, y ada tedbirin bu yasaya aykırı olduğu hükmüne vardığı taktirde, söz konusu yasa, yönetmelik, yönerge ya da tedbir, geçersiz ve hükümsüz kabul edilecektir.

(D) Federe Yüksek Mahkeme, iddiaların mahkemeye götürülmesi ve avukatların bu hususta yapacakları uygulamalar sırasında takip edilmesi istenecek prosedürlere ilişkin yönetmelikleri hazırlayacak ve yayınlayacaktır. Madde 44 (B)(1)'de sözü edilen ve üyelerin üçte ikisinin oyları ile karar alınması gereken yargı işlemleri dışında, Federe Yüksek Mahkeme kararları, basit çoğunluğun sağlanması ile alınacaktır. Alınacak kararlar bağlayıcı olacaktır. Mahkeme, alacağı kararların uygulanmasını sağlamak konusunda tam yetkiye sahip olacaktır. Bu yetkiler arasında, yüksek mahkemeye yapılan itaatsizliklere ve böyle bir durum karşısında alınan tedbirlere ilişkin tebliğler yayınlamak da mevcut olacaktır.

(E) Federe Yüksek Mahkeme, dokuz üyeden oluşacaktır. Yüksek Adalet Konseyi, Bölgesel adalet konseyleri ile istişarede bulunmak sureti ile Federe Yüksek Mahkemesi'nin üyelik kadrolarını doldurmak üzere ilk etapta en az on sekiz ve en çok yirmi yedi kişiyi belirleyecektir. Sonradan, ölüm, istifa y ada görevden alınma gibi nedenlerden dolayı boşalacak üyeliklerin doldurulması konusunda da aynı prosedür izlenecek, her bir boş üyelik için üç kişi belirlenecektir. Bu mahkemenin üyeleri Başkanlık Konseyi tarafından atanacak olup, yine Başkanlık Konseyi, atanan üyelerden birini Başkan olarak

belirleyecektir. Üyelik için belirlenen adayların kabul edilmemesi halinde Yüksek Adalet Konseyi boş üyelik için yeni bir üç kişilik adaylar grubu belirleyecektir.

Madde 45.

Yargıçlar Konseyi görevini üstlenmek üzere bir Yüksek Adalet Konseyi oluşturulacaktır. Yüksek Adalet Konseyi, federe adalet kurumlarının denetleyecek ve bunlarla ilgili bütçeyi idare edecektir. Bu Konsey, Federe Yüksek Mahkeme Başkanından, Federe Temyiz Mahkemesi Başkan ve Başkan Yardımcılarından, Federe İstinaf Mahkemelerinin Başkanlarından ve her bir bölgesel temyiz mahkemesinin başkanları ile ikişer başkan yardımcılarında oluşacaktır.

Federe Yüksek Mahkeme Başkanı, Yüksek Adalet Konseyi'ne de başkanlık edecektir. Onun yokluğunda, bu başkanlık görevini Federe Temyiz Mahkemesi Başkanı yürütecektir.

Madde 46.

(A) Federe adli yapılanma içerisinde, Kürdistan bölgesi dışında kalan yerlerde mevcut bulunan mahkemeler yapılacaktır. Bu mahkemelere, asliye mahkemeleri, Irak Merkezi Ceza Mahkemesi, İstinaf Mahkemeleri ve bu Yasanın 44'üncü maddesi uyarınca en son temyiz mercii olarak kabul edilecek olan Temyiz Mahkemesi dâhildir. Yasalar çerçevesinde ilave federe mahkemelerin kurulması da mümkündür. Bu mahkemelere hâkim atamaları Yüksek Adalet Konseyi tarafından yapılacaktır. Hâkim olarak atanacak kişilerde bulunması gereken ve yasa ile tanımlanmış bulunan nitelikler, bu Yasada da geçerli kabul edilmektedir.

(B) Kürdistan bölgesindeki mahkemeler de dâhil olmak üzere, bölgesel ve yerel mahkemelerin alacakları kararlar nihai nitelikte olacaktır. Bununla birlikte söz konusu kararlar, gerek bu yasa ile gerekse diğer herhangi bir federe yasa ile çelişme gösterdikleri takdirde federe yargıçlar tarafından yeniden incelenebilecektir. Bu tür incelemelerde takip edilecek prosedürler, yasa ile belirlenecektir.

Madde 47.

Yüksek Adalet Konseyinde görevli hiçbir hâkim veya üye, ahlaki düşkünlükten kaynaklanan yüz kızartıcı bir suçtan dolayı ya da yolsuzluk yaptığı için hüküm giymediği veya sürekli şekilde görevini yerine getiremeyecek bir durumda bulunmadığı sürece, görevinden alınmaz. Bu şekilde bir görevden alma işlemi, Yüksek Adalet Konseyinin önerisi, Bakanlar Konseyinin kararı ve Başkanlık Konseyinin onayı ile gerçekleşir.

Görevden alma işlemi, bu konudaki onayın alınmasının hemen ardından uygulamaya konulur. Yukarıda sözü edilen türde bir suç işlemekle itham edilen bir hâkimin adli görevi, bu suç ile ilgili olarak hakkında açılan dava hükme bağlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde askıya alınır. Hizmet yaptığı süre içerisinde hiçbir hâkimin maaşı azaltılamaz veya bu maaşın ödenmesi askıya alınmaz.

BÖLÜM YEDİ – ÖZEL ADLİ VE ULUSAL KOMİSYONLAR**Madde 48.**

(A) Irak Özel Mahkemesinin kuruluşu ile ilgili olarak 10 Aralık 2003'te yayınlanan yasa, kesinleşmiş bulunmaktadır. Söz konusu yasada, bu yasadan bağımsız olarak, söz konusu mahkemenin yetkileri ve izleyeceği prosedurler belirtilmektedir. Irak Özel Mahkemesinin yetki alanı içerisine giren davalarda, kuruluş yasasında belirtilmiş olan ölçünün dışında başka hiçbir mahkemenin inceleme yetkisi bulunmamaktadır.

(B) Irak Mahkemesinde görevli hâkimler, bu mahkemenin kuruluş yasasında belirtilmiş olan hükümler uyarınca atanırlar.

Madde 49.

(A) Kamuda Dürüstlük Komisyonu, Irak Mülk İddiaları Komisyonu ve Yüksek Ulusal Bas Etkilerinden Arındırma Komisyonu gibi ulusal komisyonların kurulması da, bu yasanın yürürlüğe girmesinin ardından oluşturulan komisyonların kurulmasında olduğu gibi, kesinlik kazanmıştır. Bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, söz konusu ulusal komisyonların üyeleri,

aşağıdaki 51'inci maddenin içeriğini dikkate almak sureti ile görevlerini sürdürecektir.

(B) Ulusal komisyonlara yapılacak atamalarda izlenecek yöntem, yasalara uygun olacaktır.

Madde 50.

Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, bu yasada ifade edilen haklara ilişkin kararların yerine getirilmesi ve insan hakları ihlalleri ile ilgili şikâyetlerin incelenmesi amaçlarına yönelik olarak, bir Ulusal İnsan Hakları Komisyonu kuracaktır. Söz konusu Komisyon, ulusal kurumların sorumlulukları ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmış bulunan Paris ilkelerine uygun olarak kurulacaktır. Kurulacak bu Komisyon bünyesinde, yapılan şikâyetleri araştıracak bir de Ombudsman Bürosu bulunacaktır. Bu Büro, gerek kendi inisiyatifi ile gerekse kendisine iletilmiş bulunan bir şikâyet üzerine, hükümet makamlarının keyfi ya da kanuna aykırı hareket ettikleri yönündeki her türlü iddiayı soruşturma yetkisine sahip olacaktır.

Madde 51.

Irak Özel Mahkemesinin ya da federe hükümet tarafından kurulmuş bulunan herhangi bir komisyonun üyeleri, hükümet içinde veya dışındaki başka hiçbir görevde çalışamazlar. Bu yasak, hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın geçerli olup, Irak geçiş dönemi hükümetinin yürütme, yasama ve yargı organlarının tümündeki görevleri kapsamı içine alır. Bununla birlikte Özel Mahkeme üyeleri, bu Mahkeme bünyesinde görev yaptıkları sırada diğer kuruluşlardaki görevlerini askıya alabilirler.

BÖLÜM SEKİZ- BÖLGELER, VALİLİKLER VE BELEDİYELER

Madde 52.

Irak'taki federe sistem, önceki rejim döneminde uygulanan zorbalık ve baskıların on yıllarca devam etmesine meydan veren biçimde yetkilerin federe yönetimin elinde yoğunlaşmasına engel olacak bir tarzda tasarlanacaktır. Bu sistem, tüm

bölgelerde ve vilayetlerde yerel yetkilerin yerel yetkililer eli ile kullanılmasını teşvik edecek ve bu şekilde tüm vatandaşların hakları güvence altına alınmış ve baskılardan uzak olarak devler meselelerine aktif şekilde katılımında bulunabileceği birleşik bir Irak yaratılmış olacaktır.

Madde 53.

(A) Kürdistan Bölgesel Hükümeti 19 Mart 2003 tarihinde Dohuk, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Neveyeh vilayetlerindeki toprakları idaresi altında bulundurmakta olan resmi hükümet olarak tanınmaktadır. 'Kürdistan Bölgesel Hükümeti' ifadesi, Kürdistan Ulusal Meclisi'ni, Kürdistan Bakanlar Konseyi'ni ve Kürdistan bölgesindeki bölgesel yargı makamını kapsamı içine almaktadır.

(B) On sekiz vilayetin sınırları, geçiş dönemi sırasında herhangi bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi kalacaktır.

(C) Bağdat ve Kerkük hariç olmak üzere, Kürdistan bölgesi dışında bulunan ve sayıları üçü aşmayan herhangi bir vilayetler grubu, kendi aralarında bir bölge oluşturma hakkına sahip olacaklardır. Bu tür bölgelerin oluşturulmasına ilişkin mekanizmalar Irak Geçiş Dönemi Hükümeti tarafından önerilebilecek ve incelenerek yasa haline dönüştürülmek üzere, seçimle oluşturulacak Ulusal Meclise sunulacaktır. Belli bir bölgenin oluşturulmasına yönelik bir öneri getiren her türlü yasanın Ulusal meclis tarafından onaylanmasına ilaveten, ilgili vilayetlerin halkının katılacağı bir referandum sonucunda da kabul görmesi gerekmektedir.

(D) Bu yasa ile Türkmenlerin, Kıldani-Asurîlerin ve diğer tüm vatandaşların idari, kültürel ve siyasi hakları garanti altına alınmaktadır.

Madde 54.

(A) Geçiş dönemi sırasında Kürdistan Bölgesel hükümeti, bu yasada yalnızca federe hükümetin yetki alanı içerisine girdiği ifade edilmiş olan konularla ilgili faaliyetler dışında, hâlihazırda yürütmekte olduğu görevleri sürmektedir. Söz konusu görevlerin yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulacak finansman, halen bu

konuda yürütülmekte olan uygulamalarla tutarlı şekilde ve bu yasanın 25(E) maddesine uygun olarak, federe hükümet tarafından sağlanacaktır. Kürdistan Bölgesel Hükümeti, polis güçleri ve iç güvenlik konularında bölgesel kontrolü elinde tutmaya devam edecek ve Kürdistan bölgesi dâhilinde vergiler ve haraçlar koyma hakkına sahip olacaktır.

(B) Federe yasaların Kürdistan bölgesinde uygulanması ile ilgili olarak Kürdistan Ulusal Meclisine, Kürdistan bölgesi dâhilinde bu yasalardan herhangi birisinin uygulanmasına değişiklik getirme hakkı tanınacaktır; ancak yapılacak bu değişikliklerin bu yasanın 25 ve 43(D) sayılı maddelerindeki hükümler kapsamına giren ve sadece federe hükümetin yetkisi altında bulunan konularla ilgili olmaması gerekmektedir.

Madde 55.

(A) Her Valilik, bir Vilayet Konseyi oluşturmak, bir vali belirlemek ve belediye konseyleri ile yerel konseyler teşkil etmek haklarına sahip olacaktır. Herhangi bir bölgesel hükümetin üyesi olan kişiler, valiler ya da vilayet konseyi, belediye konseyi veya yerel konsey üyesi olan kişiler, yasalara uygun olarak yetkili bir mahkeme tarafından yapılan yargılanmaları sonucunda bir suç işlemiş olduklarına hüküm verildiği haller dışında, federe hükümet veya federe hükümetin herhangi bir yetkilisi tarafından görevlerinden alınamazlar. Hiçbir bölgesel hükümet, bir valiyi ya da herhangi bir vilayet konseyi, belediye konseyi veya yerel konsey üyesi olan bir kişiyi görevinden alamaz. Yukarıdaki 25 ve 43(D) sayılı maddelerde belirtildiği şekilde federe hükümetin yetkileri dâhiline giren bir konu ile ilgili olmadığı sürece, hiçbir vali yada vilayet konseyi, belediye konseyi veya yerel konsey üyesi olan hiçbir kişi, federe hükümet tarafından kontrol edilemez.

(B) Yerel hükümetler hakkında yayınlanacak olan yasa gereğince, 1 Temmuz 2004 tarihi itibarı ile görevde bulunacak olan yasa gereğince, 1 Temmuz 2004 tarihi itibarı ile görevde bulunacak olan tüm Valiler ile tüm Vilayet Konseyi üyeleri

yasalara uygun biçimde, özgür, doğrudan ve gerçek anlamda seçimlerin yapılmasına kadar geçecek süre zarfında kendi istekleri ile görevlerinden ayrılmadıkları veya ahlaki düşkünlük içeren yüz kızartıcı bir suçtan yahut yolsuzluk yapmaktan dolayı hüküm giymekten veya daimi şekilde görevini yerine getiremeyecek bir duruma düşmüş bulunmaktan ötürü görevlerinden alınmadıkları takdirde, bu görevlerini sürdüreceklerdir. Bir Vali, Belediye Başkanı veya Konsey üyesi görevden alındığında, ilgili Konsey, boşalan makamın doldurulması için o vilayet sınırları içerisinde ikamet eden ve söz konusu makamlara gelebilmek için gerekli nitelikleri taşıyan şahıslarca yapılacak başvuruları kabul edebilecektir. Bu görevlere gelebilmek için gerekli nitelikler, Madde 31’de sayılan ve Ulusal Meclis üyesi olabilmek için gerekli görülen niteliklerin aynısıdır. Yeni adayın, boş bulunan makama gelebilmesi için konsey üyelerinin oylarının çoğunluğunu alması gerekmektedir.

Madde 56.

(A) Vilayet Konseyleri, vilayet sınırları içerisinde federe banlık tarafından yürütülecek çalışmaların koordinasyonu konusunda federe hükümete yardımcı olacaktır. Söz konusu çalışmalar arasında, vilayet içerisinde gerçekleştirilecek faaliyetlerle ilgili yıllık bakanlık plan ve bütçelerinin incelenmesi de yer almaktadır.

Vilayet Konseyleri’nin finansmanı; Devletin genel bütçesinden karşılanacak ve bu Konseyler aynı zamanda vergiler ve harçlar uygulamak sureti ile bağımsız olarak gelirlerini arttırmak, Vilayet yönetiminin çalışmalarını organize etmek, tek başına yada uluslar arası veya sivil toplum örgütleri ile ortak şekilde vilayet düzeyinde projeler planlamak ve uygulamak ve federe yasalara uygun olmak kaydı ile diğer çeşitli faaliyetler yürütmek konularında da yetkili olacaklardır.

(B) İlçe ve Kasabalar Konseyleri ve diğer ilgili konseyler söz konusu yerlerde yerel bakanlık planlarını incelemek sureti ile, yerel ihtiyaç ve çıkarların gereken şekilde karşılanmasını sağlamak sureti ile yerel bütçe gereksinmelerini ulusal bütçe prosedürleri aracılığı ile belirlemek sureti ile, yerel gelirlerin, vergilerin,

harçların tahsil edilmesi ve muhafazası sureti ile tek başına ya da uluslar arası kuruluşlar veya sivil toplum örgütleri ile ortak şekilde yerel projeler planlamak ve uygulamak sureti ile ve ilgili yasalara uygun şekilde diğer çeşitli faaliyetler yürütmek sureti ile, federe yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kamu hizmetlerinin sağlanmasında yardımcı olacaklardır.

(C) Federe hükümet, mümkün olan yerlerde yerel idarelere, valiliklere ve bölgesel idarelere metodik bir biçimde ilave görevlerin devredilmesi konusunda gerekli tedbirleri alacaktır. Kürdistan Bölgesel Hükümeti de dâhil olmak üzere, bölgesel birimler ve vilayet yönetimleri, âdemi merkeziyet ve yetkilerin belediyeler ile yerel yönetimlere devri ilkelerine dayalı olarak yapılandırılacaktır.

Madde 57.

(A) Yalnızca Irak Geçiş Dönemi Hükümetine tanınmış bulunan yetkiler haricindeki diğer tüm yetkiler uygun hükümet kurumlarının oluşturulmasının ardından mümkün olan en kısa süre içerisinde bölgesel yönetimler ve valilikler tarafından kullanılabilir hale gelecektir.

(B) Tüm Irak sınırları içerisinde yer alan vilayet konseyleri ve Kürdistan Ulusal Meclisi için yapılacak seçimler, Ulusal Meclis seçimleri ile aynı tarihte ve en geç 31 Ocak 2005 tarihinde gerçekleştirilecektir.

Madde 58.

(A) Irak Geçiş Dönemi Hükümeti ve özellikle de Irak Mülk İddiaları Komisyonu ile diğer ilgili organlar, önceki rejimin Kerkük dâhil olmak üzere belli bölgelerin demografik yapısını değiştirmeye yönelik olarak, insanları ikamet ettikleri yerlerden çıkarmak ve sürmek, bölgeler içine ve dışına zorla göçler yaptırmak, bölgenin yabancısı olan kişileri getirerek yerleştirmek, bölge sakinlerini iş olanaklarında mahrum etmek ve milliyet özelliklerinde değişiklikler yapmak gibi uygulamalardan dolayı meydana gelmiş olan adaletsizliklerin onarılması için vakit kaybetmeksizin gerekli tedbirleri alacaklardır. Belirtilen adaletsizliklerin onarılmasına yönelik olarak, Irak Geçiş Dönemi Hükümeti şu tedbirleri alacaktır.

(1) Buldukları bölgeden çıkarılan, sürülen veya zorla göç ettirilen kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, Irak Mülk İddiaları Komisyonu ile ilgili yasaya ve kanunlar çerçevesinde getirilmiş olan diğer tedbirlere uygun olarak ve makul bir süre içerisinde, daha önce belli bölgede ikamet eden kişilerin kendi evlerine ve mülklerine yeniden kavuşmalarını veya bunun mümkün olmayacağı hallerde söz konusu kişilere adil bir tazminat ödenmesini sağlayacaktır.

(2) Belli bölgelere ve topraklara sonradan yerleştirilmiş bulunan kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, Irak Mülk İddiaları Komisyonu yasasının 10'uncu maddesine uygun olarak hareket edecek ve söz konusu kişilerin yeniden iskân edilmelerini, devletten tazminat almalarını, daha önce yaşadıkları vilayetteki eski ikametgahlarına yakın yerde kendilerine yeni arazi verilmesini ya da sonradan gittikleri bölgelere taşınmak için yaptıkları masrafı karşılayacak ölçüde bir tazminat almalarını sağlayacaktır.

(3) Kendi bölgelerinden ve topraklarından zorla göç etmelerini sağlamak üzere iş olanaklarından veya diğer geçim imkânlarından yoksun bırakılmış olan kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, söz konusu kişiler için kendi bölge ve topraklarında yeni istihdam olanakları geliştirecektir.

(4) Milliyet özelliklerinde değişiklik yapılmış kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümeti, bu konuda çıkarılmış bulunan tüm kararnameyi iptal edecek ve bu uygulamadan etkilenmiş olan kişilerin hiçbir baskı ve zorlama altında olmaksızın kendi milli kimliklerini ve etnik özelliklerini serbestçe belirtmelerini sağlayacaktır.

(B) Önceki rejim aynı zamanda, siyasi amaçları uğruna idari sınırlar üzerinde de çeşitli değişiklikler yapmış bulunmaktadır. Irak Geçiş Dönemi Hükümeti Başkanlık Konseyi, bu adil olmayan değişikliklerin kalıcı anayasada düzeltilmesini sağlamak konusunda Ulusal Meclis'e önerilerde bulunacaktır. Başkanlık Konseyi yapılan öneriler üzerinde oybirliği ile bir karara varamadığı takdirde, meseleyi incelemesi ve önerilerde bulunması için oybirliği ile tarafsız bir hakem seçecektir. Başkanlık Konseyi seçilecek bu hakem konusunda da fikir

birliğine varamadığı takdirde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden seçkin bir uluslar arası kişiliğe sahip bulunan bir şahsı hakemlik yapmak üzere belirlemesi talebinde bulunacaktır.

(C) Kerkük dâhil olmak üzere ihtilafı topraklar için kalıcı bir çözüm getirilmesi, bu tedbirlerin tamamlanmasına, adil ve şeffaf bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesine ve kalıcı anayasanın onaylanmasına kadar ertelenecektir. Getirilecek çözüm, adalet ilkesi ile uyum içerisinde olacak ve söz konusu bölgede yaşayan halkın istekleri göz önüne alınarak belirlenecektir.

BÖLÜM DOKUZ –GEÇİŞ DÖNEMİ

Madde 59.

(A) Kalıcı anayasa, Irak Silâhlı Kuvvetleri bundan sonra asla tekrar Irak halkına terör ve baskı uygulamasında kullanılmasının sağlanmasına ilişkin garantiler içerecektir.

(B) Irak'ın bağımsız devlet statüsüne ve geçiş dönemi sırasında barış ve güvenliğin sağlanarak terörizmle mücadele edilmesine yardımcı olmak üzere diğer milletlerle işbirliği yapma arzusuna uygun olarak Irak Silâhlı Kuvvetleri 1511 (2003) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararının ve onu takip eden konuya ilişkin diğer kararların hükümleri doğrultusunda, birleşik bir komuta altında Irak'ta faaliyet göstermekte olan çok uluslu gücün önde gelen bir ortağı olacaktır. Bu düzenleme, kalıcı bir anayasanın onaylanmasına ve bu anayasaya uygun olarak yeni bir hükümetin seçimle işbaşına gelmesine kadar geçecek süre içerisinde geçerliliğini sürdürecektir.

(C) Seçimle işbaşına gelecek olan Irak Geçiş Dönemi Hükümeti yetilerini ele almasının ardından ve Irak'ın bağımsız devlet statüsüne uygun şekilde,1511 (2003) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararının ve onu takip eden konuya ilişkin diğer Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının hükümleri doğrultusunda birleşik bir komuta altında Irak'ta faaliyet göstermekte olan çok uluslu gücün faaliyetlerine ilişkin bağlayıcı nitelikte uluslararası anlaşmalar

yapmaya yetkili olacaktır. Bu Yasada yer alan hiçbir husus, yapılacak bu anlaşmalarla yahut bu anlaşmaların yürürlüğe girmesine kadar olan dönemde 1511 (2003) sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ve onu takip eden konuya ilişkin diğer Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları ile düzenlenen çok uluslu gücün faaliyetleri ile ilgili hak ve yükümlülükleri etkileyemeyecektir.

Madde 60.

Ulusal Meclis, Irak'ın kalıcı anayasası ile ilgili bir taslak hazırlayacaktır. Ulusal Meclis ayrıca bu konudaki sorumluluğunu yerine getirir ve anayasa metnini hazırlarken, Irak'ın tüm bölgelerinde söz konusu anayasanın kamuya açık genel toplantılarda ve medyada tartışılmasını teşvik edecek ve Irak halkının da bu konudaki önerilerini alacaktır.

Madde 61.

(A) Ulusal Meclis kalıcı anayasa taslağını en geç 15 Ağustos 2005 tarihinde hazırlamış olacaktır.

(B) Kalıcı anayasa taslağını en geç 15 Ekim 2005 tarihinde düzenlenecek genel bir referandumla Irak halkının onayına sunulacaktır. Referanduma kadar geçecek sürede anayasa taslağı, halk arasında bu konuda genel fikir tartışmalarının yapılmasını teşvik etmek amacı ile yayınlanacak ve geniş şekilde dağıtımını yapılacaktır

(C) Kalıcı anayasa taslağını en geç 15 Ekim 2005 tarihinde düzenlenecek genel bir referandumla Irak halkının onayına sunulacaktır. Referanduma kadar geçecek sürede anayasa taslağı, halk arasında bu konuda genel fikir tartışmalarının yapılmasını teşvik etmek amacı ile yayınlanacak ve geniş şekilde dağıtımını yapılacaktır.

(D) Irak'taki seçmenlerin çoğunluğu tarafından onaylandığı ve üç ya da daha fazla sayıdaki vilayette seçmenlerin üçte ikisinden fazla bir bölümü tarafından reddedilmediği takdirde, genel referandum başarıya ulaşmış ve anayasa onaylanmış kabul edilecektir.

(E) Kalıcı anayasanın referandumda onaylanması halinde, en geç 15 Aralık 2005 tarihinde kalıcı bir hükümetin oluşturulması için seçimler yapılacak ve yeni hükümet en geç 31 Aralık 2005 tarihinde görevine başlayacaktır.

(F) Kalıcı anayasanın referandumda reddedilmesi halinde, Ulusal Meclis feshedilecektir. Yeni bir Ulusal Meclisin oluşturulması için en geç 15 Aralık 2005 tarihinde yeni seçimler yapılacaktır. Bunun ardından, yeni Ulusal Meclis ile yeni Irk Geçiş Dönemi Hükümeti en geç 31 Aralık 2005 tarihinde göreve başlayacaklar. Bu yasanın hükümlerine göre faaliyetlerini sürdürmeye devam edecekler. Yalnızca, yeni bir kalıcı anayasa taslağı hazırlamak için geçecek sürenin bir yılı aşmamasını sağlamak amacı ile yeni taslağın hazırlanması için verilecek en son tarihlerde değişiklik yapılabilecektir. Yeni Ulusal Meclise, yeni bir kalıcı anayasa taslağı hazırlama görevi verilecektir.

(G) Gerek görüldüğü takdirde Ulusal Meclis Başkanı, üyelerin çoğunluğunun oylarını alarak en geç 1 Ağustos 2005 tarihine kadar Başkanlık Konseyine, anayasa taslağının hazırlanması için ilave süreye ihtiyaç duyulduğunu iletebilir. Bunun üzerine Başkanlık Konseyi, anayasa taslağının hazırlanması için daha önce verilmiş bulunan süreyi yalnızca altı ay için uzatabilir. Bu süre bir kez daha uzatılamaz.

(H) Ulusal Meclis 15 Ağustos 2005 tarihine kadar anayasa taslağının hazırlanması işini tamamlayamadığı ve yukarıdaki 61(D) maddesinde belirtildiği üzere süre uzatımı talebinde bulunmadığı takdirde yukarıdaki 61(E) maddesi hükümleri geçerli olur.

Madde 62.

İşbu Yasa, kalıcı anayasanın yayınlanmasına ve bu anayasaya göre yeni Irak hükümetinin oluşturulmasına dek yürürlükte kalacaktır.

KALICI ANAYASASI

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, (Biz Âdemoğullarını onurlandırdık Peygamberlerin vatanı, temiz imamların barınağı, yazıyı icat edenlerin, rakamları bulanların, ziraatı ilk uygulayanların ve medeniyetin beşiği; toprağında insanoğlunun ilk yasayı düzenlediği ve en eski siyasi misak'ı yazdığı, üzerinde sahabeler ve evliyaların namaz kıldığı, filozoflar ve bilginlerin fikir ürettiği, şairler ve edebiyatçıların sanatlarını icra ettiği Mezopotamya evlatları olarak biz, Allah'ın üzerimizdeki hakkını minnetle karşılayarak, ülkemizin, vatandaşlarımızın, dini, ulusal liderlerimizin ve ulusal güçlerimizin çağrısına cevap vererek ve yüce mercilerimizin, önderlerimizin, siyasetçilerimizin, kararlılığını, dostlarımızın ve bizi sevenlerin verdiği uluslararası desteği yanımıza alarak, dikta rejimin mezhep ayırmacılığı politikası kapsamında verdiği eziyet ve acılarını, Şii-Sünni, Arap-Kürt-Türkmen ve diğer Irak şehitlerinin trajedilerini, Şaban ayaklanmasında düşen kutsal şehirlerimizi ve güney bölgesinin yağmalanmasını hatırlayarak, bataklık bölgesi, Duceyl ve başka bölgelerdeki toplu mezarların acısını içimizde hissederek, Halepçe'de, Barzan'da ve Anfal'dekiler ile Feyli Kürtlere karşı gerçekleştirilen soykırımları dile getirerek, Türkmenlere karşı Beşir'de yapılan trajedi ve Irak'ın diğer bölgelerindekilerle birlikte batı bölgesinde liderlerin, sembol şahsiyetlerin ve şeyhlerin öldürülmesi, yetenekli şahısların göçe zorlaması, ülkede düşünce ve kültür kaynaklarının kurutulmasını anımsayarak, ırkçılık, mezhepçilik, bölgecilik ukdelerinin bulunmadığı, deskriminasyon ve dışlamanın olmadığı yeni Irak'ımızı, gelecek Irak'ı el ele, omuz omuza yapmaya karar vererek tarihimizde ilk defa 30 Ocak 2003'te milyonlarca erkek, kadın, genç ve yaşlı seçim sandıklarına akın ettik. Kâfirlik suçlamaları veya terör, hukuk devleti kurmamızı engelleyemedi. Mezhepçilik ve ırkçılık bizi, ulusal birliğimizi güçlendirmek için gayret sarf

etmekten, egemenliğin barışçı yöntemlerle el değiştirmesini sağlama yolunda hareket etmekten, tabii kaynakların adil şekilde paylaşılması ilkesini benimsemekten ve herkese fırsat eşitliği tanımaktan alıkoymadı. Birlik milletini, sendelediğimiz yerden ayağa kalkarken geleceğe cumhuriyetçi, federe, demokratik ve çoğulcu bir sistemden güvenle bakıyor; kadın, erkek, yaşlı, genç bütün halkımızın gösterdiği kararlılıkla hukuk temellerine saygı gösterilmesi, şiddet yanlısı siyasetin bir kenara bırakılması, kadın haklarına, yaşlıların sorunlarına, çocukların esirgenmesine önem verilmesi, çoğulculuk kültürünün yaygınlaştırılması ve terörizmin etkisiz hale getirilmesi hususlarında azimliyiz. Biz bütün kesim ve bileşenleriyle Irak halkı olarak, kendi kaderimizi tayin etmek, yarın için dünden ders çıkartmak üzere medeniyet ve bilimin ortaya koyduğu eşsiz mesajlar ve bulguların değer ve idealleri ışığında bu anayasayı hazırlama sorumluluğunu üzerimize aldık. Bu anayasaya bağlılık Irak için halklarının, topraklarının ve egemenliğinin güvencesidir.

I. TEMEL İLKELER

Madde 1.

Irak Cumhuriyeti egemen, bağımsız ve federe bir devlettir. Yönetim şekli cumhuriyetçi, temsili (parlamentar) ve demokrattır. Bu anayasa Irak'ın bütünlüğünü garanti eder.

Madde 2.

1. Devletin resmi dini İslam'dır ve yasamada temel bir kaynaktır.

a) İslam'ın değişmez hükümleriyle çelişen yasa çıkartılamaz.

b) Demokrasi ilkeleriyle çelişen yasa çıkartılamaz.

c) Bu anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklerle çelişen yasa çıkartılamaz.

2. Bu anayasa Irak halkının çoğunluğunun Müslüman kimliğini korumayı, Hıristiyanlar, Yezidiler, Mendai Sabiiler gibi bütün fertlerin inanç ve dini vecibelerini yerine getirme özgürlüğünü teminat altına alır.

Madde 3.

Irak milletler, dinler ve mezhepler ülkesidir. Arap Camiasının kurucu, aktif üyesidir, Arap Camiası sözleşmesine bağlıdır ve İslam aleminin parçasıdır.

Madde 4.

1. Arapça ve Kürtçe Irak Cumhuriyeti'nin resmi dilleridir. Irak halkının, mevcut eğitim kuralları çerçevesinde devlet okullarında çocuklarına Türkmençe, Asurice ve Ermenice gibi anadillerde veya özel eğitim kurumlarında her hangi bir dille eğitim yapma hakları bu anayasayla güvence altına alınmıştır.

2. Resmi dil kavramının kapsamı ve bu maddenin uygulanma yolları aşağıda belirtilen şekilde bir yasayla belirlenir,

a) Resmi Gazete her iki dilde yayınlanır.

b) Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu, mahkemeler, resmi konferanslar gibi resmi alanlarda resmi dillerden herhangi biri kullanılabilir.

c) Resmi belgeler her iki dilde düzenlenebilir ve kabul edilir. Resmi yazışmalar her iki dilde yapılır.

d) Mevcut eğitim kuralları çerçevesinde, resmi dillerden herhangi birisinde okullar açılabilir.

e) Para, pasaport, pul ve benzeri eşitlik gerektiren alanlarda her iki dil kullanılır.

3. Kürdistan Bölgesindeki federe ve resmi kurumlar her iki dili kullanır.

4. Nüfuslarının yoğun olduğu idari birimlerde Türkmençe ve Süryanice diğer iki resmi dildir.

5. Bir bölge veya vilayette yaşayan ahalinin düzenlenecek bir referandumda çoğunlukla karar vermesi halinde herhangi bir yerel dil ek resmi dil olarak kabul edilir.

Madde 5.

Egemenlik hukukundur. Halk yetkilerin ve bunların meşruiyetinin kaynağıdır, bu iradeyi gizli, genel ve doğrudan oy vererek, anayasal kurumlar aracılığıyla kullanır.

Madde 6.

Rejim, bu anayasada belirtilmiş demokratik araçlar yoluyla barışçıl olarak devredilir.

Madde 7.

1. Saddam Başçılığı ve bütün sembolleri başta olmak üzere ırkçı, terörist, kökten dinci veya etnik ayrımcılığını benimseyen, ona teşvik eden, önünü açan, propagandasını yapan veya gerekçelendiren herhangi program veya doktrin hangi ad altında olursa olsun yasaktır ve Irak'taki siyasi çoğulculukta yer alamaz. (bu durum) Yasayla belirlenir.

2. Devlet, terörün bütün çeşitlerine karşı mücadele etmekle yükümlüdür. Topraklarının terör şebekelerine üs, geçiş noktası ve/veya konuşlanma alanı haline gelmemesi için çalışır.

Madde 8.

Irak iyi komşuluk ilkesini benimser, diğer devletlerin içişlerine müdahale etmeme ilkesine bağlıdır ve anlaşmazlıklarının barışçı yollarla çözülmesi için çalışır. İlişkilerini ortak çıkar ve karşılıklı müteakabiliyet esasına göre tesis eder, uluslararası yükümlülüklerine saygı gösterir.

Madde 9.

1. a) Irak Silâhlı Kuvvetleri ve Emniyet Güçleri, Irak milletini oluşturan kesimlerden ayrımcılık gözetmeksizin ve hiçbir kesimi dışlamadan dengeli bir şekilde oluşturulur, sivil otoritenin komutasına bağlanır ve yönetim değişikliğinde rol oynamaz.

b) Silâhlı Kuvvetler haricinde askeri milis kuvveti oluşturulamaz.

c) Savunma Bakanlığı ve bu Bakanlığa bağlı alt birimlerde çalışanlar dahil olmak üzere Silâhlı Kuvvetler ve mensupları seçimlerde aday olamaz, adaylar için propaganda yapamaz, Savunma Bakanlığı yönetmelik ve düzenlemeleriyle yasaklanan işlerle iştigal edemezler. Bu yasaklar, sözü geçen yetkililerin kişisel ve görevleriyle ilgili bütün davranışlarını kapsar. Bu anayasada yer alan hiçbir hüküm söz konusu yetkililerin de seçimlerde oy kullanma hakkına hâlel getirmez.

d) Irak Ulusal İstihbarat Teşkilatı bilgi toplar, ulusal güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirir ve hükümete tavsiyelerde bulunur. Faaliyetlerini insan hakları ilkelerine uygun olarak yürütür.

e) Irak Hükümeti, nükleer, kimyasal ve biyolojik silâhlar ve bunlarla ilgili malzemeleri yaymaması, geliştirmemesi, üretmemesi ve kullanmamasıyla ilgili uluslararası yükümlülüklerini kabul eder ve yerine getirir. Bu silâhların geliştirilmesi ve kullanılmasına yarayan araç, gereç, malzeme, teknoloji ve iletişim sistemlerini yasaklar.

2. Askerlik hizmeti yasayla düzenlenir.

Madde 10.

Irak'taki kutsal yatırırlar ve dini mekanlar, dini eserler ve uygarlık eserleridir. Devlet bunların saygınlığını korur, buralarda dini ayinlerin özgür bir şekilde gerçekleşmesini sağlar.

Madde 11.

Irak Cumhuriyeti'nin başkenti Bağdat'tır.

Madde 12.

1. Irak'ın bayrağı, sembolü ve milli marşı Irak haklının bileşenlerini yansıtabak şekilde yasayla belirlenir.

2. Madalyalar, resmi tatiller, dini ve milli bayramlar ile hicri ve miladi takvim yasayla düzenlenir.

Madde 13.

1. Bu anayasa Irak'taki en üst yasa olup, Irak'ın istisnasız her bölgesinde geçerlidir.

2. Anayasayla bağdaşmayan yasa çıkartılamaz. Bölgesel anayasalarda veya diğer hukuki belgelerde Irak anayasasıyla çelişen hükümler geçersiz sayılır.

II. HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER

I. HAKLAR

I. Medeni ve Siyasi Haklar,

Madde 14.

Iraklılar cins, ırk, milliyet, köken, renk, din, mezhep, inanç, görüş, iktisadi veya sosyal statü ayrımı yapılmaksızın kanun önünde eşittirler.

Madde 15.

Her fert yaşam, güvenlik ve özgürlük hakkına sahiptir. Yetkili yargı organları tarafından verilecek kararlar ve yasayla belirlenecek haller dışında bu haklardan mahrum bırakılma veya hakların sınırlandırılması yasaktır.

Madde 16.

Bütün Iraklıların fırsat eşitliği teminat altına alınmıştır. Devlet, fırsat eşitliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri alır.

Madde 17.

1. Bütün vatandaşların kamu ahlakına ve diğer vatandaşların haklarına saygılı olduğu sürece özel hayata sahip olma hakkı vardır.
2. Konut dokunulmazlığı ihlal edilemez, hukuka uygun ve yargı kararı olmadıkça konutlara girilmesi, arama yapılması veya konutlara tecavüz yasaktır.

Madde 18.

1. Iraklı uyruğu her Iraklı için bir haktır ve vatandaşlığının temelidir.
2. Iraklı baba veya Iraklı anadan doğan herkes Iraklı addedilir. Bu hüküm yasayla düzenlenir.
3. a) Doğuştan Iraklı olanların hiçbir sebeple Irak vatandaşlığı düşürülemez. Vatandaşlıktan çıkartılan bir Iraklı, vatandaşlığını geri almak hakkına sahiptir. Bu hüküm yasayla düzenlenir.
b) Irak vatandaşlığını sonradan kazananların yasada yer alan hususlara uygun olarak vatandaşlıkları sona erdirilebilir.
4. Iraklılar aynı anda birden fazla ülkenin vatandaşlığına sahip olabilirler. Cumhurbaşkanlığı veya herhangi bir yüksek düzeyde ya da güvenlikle ilgili makamlarda görev yapanlar sonradan kazandıkları vatandaşlıklardan feragat etmek zorundadır. Bu hüküm yasayla düzenlenir.

5. Irak vatandaşlığı, Irak'taki nüfus dengelerini değiştirmek için güdülen nüfus yerleştirme politikası amacıyla verilemez.
6. Vatandaşlık hükümleri bir yasayla düzenlenir ve vatandaşlıkla ilgili davalar ilgili mahkemeler tarafından görülür.

Madde 19.

1. Yargı bağımsızdır ve yasalar dışında yargının üstünde güç yoktur.
2. Yasada belirtilmedikçe suç ve ceza yoktur. Ceza yalnızca işlendiği dönemde yasalar tarafından suç sayılan eylemler için verilebilir. Hiç kimse suçun işlendiği zaman geçerli olan yasayla belirlenenden daha ağır bir cezaya çarptırılamaz.
3. Yargıya başvurma herkes için teminat altına alınmış bir haktır.
4. Savunma hakkı kutsaldır. Sorgulama ve yargılamanın tüm safhalarında bu hak garanti altındadır.
5. Sanık, adil yargıyla suçu ispat edilene kadar suçsuzdur. Serbest bırakılan sanık, yeni deliller ortaya çıkmadıkça aynı suçtan tekrar yargılanamaz.
6. Her fert yargı ve idari işlemlerde adaletli bir şekilde muamele görme hakkına sahiptir.
7. Mahkeme tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, mahkeme celseleri aleni yapılır.
8. Ceza kişiseldir.
9. Aksi belirtilmedikçe yasaların geriye dönük olarak uygulanması mümkün değildir. Bu istisna vergi ve harçlarla ilgili yasaları kapsamaz.
10. Ceza yasası, sanığın menfaati doğrultusunda olmadığı sürece geriye dönük olarak uygulanamaz.
11. Cürüm veya kabahat suçları işlediği gerekçesiyle mahkemeye sevk edilen sanığın avukatı yoksa mahkeme devlet hesabına kendisine avukat tahsis eder.
12. a) İnsanları alıkoymak yasaktır.
b) Hapis veya gözaltında tutma yerleri devlet tarafından sağlık ve sosyal imkânları haiz olacak şekilde tanzim edilir. Sanıklar ancak buralarda hapsedilebilir veya gözaltında tutulabilir.

13. Saniğin gözaltına alınmasını takip eden 24 saat içerisinde ön soruşturma evrakıyla birlikte hâkim karşısına çıkartılması gerekir. Bu süre ancak bir defaya mahsus olarak 24 saat uzatılabilir.

Madde 20.

Vatandaşlar kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın genel hayata katılma hakkına sahiptir, seçme, seçilme ve aday olma dahil bütün siyasi haklardan yararlanırlar.

Madde 21.

1. Hiçbir Iraklı yabancı makamlara teslim edilemez.
2. Irak'a siyasi iltica hakkı yasayla düzenlenir. Siyasi mülteci yabancı bir cihete teslim edilemez ve kaçmış olduğu ülkeye zorla iade edilemez.
3. Uluslararası cinayet işlemek, terör eylemleri gerçekleştirmekle suçlananlar veya Irak'a zarar verenlere siyasi iltica hakkı tanınmaz.

II. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar.

Madde 22.

1. Onurlu hayat sürmek için çalışmak her Iraklının hakkıdır.
2. Yasalar işçi ve işveren arasındaki ilişkileri sosyal adalet ilkelerine uygun olarak iktisadi temeller üzerinde düzenler.
3. Devlet, vatandaşların sendika, meslek örgütleri kurma ve bunlara üye olma hakkını teminat altına alır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.

Madde 23.

1. Özel mülkiyet güvence altındadır. Mülk sahipleri yasaların çizdiği sınırlar dâhilinde mallarından yararlanabilir ve dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir.
2. Hiç kimsenin özel mülküne, kamu menfaati için ve adil bir tazminat verilmediği sürece el konulmaz. Bu husus yasayla düzenlenir.
3. a) Iraklıların Irak'ın herhangi bir yerinde gayrimenkul edinme hakkı vardır. Irak vatandaşı olmayanlar yasalarla getirilen istisnalar haricinde gayrimenkul edinemezler.
- b) Demografik yapının değiştirilmesi amacıyla gayrimenkul edinmek yasaktır.

Madde 24.

Devlet Iraklı iş gücünün, mallarının ve sermayelerinin bölgeler ve vilayetler arasında özgür bir şekilde dolaşmasını güvence altına alır. Bu hususu bir yasa düzenler.

Madde 25.

Devlet, Irak'ın bütün kaynaklarından faydalanılmasını ve bu kaynakların çeşitlendirilmesini temin etmek amacıyla, modern iktisadi esaslara uygun olarak özel sektörün teşvik edilmesini ve geliştirilmesi sağlar, bu şekilde Irak ekonomisinin ıslah edilmesini güvence altına alır.

Madde 26.

Devlet çeşitli sektörlerde yatırım yapılmasını teşvik eder. Bu husus yasayla düzenlenir.

Madde 27.

1. Kamu mallarının saygınlığı vardır. Bunları koruyup kollamak her vatandaşın görevidir.

2. Devlet mallarının korunması, yönetilmesi, bunlar üzerinde tasarrufta bulunulması ve/veya bunlardan hangi şartlar altında feragat edileceğinin esas ve sınırları yasayla düzenlenir

Madde 28.

1. Yasada belirtilmedikçe vergi ve harç konulamaz, değiştirilemez, toplanamaz ve kimseye muafiyet tanınmaz.

2. Dar gelirliler asgari yaşam standardı sağlamak üzere vergiden muafiyet tanınır. Bu husus yasayla düzenlenir.

Madde 29.

1. a) Aile toplumun temelidir. Devlet aile yapısını, dini, ahlaki ve milli değerlerini korur.

b) Devlet ana, çocuk ve yaşlıları korumakla sorumludur. Yeni nesli ve gençleri himaye eder. Bunların yeteneklerini geliştirebilmeleri için uygun imkânları sağlar.

2. Çocukların anne-babalar üzerinde eğitim, öğrenim, bakım ve korunma hakkı vardır. Anne-babaların da özellikle ihtiyaç duyduklarında, sakat kaldıklarında ve yaşlandıklarında çocuklarının üzerinde saygı göstermeleri ve kendilerine bakmaları hakları vardır.

3. Çocukların ekonomik olarak sömürülmesi yasaktır. Devlet, çocukların korunması için gerekli tedbirleri almalıdır.

4. Ailede, okulda ve toplumda her türlü şiddet ve kötü muamele yasaktır.

Madde 30.

1. Devlet, fert ve aileye ve özellikle çocuklara ve kadınlara sosyal ve sağlık hizmetleri ve özgür, onurlu bir şekilde yaşayabilmeleri için gereken temel ihtiyaçları sağlamakla yükümlüdür. Bunlara uygun ölçüde gelir sağlamak ve mesken tahsis etmekle de yükümlüdür.

2. Devlet, Iraklılar yaşlandığında, hastalandığında, çalışamayacak duruma geldiklerinde, evsiz, yetim veya işsiz kaldıklarında sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri sağlamak ve bunların göz ardı edilmelerinin, cahil kalmalarının, korku ve fakirliğe mahkûm bırakılmalarının engellenmesi için çalışmakla mükelleftir. Ayrıca, bu durumdaki Iraklılara mesken, bakım ve iyileştirilmeleri için özel programlar sağlar. Tüm bu hususlar yasayla düzenlenir.

Madde 31.

1. Her Iraklının sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır. Devlet, önleyici sağlık tedbirleri almak, hastane ve sağlık kurumları inşa etmek suretiyle genel sağlık hizmetlerini sunar. Hastalıklardan korunma ve tedavi imkanlarını sağlamakla yükümlüdür.

2. Fertlerin ve kurumların devletin gözetimi altında özel hastane, dispanser veya sağlık ocağı açmaları mümkündür. Bu husus yasayla düzenlenir.

Madde 32.

Devlet, özürsüz ve özel bakıma ihtiyaç duyanları korur. Bunları, topluma kazandırmak amacıyla yetiştirir. Bu konu yasayla düzenlenir.

Madde 33.

1. Her şahsın güvenli bir çevrede yaşama hakkı mevcuttur.
2. Devlet çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve muhafaza edilmesiyle yükümlüdür.

Madde 34.

1. Eğitim toplumun ilerlemesi için temel faktördür ve Devlet tarafından güvence altında tutulan bir haktır. İlköğretim mecburidir. Devlet, yetişkinlere okuma-yazmayı öğretmekle yükümlüdür.
2. Ücretsiz öğretim bütün Iraklılar için her kademedede bir haktır.
3. Devlet barışçıl amaçlar için yapılan insanlığa, mükemmeliyete, yaratıcılığa, icat etmeye ve dehanın farklı veçhelerine hizmet eden bilimsel araştırmaları teşvik eder.
4. Özel öğretim güvence altına alınmıştır ve yasayla düzenlenir.

Madde 35.

Devlet, Irak'ın uygar ve kültürel tarihine uygun şekilde kültürel kurum ve aktiviteleri destekler ve asil Irak kültürü akımlarının benimsenmesine dikkat eder.

Madde 36.

Spor yapmak her ferdin hakkıdır. Devlet spor aktivitelerini özendirmek, kollamak ve ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür.

II. ÖZGÜRLÜKLER

Madde 37.

1. a) İnsanların özgürlükleri ve onurları koruma altındadır.
- b) Mahkeme kararı olmadan kimse tutuklanamaz ve sorgulanamaz.
- c) Her türlü psikolojik, bedensel işkence ve insanlık dışı muamele yasaktır. Zorla, tehdit veya işkence altında itirafların geçerliliği yoktur. Bu eylemlerden zarar görenler, yasalar uyarınca uğradıkları maddi ve manevi zararların tazmin edilmesini talep edebilirler.
2. Devlet kişileri fikri, siyasi ve dini zorlamalara karşı korur.

3. Zorla çalıştırmak, kölelik ve köle ticareti yasaktır. Kadın, çocuk ve seks ticareti yasaktır.

Madde 38.

Devlet kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı düşmeyecek şekilde aşağıdaki hususları güvence altında tutar.

1. Tüm vesilelerle ifade özgürlüğü,
2. Gazetecilik, basın, reklâm, medya ve yayın özgürlüğü,
3. Toplantı ve barışçı şekilde gösteri yapma özgürlüğü; bu hüküm yasayla düzenlenir.

Madde 39.

1. Dernek ve siyasi parti kurma ve bunlara üye olma özgürlüğü güvence altındadır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.
2. Hiç kimse bir partiye, derneğe veya siyasi oluşuma üye olması ve/veya üye olmaya devam etmesi için zorlanmaz.

Madde 40.

Posta, telgraf, telefon, elektronik haberleşme ve diğer iletişim ve haberleşme özgürlükleri güvence altındadır. Bir yargı kararı ve yasal ve güvenlik zarureti olmaksızın hiç kimsenin ve haberleşme işleminin gözetilmesi, dinlenmesi veya açıklanması mümkün değildir.

Madde 41.

Iraklılar din, mezhep, inançları seçenekleri doğrultusunda aile hukuklarına bağlı kalma özgürlüğüne sahiptirler. Bu husus yasayla düzenlenir.

Madde 42.

Her ferdin fikir, vicdan ve inanç özgürlüğü vardır.

Madde 43.

1. Bir din veya mezhebe bağlı olanlar aşağıda sayılan konularda özgürdürler,
  - a. Şii Hüseyiniye törenleri dahil, dini törenler düzenlemek,
  - b. Vakıf işlerini ve dini kuruluşlarını idare etmek; bu husus yasayla düzenlenir,
2. Devlet, ibadet özgürlüğünü ve ibadet yerlerinin korunmasını sağlar.

Madde 44.

1. Iraklıların Irak içinde ve dışında dolaşma, seyahat etme ve yerleşme özgürlüğü vardır.
2. Iraklıların sürgüne gönderilmesi, ülkeden uzaklaştırılması veya vatana dönmekten mahrum bırakılmasına izin verilmez.

Madde 45.

1. Devlet, sivil toplum örgütlerinin rollerini, meşru amaçlarını barışçı yollarla gerçekleştirmelerini sağlayacak şekilde güçlendirmeye, desteklemeye, geliştirmeye ve bunların bağımsız bir şekilde hareket etmelerini sağlamaya çalışır. Bu husus yasayla düzenlenir.
2. Devlet, Iraklı kabile ve aşiretlerin kalkındırılmasına özen gösterir, din ve hukuk kurallarına uygun olan işleriyle ilgilenir, toplumu geliştirme yönünde katkısı olan asil insani değerlerini pekiştirir ve insan haklarıyla bağdaşmayan aşiret gelenekleri yasaklar.

Madde 46.

Bu anayasada yer alan herhangi bir hak veya özgürlükten faydalanmaya, sadece bir yasayla veya o yasaya dayanarak sınırlama getirilebilir. Ancak, söz konusu sınırlama hak ve özgürlüğün özüne dokunamaz.

III. FEDERE OTORİTELER**Madde 47.**

Federe otoriteler yasama, yürütme ve yargı makamlarından oluşur. Söz konusu makamlar güçler ayrılığı ilkesine göre görevlerini yerine getirir.

I. YASAMA ORGANI**Madde 48.**

Federe Yasama organı Millet Meclisi ve Federe Meclis'ten oluşur.

Madde 49.**I. Millet Meclisi.**

1. Millet Meclisi bütün Irak halkını temsil eden ve seçim bölgelerinden her 100.000 kişiye bir sandalye düşecek şekilde seçilen temsilcilerden oluşur. Milletvekilleri genel, gizli ve doğrudan oylama yoluyla seçilir. Mecliste halkın bütün kesimlerinin temsil edilmesine dikkat edilir.
2. Milletvekili adaylarının tam ehliyetli Iraklılar olması gerekir.
3. Aday ve seçmen olma koşulları ile seçimlerle ilgili esaslar yasayla düzenlenir.
4. Seçim yasası, kadınlara Millet Meclisi'nde üye sayısının ¼'den daha az olmayan bir temsil imkanı sağlanmayı amaçlar.
5. Millet Meclisi çıkaracağı bir yasayla ölüm, istifa ve görevden alma gibi sebeplerle boşalacak milletvekilliklerinin nasıl doldurulacağını belirler.
6. Millet Meclisi üyeleri milletvekilliğiyle birlikte eşzamanlı olarak başka bir resmi görev veya işle iştigal edemezler.

Madde 50.

Milletvekilleri Meclis'te göreve başlamadan önce aşağıda kayıtlı yemini ederler, "Yasal görev ve sorumluluklarımı özveri ve sadakat içerisinde yerine getireceğime, Irak'ın bağımsızlığı ve egemenliğini koruyacağıma, halkımın çıkarlarını savunacağıma, topraklarını, havasını, sularını ve doğal servetlerini muhafaza edeceğime, demokratik federe rejimin selameti için çalışacağıma, genel ve bireysel özgürlüklere saygılı hareket edeceğime, yargının bağımsızlığını müdafaa edeceğime, yasaların dürüst ve tarafsız bir şekilde uygulanması için çalışacağıma Yüce Allah'ın huzurunda yemin ederim."

Madde 51.

Millet Meclisi çalışma usullerini düzenleyen bir iç tüzük hazırlar.

Madde 52.

1. Millet Meclisi, milletvekili seçilen üyelerin gerekli şartları taşımadığı yönünde alınan itirazları dilekçe alındıktan sonraki 30 gün içerisinde karara bağlar. Karar, üye sayısının üçte ikisi çoğunluğuyla alınır.
2. Meclis'in aldığı kararı takip eden 30 gün içerisinde Federe Yüksek Mahkeme'ye itiraz edilebilir.

Madde 53.

1. Millet Meclisi oturumları aksi gerekmedikçe açık yapılır.
2. Oturum tutanakları Meclis tarafından uygun görüldüğü şekilde yayınlanır.

Madde 54.

Cumhurbaşkanı genel seçim sonuçlarının onaylandığı tarihi takip eden 15 gün içerisinde yayınlayacağı bir bildiri ile Meclis'i toplantıya çağırır. İlk Meclis oturumu en yaşlı üyenin başkanlığında gerçekleştirilir ve bu oturumda Meclis Başkanı ile iki yardımcısı seçilir. Yukarıda belirtilen toplantıya çağırma süresi uzatılamaz.

Madde 55.

Millet Meclisi ilk oturumda bir başkan ve iki başkan yardımcısı seçer. Gizli ve doğrudan oylama yapılır ve nitelikli çoğunluğu alan adaylar seçilir.

Madde 56.

1. Millet Meclisi 4 yıl süreyle görev yapar. Bu süre ilk oturumun yapıldığı tarihte başlar ve dördüncü yılın sonunda sona erer.
2. Millet Meclisi seçimleri, önceki Meclis'in görev süresinin dolmasından 45 gün önce yapılır.

Madde 57.

Millet Meclisi toplam sekiz aydan oluşan iki yasama dönemi içerisinde görev yapar. Meclis oturumları iç tüzükle belirlenir. Genel bütçenin ele alındığı yasama dönemi bütçe kabul edilmeden sona ermez.

Madde 58.

1. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Millet Meclisi Başkanı veya Millet Meclisi üyelerinin 50'sinin istemiyle Meclis olağanüstü toplantıya çağırılabilir ve yalnızca toplantıya çağırılmasına gerekçe gösterilen husus ele alınır.
2. Her bir yasama dönemi devam eden çalışmaların tamamlanması için 30 günden fazla olmamak kaydıyla uzatılabilir. Bu uzatma da Cumhurbaşkanı, Başbakan, Millet Meclisi Başkanı veya Millet Meclisi üyelerinin 50'sinin talebiyle gerçekleşir.

Madde 59.

1. Millet Meclisi, üyelerinin nitelikli çoğunluğuyla toplanır.
2. Toplantı yeter sayısı sağladıktan sonra Millet Meclisi oturumlarında kararlar aksi belirtilmedikçe salt çoğunlukla alınır.

Madde 60.

1. Yasa tasarıları Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Millet Meclisi'ne sunulur.
2. Yasa tasarıları 10 milletvekili veya ilgili komisyondan biri tarafından Millet Meclisi'ne sunulur.

Madde 61.

Millet Meclisi aşağıdaki görevleri yerine getirir,

1. Federe yasaları çıkartmak,
2. Yürütme organının faaliyetlerini denetlemek,
3. Cumhurbaşkanı seçmek,
4. Uluslararası sözleşme ve antlaşmaların onaylanması için Meclis üyelerinin 2/3 çoğunluğuyla yasa çıkartmak,
5. Aşağıda belirtilen atamaları onaylamak,
  - a) Yüksek Yargı Konseyi'nin önerisi üzerine Federe Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Genel Savcılık Başkanı ile Yargıtay Başkan ve üyeleri nitelikli çoğunlukla atamak,
  - b) Bakanlar Kurulunun önerisi üzerine büyükelçiler ve özel atamaya tabi diğer yetkililer,
  - c) Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları ile tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları ve Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı.
6. a) Millet Meclisi'nin nitelikli çoğunluğunun öne sürdüğü bir gerekçeyle Cumhurbaşkanı sorgulama,

b) Milletvekillerinin nitelikli çoğunluğunun talebi üzerine Federe Yüksek Mahkeme tarafından suçu sabit bulunduğu takdirde, aşağıdaki suçlardan herhangi birini işlemesi nedeniyle Cumhurbaşkanını görevden almak,

1. Anayasal yemini ihlal
2. Anayasa hükümlerini ihlal
3. Vatana ihanet

7. a) Milletvekilleri görev alanları konusunda Başbakan veya Bakanlara soru yöneltebilirler. Adı geçenler sorulara yanıt verebilirler. Yalnızca soruyu yönelten milletvekilinin aynı konuda yorum yapma hakkı vardır.

b) Bakanlar Kurulunun veya bir Bakanlığın politikası ve işleyişi konusunda en az 25 milletvekilinin imzasıyla bir konu tartışılmak ve Kabine veya ilgili Bakanların bu konudaki politika ve performansı hakkında açıklayıcı bilgi almak üzere Meclis gündemine getirilebilir veya soru önergesi verilebilir. Bu husus Millet Meclisi Başkanına sunulur. Başbakan veya ilgili Bakan bu konunun Millet Meclisi'nde görüşülmesi için tarih tespit eder.

c) Millet Meclisi'nin en az 25 üyesinin imzasıyla Başbakan veya Bakanlar aleyhinde yetkileri dâhilinde olan konular hakkında soru önergesi verilebilir. Soru önergesi Meclis Başkanlığına ulaştıktan en az 7 gün sonra bu konuda soruşturma ve tartışma başlatılır.

8. a) Millet Meclisi nitelikli çoğunlukla bir Bakan hakkında güvensizlik oyu verebilir. Böyle bir kararın alındığı tarihten itibaren oylamaya konu Bakan istifa etmiş sayılır. Bir Bakanla ilgili güven oylaması ancak o Bakanın şahsen talep etmesi veya 50 milletvekilinin yazılı istemiyle yapılır. Meclis, talep hakkındaki kararını ancak talebin sunulduğu tarihten en az 7 gün sonra verir.

b)1-Cumhurbaşkanı Millet Meclisi'ne başvuruda bulunarak Başbakan hakkında güven oylaması yapılması isteminde bulunabilir.

2- Milletvekillerinin 1/5'inin talebi üzerine Başbakan hakkında güven oylaması gerçekleştirilebilir. Bu talep yalnızca Başbakan aleyhinde bir gensoru önergesi verildikten ve Meclis gündemine getirildikten 7 gün sonra sunabilir.

3- Millet Meclisi üyelerinin nitelikli çoğunluğuyla Başbakan hakkında güvensizlik kararı alabilir.

c) Başbakan hakkında güvensizlik kararı alınırsa, Bakanlar Kurulu istifa etmiş addedilir.

d) Bakanlar Kurulu hakkında güvensizlik oyu verildiği takdirde, mevcut kabine ve Bakanlar günlük rutin işleri yürütmek üzere yeni Bakanlar Kurulu bu anayasanın 74. maddesinde yer alan hükümlere uygun olarak oluşturulana kadar en fazla 30 gün süreyle görevde kalır.

e) Millet Meclisi, özerk kurulların yetkililerini Bakanlar için uygulanan prosedürleri takip ederek sorgulama hakkına sahiptir. Nitelikli çoğunlukla karar alındığı takdirde bunların görevlerine son verebilir.

9. a) Cumhurbaşkanı ve Başbakanın ortak talebi ve Millet Meclisi'nin 2/3 çoğunluğunun kabulüyle savaş ve olağanüstü hal ilan edilebilir.

b) Olağanüstü hal 30 gün süreyle ilan edilir. Bu süre her defasında Meclis tarafından onaylanarak uzatılabilir.

c) Savaş ve olağanüstü hal durumlarında Başbakan gerekli yetkilerle donatılır. Bu yetkiler anayasaya aykırı olmayacak şekilde yasayla belirlenir.

d) Başbakan savaş veya olağanüstü hal sona erdiği tarihten itibaren 15 gün içerisinde yapılan icraatları ve sonuçları Meclis'e sunar.

Madde 62.

1. Bakanlar Kurulu genel bütçe ve kesin hesap yasa tasarısını ve kesin hesabı onaylanmak üzere Millet Meclisi'ne sunar.

2. Meclis, Genel Bütçe'nin bölüm ve fasılları arasında münakale yapabilir, toplam tahsisatında azaltma yapabilir ve gerektiğinde toplam harcama meblağlarının miktarını arttırmak hususunu Bakanlar Kuruluna önerebilir.

Madde 63.

1. Meclis Başkan ve Yardımcıları ile Millet Meclisi üyelerinin sahip oldukları hak ve ayrıcalıklar yasayla belirlenir.

2. a) Millet Meclisi üyeleri yasama dönemi içerisinde dile getirdikleri görüşler konusunda dokunulmazlığa sahiptirler. Milletvekilleri bu görüşleri nedeniyle mahkemede sorgulanamazlar.

b. Yasama dönemi içerisinde cinayetle suçlanmadıkça veya suçüstü yakalanmadıkça milletvekillerinin tutuklanabilmeleri için Meclis tarafından nitelikli çoğunlukla dokunulmazlıklarının kaldırılması gerekir.

c) Yasama dönemi dışında milletvekillerinin cürüm işlemekle suçlanmadığı ve Meclis Başkanının bu yönde karar vermediği veya milletvekilinin cürüm işlerken suçüstü yakalanmadığı sürece tutuklanamaz.

Madde 64.

1. Millet Meclisi, üyelerinin 1/3'ünün istemi veya Başbakanın talebi ve Cumhurbaşkanının onayı üzerinde nitelikli çoğunlukla karar alındığı takdirde feshe olunabilir. Ancak, Başbakan hakkında verilen gensoru önergesi sonuçlandırılmadan Meclis feshedilmez.

2. Millet Meclisi feshedildiği takdirde, Cumhurbaşkanı fesih tarihinden itibaren en çok 60 gün içerisinde ülkede genel seçimlerin yapılması çağrısında bulunur. Bu durumda Bakanlar Kurulu da istifa etmiş addedilir ve günlük işleri yürütmek üzere seçimler yapılana kadar görevde kalır.

Madde 65.

II. Federe Meclis

Federe Meclis adı altında bir yasama Meclisi ihdas edilir. Bu Meclis, bölgelerden ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerden gelen temsilcilerden oluşur. Millet Meclisi üyelerinin 2/3 çoğunlukla çıkartacağı bir yasayla yapısı, üyelik koşulları ve görev alanları ve bu Meclisle ilgili tüm hususlar düzenlenir.

II. YÜRÜTME ORGANI

Madde 66.

Federe Yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Bu makamlar yetkilerini anayasa ve yasalara uygun olarak yürütürler.

I. Cumhurbaşkanı.**Madde 67.**

Cumhurbaşkanı, Devletin Başkanıdır. Vatanın birliğinin sembolüdür. Ülkenin egemenliğini temsil eder. Anayasaya bağlılığı teminat altına alır. Irak'ın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün Anayasa hükümlerine uygun olarak korunması için faaliyet gösterir.

Madde 68.

Cumhurbaşkanına aday olan kişilerde şu şartlar aranır,

1. Doğuştan Iraklı olmak, Iraklı ana ve Iraklı babadan doğmak,
2. Tam ehliyetli ve 40 yaşını bitirmiş olmak,
3. İyi bir üne ve siyasi tecrübeye sahip olmak; nezih, dürüst, adil olması ve vatanına bağlılığıyla tanınır olmak,
4. Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmak.

Madde 69.

1. Cumhurbaşkanlığı için aday olma işlem ve prosedürleri yasayla düzenlenir.
2. Cumhurbaşkanına bir veya daha fazla sayıda yardımcı seçilme koşulları yasayla düzenlenir.

Madde 70.

1. Millet Meclisi, üyeler arasından üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile Cumhurbaşkanını seçer.
2. Adayların hiçbiri gerekli çoğunluğu oluşturacak sayıda oy alamadığı takdirde, ilk turda en fazla oy alan iki aday arasında ikinci tur seçim yapılır. Bu turda en çok oy alan aday Cumhurbaşkanı ilan edilir.

Madde 71.

Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi huzurunda, anayasanın 50. maddesinde yer alan şekilde yemin eder.

Madde 72.

1. Cumhurbaşkanlığı görev süresi 4 yılladır ve aynı kişi bir sefere mahsus ikinci defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.

2. a) Cumhurbaşkanının görev süresi Millet Meclisi'nin görev süresinin bitmesiyle sona erer.
- b) Cumhurbaşkanı yeni Millet Meclisi için seçimler yapılana ve Meclis toplanana kadar görevine devam eder. Ancak, Millet Meclisi'nin ilk oturumunu takip eden 30 gün içerisinde yeni Cumhurbaşkanı seçilmelidir.
- c) Cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde kalan görev süresi için yeni bir Cumhurbaşkanı seçilir.

Madde 73.

Cumhurbaşkanı aşağıdaki yetkileri kullanır,

1. Başbakanın tavsiyesi doğrultusunda kişisel haklara tecavüz, uluslararası suçlar, terör, suç işleme, mali ve idari yolsuzluklar ile hüküm giyenler haricindeki suçlular için af ilan etmek,
2. Uluslararası sözleşme ve antlaşmaları Millet Meclisi tarafından kabul edildikten sonra onaylamak, bunlar teslim alınmalarını takip eden 15 gün içerisinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmadıkları takdirde, otomatik olarak onaylanmış addedilir.
3. Millet Meclisi tarafından çıkartılan yasaları onaylamak, yasalar Cumhurbaşkanına teslim edilmelerinden sonraki 15 gün içerisinde imzalanmazsa onaylanmış kabul edilir.
4. Seçim sonuçlarının onaylandığı tarihten sonraki 15 gün içerisinde Millet Meclisi'ni toplantıya çağırarak, ayrıca bu anayasada belirtilen diğer durumlarda Millet Meclisi'ni toplanmaya davet etmek,
5. Başbakanın tavsiyesi doğrultusunda ve yasalara uygun olarak madalya ve şilt vermek,
6. Büyükelçileri kabul etmek,
7. Cumhurbaşkanlığı kararnameyi çıkarmak,
8. İlgili mahkemelerin verdiği idam cezalarını onaylamak,
9. Resmi protokol ve törenlerde Silâhlı Kuvvetlere komuta etmek,
10. Bu anayasada yer alan diğer yetkileri kullanmak.

Madde 74.

Cumhurbaşkanı'nın aylık ve yan ödemeleri yasayla belirlenir.

Madde 75.

1. Cumhurbaşkanı istifasını yazılı olarak Millet Meclisi Başkanına sunabilir. Bu yazı Meclis Başkanlığı'na sunulduktan 7 gün sonra geçerli sayılır.
2. Cumhurbaşkanı olmadığında Cumhurbaşkanı Yardımcısı yerine vekalet eder.
3. Cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde Cumhurbaşkanı Yardımcısı göreve vekalet eder. Bu durumda Millet Meclisi, görevin başladığı tarihten itibaren 30 gün içerisinde Anayasa hükümlerine uygun olarak yeni Cumhurbaşkanı seçer.
4. Cumhurbaşkanlığı makamı boşaldığında ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı bulunmadığında, Millet Meclisi Başkanı bu göreve vekalet eder. Bu durumda da makamın boşaldığı tarihten itibaren 30 gün içerisinde ve anayasanın hükümlerine uygun olarak yeni Cumhurbaşkanı seçilir.

II. Bakanlar Kurulu.**Madde 76.**

1. Cumhurbaşkanı seçildiği tarihi takip eden 15 gün içerisinde en fazla Sandalyeye sahip olan siyasi kitlenin adayını Bakanlar Kurulunu oluşturmakla görevlendirir.
2. Başbakan adayı bu görev kendisine tevdi edildikten sonraki 30 gün içerisinde Kabine üyelerini tespit eder.
3. Görevlendirilen Başbakan adayı bu maddenin ikinci bendinde belirtilen süre içerisinde kabinesini oluşturamazsa, Cumhurbaşkanı yeni bir adayı 15 gün içerisinde Bakanlar Kurulunu kurmakla görevlendirir.
4. Görevlendirilmiş Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun listesini ve Hükümet programını Millet Meclisi'ne sunar. Bakanlar tek tek ve program nitelikli çoğunlukla onaylandıktan sonra Başbakan Meclis'ten güvenoyu almış olur.

5. Bakanlar Kurulu güvenoyu alamadığı takdirde, Cumhurbaşkanı 15 gün içerisinde yeni bir Başbakan adayını hükümeti kurmakla görevlendirir.

Madde 77.

1. Başbakanın Cumhurbaşkanı olmak için gerekli olan koşulları taşımasının yanı sıra, üniversite veya dengi okul diplomasına sahip olması ve 35 yaşını tamamlamış olması gerekir.

2. Bakan olmak için milletvekillerinde aranan koşulların olmasının yanı sıra, üniversite veya dengi okul diplomasına sahibi olmak gerekir.

Madde 78.

Başbakan devletin genel politikasının yürütülmesinden sorumludur. Silâhlı Kuvvetlerin Başkomutanıdır. Bakanlar Kurulu'nu yönetir, toplantılarına başkanlık eder. Millet Meclisi onayı ile bakanları görevlerinden alabilir.

Madde 79.

Başbakan ve Bakanlar anayasanın 50. maddesinde yer alan yemini içerler.

Madde 80.

Bakanlar Kurulu aşağıda kayıtlı yetkileri kullanır,

1. Devletin genel politikasını ve genel projelerini planlamak ve uygulamak, Bakanlıkların ve bir Bakanlığa bağlı olmayan kurumların çalışanlarının faaliyetlerini denetlemek,

2. Yasa tasarılarını önermek,

3. Yasaların uygulanması için kararnameler, talimatlar ve yönetmenlikler çıkarmak

4. Genel bütçe, kesin hesap ve kalkınma planlarını hazırlamak,

5. Bakanlık Müsteşarları, Büyükelçiler, Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları, tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları, Milli İstihbarat ve Emniyet Teşkilatı Başkanları ve özel statüyü haiz üst düzey devlet memurlarının atamalarını Millet Meclisi'ne tavsiye etmek.

6. Uluslararası sözleşme ve antlaşmalar hakkında müzakere etmek ve imzalamak veya bu amaçla yetki vermek.

Madde 81.

1. Başbakanlık makamı herhangi bir sebepten dolayı boşalırsa Cumhurbaşkanı bu görevi de üstlenir.
2. Bu durumda Cumhurbaşkanı, anayasanın 76. maddesi uyarınca 15 gün içerisinde yeni bir adayı Hükümeti kurmakla görevlendirir.

Madde 82.

Başbakan, Bakanlar ve eş dereceli üst yönetim kadrolarının maaş ve yan ödemeleri yasayla düzenlenir.

Madde 83.

Başbakan ve Bakanlar, Millet Meclisi'ne karşı ayrı ayrı ve kollektif olarak sorumludurlar.

Madde 84.

1. Emniyet ve Milli İstihbarat Teşkilatlarının çalışmaları, görev ve yetkileri yasayla düzenlenir. Bu kurumlar insan haklarına saygılı bir şekilde görevlerini yürütürler ve Millet Meclisi'nin denetimine tabidirler.
2. Milli İstihbarat Teşkilatı Bakanlar Kuruluna bağlıdır.

Madde 85.

Bakanlar Kurulu çalışmalarını düzenlemek üzere bir iç tüzük çıkarır.

Madde 86.

Bakanlıkların yapısı, görevleri, sorumluluk sahaları ve Bakanların yetkileri yasayla düzenlenir.

III. YARGI ORGANI**Madde 87.**

Yargı organı bağımsızdır. Bu görevi çeşitli tür ve dereceli mahkemeler yürütür ve kararlarını yasalara uygun olarak verirler.

Madde 88.

Yargıçlar bağımsızdırlar. Yasalar haricinde hiç kimsenin yargı üzerinde otoritesi yoktur. Hiçbir makam yargı veya adalet mekanizmasının işlerine müdahale edemez.

Madde 89.

Federe yargı organı, Yüksek Yargı Kurulu, Federe Yüksek Mahkeme ve Federe Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) ile Savcılık Teşkilatı, Yargı Denetim Kurulu ve yasayla düzenlenen diğer federe mahkemelerden oluşur.

I. Yüksek Yargı Kurulu.

Madde 90.

Yüksek Yargı Kurulu, yargı kurumlarının işlerini yönetir. Yapısı, ihtisas alanları ve çalışma kuralları yasayla belirlenir.

Madde 91.

Yüksek Yargı Kurulu aşağıdaki yetkileri kullanır,

1. Yargı işlerini idare eder ve federe yargıyı denetler
2. Federe Temyiz Mahkemesi Başkanlığına, Başsavcılığa ve Yargı Denetim Kurulu Başkanlığına aday gösterir ve bunların atamalarının onaylanması için isimlerini Millet Meclisi'ne sunar.
3. Federe yargı organının yıllık bütçe taslağını önererek, onaylanmak üzere Millet Meclisi'ne sunar.

II. Federe Yüksek Mahkeme

Madde 92.

1. Federe Yüksek Mahkeme mali ve idari bakımdan bağımsız bir yargı kurumudur.
2. Federe Yüksek Mahkeme belirli sayıda yargıçlar, İslam fıkhi ve hukuk uzmanlarından oluşur. Millet Meclisi üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile çıkartılacak bir yasayla üye sayısı ve nasıl seçilecekleri ve mahkemenin işleyiş şekli belirlenir.

Madde 93.

Federe Yüksek Mahkeme aşağıdaki yetkileri kullanır,

1. Yürürlükte bulunan yasa ve yönetmenliklerin anayasaya uygunluğunu denetler.

2. Anayasadaki hükümlerin yorumunu yapar.

3. Federe yasaların ve federe otorite tarafından uygulamaya konulan karar, yönetmenlik, talimat ve emirlerin uygulanmasından kaynaklanan sorunları hükme bağlar. Bakanlar kurulu, ilgili kişiler ve başkalarının mahkemeye direkt olarak itiraz hakkı yasal güvence altındadır.

4. Federe Hükümet ile bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve yerel idareler arasındaki anlaşmazlıkları hükme bağlar.

5. Bölgesel Hükümetler veya vilayetler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları hükme bağlar.

6. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlara yöneltilen suçlamaları karara bağlar. Bu husus bir yasayla düzenlenir.

7. Millet Meclisi için yapılan genel seçimlerin sonuçlarını onaylar.

8. a) Federe yargı ile bölgelerin ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları karara bağlamak,

b) Bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara karara bağlamak,

Madde 94.

Federe Yüksek Mahkeme kararları kesindir ve bütün diğer organlar için bağlayıcıdır.

III. Genel Hükümler**Madde 95.**

Özel veya olağanüstü mahkeme kurmak yasaktır.

Madde 96.

Mahkemelerin yapısı, çeşitleri, dereceleri, ihtisas alanları ile yargıçların ve savcılarının atanması, görevleri, disiplin konuları ve emekliye sevk edilmelerine ilişkin esaslar yasayla düzenlenir.

Madde 97.

Yargıçlar yasaların belirlediği durumlar dışında görevden alınamazlar. Yargıçlarla ilgili hükümler, uyarma, kınama ve benzeri cezalara çarptırılmaları yasayla düzenlenir.

Madde 98.

Yargıç ve savcılar aşağıda sayılan işlerle iştigal edemez,

1. Yargı görevi yasama, yürütme veya başka bir görevle birlikte eşzamanlı olarak üstlenilemez.
2. Hiçbir siyasi parti veya oluşuma üye olamaz. Hiçbir siyasi faaliyette bulunamazlar.

Madde 99.

Askeri yargı yasayla düzenlenir. Söz konusu yasa, Silâhlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatı mensupları tarafından işlenen askeri özelliğe sahip suçlara bakmakla sınırlı olan askeri mahkemelerin görev alanını yasayla çizilen sınırlar dâhilinde tespit eder.

Madde 100.

Yasalarda bir işe veya idari karara itiraz etme imkanını ortadan kaldıran hükme yer verilemez.

Madde 101.

Çıkartılacak bir yasayla idari yargının görevleri, yorumlanması, esaslarının hazırlanması, Devletin rolü konusunda uzmanlaşmış devlet ve çeşitli kamu kurumlarını yargı makamları önünde temsil etmekle görevli bir Devlet Meclisi kurulabilir.

IV. BAĞIMSIZ KURUMLAR

Madde 102.

İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Bağımsız Seçim Kurulu ve Yolsuzluklarla Mücadele Heyeti Millet Meclisi'nin denetimine tabi bağımsız kurullar olup, çalışmaları yasayla düzenlenir.

Madde 103.

1. Irak Merkez Bankası, Mali Denetim Divanı, Enformasyon ve İletişim Kurulu ile Vakıflar Divanları mali ve idari bakımdan bağımsız kurum sayılırlar. Yasalar, her bir kurumun çalışma şeklini düzenler.

2. Irak Merkez Bankası, Millet Meclisi'ne karşı sorumludur. Mali Denetim Divanı ve Enformasyon ve İletişim Kurulu Millet Meclisi'ne bağlıdır.

3. Vakıflar Divanları Bakanlar Kurulu'na bağlıdır.

Madde 104.

Şehitler Kurumu adı altında bir kurum ihdas edilir. Bu kurum, Bakanlar Kurulu'na bağlı olur, faaliyet ve görev alanı yasayla düzenlenir.

Madde 105.

Bölgelerin ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin çeşitli federe devlet kuruluşlarının idaresinde, öğrenim burslarının dağıtımında, yurtdışına gönderilecek heyetlerde, bölgesel ve uluslararası kongrelerde adil bir şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere bir kamu kurumu kurulur. Bu kurum federe hükümet, bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayet temsilcilerinden oluşturulur. Bu kurumla ilgili hükümler yasayla düzenlenir.

Madde 106.

Çıkartılacak bir yasayla federe gelirleri denetleyecek ve tahsis edecek bir kamu kuruluşu kurulacaktır. Bu kuruluş, federe hükümet, bölgeler ve vilayetlerin uzman ve temsilcilerinden oluşacak ve aşağıdaki sorumlulukları üstlenecektir,

1. Uluslararası hibe, yardım ve kredilerin, bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetler arasında tahsis edilen paylarına göre adil bir şekilde dağılımını denetlemek,

2. Federe mali kaynakların iyi bir şekilde kullanılmasını ve paylaşılmasını sağlamak,

3. Paranın, Bölgesel hükümetler veya bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere tahsis paylarına göre dağılımında şeffaflık ve adalet ilkelerine riayet edilmesini sağlamak.

Madde 107.

Federe Kamu Hizmeti Konseyi adı altında atama ve terfi dâhil olmak üzere federe kamu görevlileri işlerini düzenlemek üzere bir kuruluş ihdas edilir. Konseyin yapısı ve görev alanı yasayla düzenlenir.

Madde 108.

İhtiyaç ve zaruret olduğu takdirde, yasayla başka bağımsız kurullar da teşkil edilebilir.

IV. FEDERE MAKAMLARIN GÖREV ALANLARI

Madde 109.

Federe otoriteler Irak'ın birliğini, bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğini ve demokratik federe düzenini korur.

Madde 110.

Federe otoriteler sadece aşağıdaki görevleri yerine getirir.

1. Dış politikayı ve diplomatik temsil faaliyetlerini belirlemek, uluslararası sözleşmeler ile dış borç politikasını müzakere etmek, imzalamak ve onaylamak, dış iktisat ve ticaret politikasını belirlemek,
2. Silâhlı Kuvvetlerin teşkil edilmesi, Irak'ın sınır güvenliğini sağlanması ve ülkenin savunulması dahil olmak üzere milli güvenlik politikasını belirlemek ve uygulamak,
3. Maliye politikası ve gümrük rejimini belirlemek, para basmak ve Irak'ta bölgelerin ve vilayetlerin sınırlarından yapılan ticaret politikasını düzenlemek, devletin genel bütçesini ve para politikasını belirlemek, Merkez Bankasını kurmak ve idare etmek,
4. Ölçü, tartı ve ağırlık birimlerini belirlemek,

5. vatandaşlık, Vatandaşlığa kabul, ikamet ve siyasi iltica taleplerine ilişkin politikaları düzenlemek,
6. Yayın frekansları ve posta politikasını belirlemek.
7. Genel bütçe ve yatırım projelerini düzenlemek.
8. Irak dışından gelen su kaynaklarıyla ilgili siyaseti planlamak, Irak'a suyun belli bir seviyede akmasını ve Irak'ın içerisinde adil şekilde dağılımını uluslar arası yasa ve kurallara göre sağlamak.
9. Genel nüfus sayımı ve istatistiklerini düzenlemek.

Madde 111.

Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır.

Madde 112.

1. Federe Hükümet, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar. Elde edilen gelir, ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılır. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

2. Federe Hükümet ile petrol ve gaz üreten Bölge ve Vilayet Hükümetleri bir araya gelerek, Irak milletine en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri pazarlama ve yatırım ilkelerini ve teknolojisini kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler.

Madde 113.

Tarihi eserler, mevkiler, yapılar, el yazmaları ve sikkeler ulusal servet olup federe otorite yetkisinde kalarak bölge ve vilayetler ile yardımlaşarak idare edilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

Madde 114.

Aşağıdaki görevler federe ve bölgesel hükümetler arasında ortak olarak yürütülür,

1. Gümrüklerin yönetimi ve düzenlemeleri Bölgesel Hükümet ve bir bölgeye bağlı olmayan vilayetlerle eşgüdüm sağlanarak yapılır. Bu husus yasayla düzenlenir.
2. Elektrik enerjisi ana kaynaklarının düzenlenmesi ve dağıtımı,
3. Çevre kirliliğinin önlenmesi, bölgeler ve bir bölgeye bağlı olmayan vilayetlerle işbirliği halinde çevrenin temiz tutulmasına yönelik çevre siyasetinin belirlenmesi,
4. Kalkınma ve genel planlama politikasının belirlenmesi,
5. Bölgelerle ve bölgeye dâhil olmayan vilayetlerle yapılacak işbirliği ile genel sağlık politikasının belirlenmesi.
6. Bölgelerle ve bölgeye dâhil olmayan vilayetlerle istişare içerisinde eğitim ve öğretim politikasının belirlenmesi.
7. Ülke içi su kaynakları politikası ve dağılımının adil olarak düzenlenmesi. Bu husus yasayla düzenlenir.

Madde 115.

Federe otoritenin görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler Bölgelere ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federe otorite ile Bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir.

V. BÖLGESEL OTORİTELER

V.I. BÖLGELER

Madde 116.

Irak Cumhuriyeti'nin federe sistemi başkent, bölgeler, bir bölgeye bağlı olmayan vilayetler ve yerel yönetimlerden oluşur.

Madde 117.

1. Yürürlüğe girdikten sonra bu anayasa, Kürdistan Bölgesini ve mevcut organlarını federe bir bölge olarak kabul eder.

2. Bu anayasa, hükümleri uyarınca kurulacak yeni bölgeleri tanıır.

Madde 118.

Millet Meclisi ilk oturum tarihini takip eden altı ay içerisinde toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğuyla çıkartacağı bir yasayla bölgelerin oluşturulmasına ilişkin yürütme yetkilerini tespit eder.

Madde 119.

Bir veya daha fazla sayıda vilayetin, aşağıdaki belirtildiği şekilde talep gelmesi durumunda referandumla bir bölge oluşturması mümkündür.

1. Bölge oluşturmak isteyen vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin 1/3'ünün talebi üzerine.

2. Bölge oluşturmak isteyen vilayetlerdeki seçmenlerin 1/10'in talebi üzerine.

Madde 120.

Federe anayasaya tezat teşkil etmeyecek şekilde bölgesel otorite, görev alanları ve bunların uygulanmasını belirleyen bölgesel bir anayasa hazırlar.

Madde 121.

1. Bu anayasada federe otorite görev alanı içerisine dâhil edilen konular dışında, Bölgesel otoriteler anayasaya uygun olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanma hakkına sahiptirler.

2. Federe otoritenin görev alanına giren yetkiler dışındaki bir hususa ilişkin federe yasa ile bölge yarası arasında bir uyumsuzluk ortaya çıktığı takdirde, bölgesel makamlar bölgede federe yasanın uygulamasını düzeltme hakkına sahiptir.

3. Bölgelere üstlendikleri görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine yetecek kadar federe otorite tarafından toplanan kaynaklardan adil bir pay tahsis edilir. Bu yapılırken bölgenin kaynak ihtiyaçları ve nüfusu göz önünde tutulur.

4. Kültürel, sosyal işler ve kalkınmayı takip etmek üzere Irak Büyükelçiliklerinde ve diplomatik misyonlarında bölgeler ve vilayetler için ofisler açılır.

5. Bölgesel Hükümet, başta polis, güvenlik güçleri ve bölgesel muhafızları da içeren bölgesel güvenlik birimlerinin kurulması ve örgütlenmesi olmak üzere bölgenin bütün idari ihtiyaçlarının karşılar.

V. II. BİR BÖLGEYE DÂHİL OLMAYAN VİLAYETLER

Madde 122.

1. Vilayetler ilçe, bucak ve köylerden oluşur.
2. Bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere âdem-i merkeziyet ilkesi temelinde işlerini yürütebilmek için geniş idari ve mali yetkiler tanınır, bu husus yasayla düzenlenir.
3. Vilayet Meclisi tarafından seçilen Vali vilayetteki en yüksek yürütme merciidir ve Meclis tarafından kendisine tanınan yetkileri kullanır.
4. Vilayet Meclisi seçimi ve yetkileri yasayla belirlenir.
5. Vilayet Meclisi, hiçbir Bakanlığın veya bir Bakanlığa bağlı olmayan kurum ve kuruluşların kontrol ve denetimine tabi değildir ve bütçesi bağımsızdır.

Madde 123.

İki tarafın kabulü ile Federe hükümet yetkilerini vilayetlere devredebilir veya aksi olabilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

V. III. BAŞKENT

Madde 124.

1. Bağdat belediye sınırları itibarı ile Irak Cumhuriyeti'nin başkentidir. Ayrıca, İdari sınırlarıyla Bağdat Vilayetini teşkil eder.
3. Başkent in durumu bir yasayla düzenlenir.
4. Başkent bir bölgeye dâhil olamaz.

V. IV. YEREL YÖNETİMLER

Madde 125.

Bu anayasa Türkmenler, Kıldan iler, Asurîler ve diğler topluluklar gibi çeşitli milliyetlerin idari, siyasi, kültürel ve eğitim haklarını güvence altına alır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.

VI. SONUÇ VE GEÇİŞ HÜKÜMLERİ,

VI. I. SONUÇ HÜKÜMLERİ

Madde 126.

1. Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu birlikte veya Millet Meclisi üyelerinin 1/5'i anayasada değişiklik yapılması teklifinde bulunabilirler.
2. Anayasanın birinci bölümünde yer alan temel ilkeler ile ikinci bölümde yer alan haklar ve özgürlüklere ilişkin hükümler ancak arka arkaya iki seçim döneminden sonra, Millet Meclisi üye sayısının 2/3'sinin onayı, halkın referandumla kabulü ve Cumhurbaşkanı'nın yedi gün içerisinde onayı ile değiştirebilir.
3. Bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilmeyen maddeler, Millet Meclisi üyelerinin 2/3'sinin onayı, halkın referandumla kabulü, Cumhurbaşkanı'nın yedi gün içerisinde onayı dışında değiştirilemez.
4. Federe Makamların kesin görev alanı kapsamına girmeyen bölgesel yetkileri azaltacak şekilde anayasa maddelerinde değişiklik yapılması ancak ilgili bölgedeki yasama organının kabulü ve yapılacak bir referandumla bölge sakinlerinin çoğunlukla kabulü ile mümkündür.
5. a) Cumhurbaşkanı bu maddenin ikinci ve üçüncü alt maddelerinde belirtilen süre içerisinde değişikliklere onay vermese dahi, değişiklikler onaylanmış sayılır.
b) Değişiklikler Resmi Gazete'de yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

Madde 127.

Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu Başkan ve üyeleri, Millet Meclisi Başkanı ve iki yardımcısı ile üyeleri, yargı makamları üyeleri, özel statüyü haiz üst düzey memurların görevlerini kullanarak devlet mallarını satın almaları veya kiralamaları, devlete şahsi mallarını satmaları veya kiralamaları veya bu

amaçla Devlet'e karşı dava açmaları, ithalatçı, mal temin eden veya müteahhit sıfatıyla devletle sözleşme veya akit etmeleri mümkün değildir.

Madde 128.

Yasalar ve yargı kararları milletin adına çıkartılır.

Madde 129.

Yasalar Resmi Gazete'de yayınlanır ve aksi belirtilmedikçe yayınlandıkları tarihte yürürlüğe girer.

Madde 130.

Yürürlükteki yasalar bu anayasaya uygun olarak değiştirilmedikleri veya iptal edilmedikleri sürece yürürlükte kalmaya devam eder.

Madde 131.

Bu anayasada zikredilen referandumlar, aksi belirtilmedikçe oy verenlerin salt çoğunluğuyla geçerli sayılır.

VI. II. GEÇİŞ HÜKÜMLERİ

Madde 132.

1. Devlet, şehit ailelerine, eski dikta rejiminin haksız uygulamaları nedeniyle cezaevlerine konulan siyasi tutuklular ile bu uygulamalardan zarar görenlere bakmakla yükümlüdür.

2. Devlet, şehit ailelerine ve terör eylemleri neticesinde yaralananlara tazminat öder.

3. Bu maddenin birinci ve ikinci fıkrasında yer alan hususlar yasayla düzenlenir.

Madde 133.

Millet Meclisi ilk oturumunda kendine yeni bir içtüzük hazırlayana kadar Ulusal Geçiş Meclisi'nin içtüzüğünü kullanır.

Madde 134.

Irak Yüksek Ceza Mahkemesi, bağımsız yargı kurulu sıfatıyla eski dikta rejiminin ve yandaşlarını işledikleri suçların davasına bakmaya devam eder. Millet

Meclisi, görevini tamamladıktan sonra Mahkeme'yi bir yasayla lağvetme hakkına sahiptir.

Madde 135.

1. Bas Partisinin Kökünü Kazıma Heyeti, bağımsız bir kurul sıfatıyla işlerini düzenleyen yasalar çerçevesinde, yargı ve yürütme organları ile gerekli eşgüdümü sağlayarak görevine devam edecektir. Kurul Millet Meclisi'ne bağlı olacaktır.

2. Millet Meclisi, görevini tamamladıktan sonra üyelerinin nitelikli çoğunluğu ile bu Kurulu lağvetme hakkına sahiptir.

3. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Millet Meclisi Başkan ve üyeleri, Federe Meclis Başkan ve üyeleri ile bölgelerdeki muadilleri, yargı kurulu üyeleri ile Bas'ı kökten kazıma kapsamına giren diğer makamlar için aday olanların Bas'ı Kökten kazıma yasası hükümleri kapsamında olmamaları gerekir.

4. Bu maddenin 1. fıkrasında adı geçen kurul lağvedilmedikçe, bu maddenin üçüncü fıkrasındaki hükümler yürürlükte kalmaya devam eder.

5. Kapatılmış Bas Partisine üye olmak yargılanmak için yeterli dayanak sayılmaz. Üye, Bas'ı kökten kazıma hükümleri ve onların mucibince çıkan talimatların kapsamı dâhilinde olmadığı sürece, yasal haklardan ve güvenlikten eşit şekilde yararlanır.

6. Millet Meclisi üyeleri arasından bir heyet teşkil ederek, adalet, objektiflik ve şeffaflığı sağlamak maksadıyla, Bas'ı kökten kazıma Yüksek kurulu ve devlet organlarının uygulamalarını gözden geçirir, denetler ve yasalara uyumluluğunu inceler. Bu heyetin kararları Millet Meclisi onayına sunulur.

Madde 136.

1. Gayrimenkul Davaları Heyeti, bağımsız bir kurum olarak yargı makamlarıyla ve yürütme teşkilatlarıyla eşgüdüm yaparak yasalar çerçevesinde çalışmalarına devam eder. Kurul, Millet Meclisi'ne bağlı olur.

2. Millet Meclisi üyelerinin 2/3'sinin oyu ile söz konusu Kurulu lağvedebilir.

Madde 137.

Bu anayasada Federe Meclis'e ilişkin hükümlerin uygulanması, bu anayasanın yürürlüğe girmesini takip eden birinci seçim döneminden sonra 2/3 çoğunlukla karar vermesine kadar ertelenir.

Madde 138.

1. Bu anayasada yer verilen (Cumhurbaşkanı) deyimi (Başkanlık Konseyi) olarak okunur. Cumhurbaşkanı ile ilgili hükümler, bu anayasa yürürlüğe girdikten bir dönem sonra uygulamaya geçer.

2.a) Millet Meclisi, Devlet Başkanını ve iki yardımcısını seçer. Bunlar Başkanlık Konseyi adı altında bir konsey teşkil ederler. Konsey üyeleri tek liste olarak 2/3 çoğunlukla seçilirler.

b) Bu anayasada Cumhurbaşkanı'nın azledilmesiyle ilgili hükümler Başkanlık Konseyi Başkanı ve üyeleri için de geçerlidir.

c) Millet Meclisi, üye sayısının dörtte üçünün oyuyla yetersizlik veya dürüst olmama gerekçeleriyle Başkanlık Konseyi üyelerinden herhangi birini azledebilir.

d) Başkanlık Konseyi Başkan ve üyeliklerinden birisi herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde, Millet Meclisi bu makama üyelerinin 2/3'sinin oyuyla yeni bir üye seçer.

3. Başkanlık Konseyi üyelerinin Millet Meclisi üyesi şartları taşımanın yanı sıra;

a)40 yaşını tamamlamış olması,

b)İyi üne sahip, yolsuzluktan uzak ve dürüstlükle tanınır olması,

c)Yasaklanan partinin bir üyesi ise, Bas Partisi iktidardan düşmeden 10 yıl önce istifa etmiş olması,

d)1991 yılında meydana gelen ayaklanmanın bastırılmasında ve Anfal harekâtına katılmamış olması, Irak milletine karşı bir suç işlememiş olması gerekir.

4. Başkanlık Konseyi kararlarını oybirliğiyle alır. Bir üye, diğer üyeleri üyelerden birini yerine vekil tayin edebilir.

5. a) Millet Meclisi'nin çıkarttığı yasa ve aldığı kararlar Başkanlık Konseyi'ne sunulur. Başkanlık Konseyi yasa ve kararların sunulmasını takip eden 10 gün

içerisinde bunları onaylar ve yayınlar. Bölge oluşturulmasıyla ilgili 118. ve 119. maddeler bu hükme istisna teşkil ederler.

b) Başkanlık Konseyi, yasa ve kararları onaylamadığı takdirde itiraz konuları yeniden görüşülmek üzere Millet Meclisi'ne iade edilir. Meclis, itiraz edilen maddeleri yeniden gözden geçirdikten sonra bu hususları oylar. Nitelikli çoğunlukla kabul edilen yasa ve kararlar onaylanmak üzere tekrar Başkanlık Konseyi'ne sunulur.

c) Başkanlık Konseyi kendisine sunulan yasa ve karar tasarılarını 10 gün içerisinde onaylamadığı takdirde, Millet Meclisi'ne iade edilir. Millet Meclisi, bu defa bu yasa ve karar tasarılarını üye sayısının 3/5 çoğunluğuyla aynen kabul ettiği takdirde bunlar onaylanmış addedilir ve itiraz hakkı düşer.

6. Başkanlık Konseyi, bu anayasada yer alan Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini kullanır.

Madde 139.

İlk seçim döneminde bakanlar kurulu başkanının iki yardımcısı olur.

Madde 140.

1. Yürütme organı, Irak Geçici İdare Yasası'nın (GİY) 58. maddesinin tüm fıkralarıyla uygulanmasının tamamlanması için gerekli adımları atar.

2. GİY'in 58. maddesinde yer alan ve Geçiş Hükümeti'nin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tamamı yerine getirilene değin sürdürülür.

Bu çalışmalar, normalleştirme, nüfus sayımı ve sakinlerinin iradesini tespit için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde en geç 31.12.2007 tarihinde referandum düzenlenmesi tamamlanmalıdır.

Madde 141.

1992 yılından bu yana Kürdistan Bölgesinde çıkartılan yasalar yürürlükte kalmaya devam eder. Mahkeme kararları ve sözleşmeler dâhil olmak üzere, Kürdistan Bölgesel Hükümeti tarafından alınan kararlar, Kürdistan Bölgesi

yasaları gereğince ve bölgenin ilgili makamları tarafından değiştirilmedikçe, iptal edilmedikçe ve bu anayasayla çelişmedikleri sürece geçerli sayılır.

Madde 142.

1. Millet Meclisi, çalışmaya başladığında, Irak toplumunun bileşenlerini temsil eden bir komisyon oluşturulur. Bu komisyon 4 ayı geçmemesi gereken bir sürede Anayasa üzerinde yapılması mümkün olan gerekli tadilat önerisi raporunu Millet Meclisine sunar. Komisyon, önerileri karara bağladıktan sonra, lağvedilir.

2. Heyet tarafından önerilen tadilat tek paket olarak Millet Meclisi oyuna sunulur ve Meclis üyelerinin nitelikli çoğunluğu ile kararlaştırılır.

3. İkinci fıkrada geçen şekilde tadilat Millet Meclisi tarafından onaylanması tarihinden itibaren en geç 2 ay içerisinde referanduma sunulur.

4. oy verenlerin çoğu olumlu oy ve 3 veya fazla ilde oy verenlerin 2/3'sinin ret oyu kullanmadığı takdirde referandum tadilatı onaylanmış addedilir.

5. Bu maddedeki tadilat karara bağlanıncaya kadar, bu maddede geçen hükümler Anayasa tadilatı ile ilgili 126. Maddenin hükümlerinden müstesna kılınır.

Madde 143.

Yeni Irak Hükümeti kurulduktan sonra Geçici İdari Yasa ve eki 53/a ve 58. madde dışında iptal edilir.

Madde 144.

İşbu anayasa referandumla onaylanmasından, Resmi Gazete'de yayınlanmasından ve bu anayasa uyarınca hükümet kurulduktan sonra yürürlüğe girer.

(28 Aralık 2005 tarihinde Irak Cumhuriyeti-Resmi gazete, Sayı 4012'de yayınlanmıştır.)

Irak Parlamentosunun Anayasa düzeltmelerini yapacak Komisyon. Üyelerin isimleri ve dağılımları şu şekilde,

- Birleşik Irak İttifakı (12 üye), Ali El-Allak, Naci ha Abdal emir, Abdülkerim El-İnsizi, Sami El-Asgari, Abbas El-Bayati (Türkmen), Kasım Davut, HASAN El-Şimeri, Celalettin El-Sahur, Hummam Ham udi, Abdülkerim El-Nakip, Ammar Tumba ve Cabir Habib.
- Kürt Listesi (5 üye), Fuat Masum, Saat El-Benzenci, Feryat Revanduzi, Abdullah Salih ve Ahmet Enver.
- Irak Uzlaşma Cephesi (4 üye),AYad El-Samarrai, İzzettin Abdullah El-Dola (Türkmen), Hüseyin El-Felluci ve Selim El- Cubur.
- Irak Ulusal Listesi (2 üye), Aliye El-Nasif ve Hamit Macit Musa.
- Irak Ulusal Diyalog Cephesi (1 üye), Muhammet Ali Temim

ÖZET

İZAT. S, Ebrahim. Irak Anayasalarında Yasama organı, yüksek lisans tezi, Ankara, 2009.

Irak'ta ilk anayasanın hazırlanmasından beri anayasal bir istikrar yaşanmadı çünkü ard arda bir sürü askeri devrimler yapıldı sonrada Saddam rejimi döneminde de Irak savaştan savaşa sürüklendi en sonunda Amerika işgali ve güvenlik kaybıyla Iraklıların yaşamı sonuçlandı. Bu anayasal istikrarı yaşanmamasından da yasama organı da etkilenmişti.

1925 anayasasına baktığımız zaman yasama organı iki meclisten oluştuğunu görür, onlarda millet meclisi ve ayan meclisi ve bu kuruluların yasama yetkisine kralın katılması da görür.

1925 anayasası çerçevesinde kurulan ayan meclisinin eleştirilen taraflarında biri bu meclisin üyeleri kralın tarafından atanması ve bu üyeler iki yasama döneminden fazla kralın tarafından seçilmesini anayasa kabul etmiştir. Diğer eleştiren tarafıysa yasama organını oluşturan her iki mecliste kadınlar yer almamıştı ve kadınlara genel seçimde oy kullanma hakkında tanımlamıştır.

Ayrıca monarşi (krallık) döneminde olan meclisler bakanlıklara karşı Başarsız ve zayıf görülmesidir öğrenin krallık döneminde millet meclisi endişeli kaynağı oluşturup ve inandırıcı olmayan nedenle bakanlar kurulu tarafından 12 defa meclis feshedilmiştir.

1925 anayasası çerçevesinde yasama organı hakkında özet konuşmasında şunu diyebiliriz ki, 1925 anayasasında yasama organına verilen yetkileri ne millet meclisi nede ayan meclisi özgürlükle görevlerini yapıyorlardı, ancak bu yetkileri kral kullanıyordu. Belirlediğimiz gibi krallık döneminde millet meclisi bakanlar kurulunun tarafından feshedildiğine göre bu dönemde kurulan yasama organı yürütme organına karşı zayıf ve başarısız olduğunu yansıtıyor.

1970 anayasasına baktığımızda 1925 anayasasına göre büyük gelişimde bulunduğunu görülür. 1970 anayasasında kadınlara millet meclis seçimlerinde oy kullanma ve mecliste üye olma hakkı tanıdığıdır. Ayrıca Devrim Komuta Konseyi üyelerinin 4/1'i veya Ulusal Meclisinin 30 üyesine yasa tasarısı önerme hakkı verilmiştir. Ancak Irak'ın 1980 ve 1991 savaşları ve 1991 yılın savaşında sonra ekonomik ambargo nedeniyle Ulusal Meclisinin kurulmasına rağmen Irak'ta yasama yetkisi Devrim Komuta Konseyi'ne verilmiştir.

1970 anayasası çerçevesinde kurulan yasama organını eleştiren tarafların biride yasama organı oluşturan her iki meclisin Devrim Komuta Konseyi ve Ulusal Meclisin üyeleri Baas partisinin üyesi olması gerekiyordu.

1970 Anayasası'nın çerçevesinde kurulan yasama organının kuruluşu, oturumları ve yasama yetkileri 1925 anayasasındaki yasama organından daha demokratik görülüyor. Ancak Irak'ta diktatör rejimi (Saddam Hüseyin rejimi) olduğu için anayasada yasama organına yasama döneminde verilen yetkileri teori olarak anayasada yazılmıştı, bu yetkilerin çoğu baas rejimi zamanında uygulanmadı.

Amerikan tarafından Irak'ı işgal ettiğinden sonra geçici olarak Irak'ın geçici yönetim kanunu (geçici anayasa) yazıldı ve bu süreçte ABD ile birlikte Irak geçici hükümeti kuruldu.

Bu geçici dönemde Irak'ın ulusal meclisini seçerek işgalden sonra Irak'ın ilk yasama organı kuruldu, bu meclisin en önemli görevlerinden biri Irak'ın kalıcı anayasasını yazmaktır. Irak'ın yeni anayasasını yazmak ulusal meclisinin arasından farklı din, mezhep, dilden milletvekili seçildi, bu komisyon bir süre içinde anayasayı yazıp ulusal meclisine sunmakta bulundu. Bazı söylentilere göre yeni anayasa Amerika hükümeti tarafından hazırlandı sonrada Arapçaya çevirtildi.

Irak'ın kalıcı Anayasasına göre yasama organı iki meclisten oluşmaktadır, birincisi Millet Meclisi, ikincisi ise Federal Meclistir. Millet Meclisi'nde kadınların sayısı $\frac{1}{4}$ den az olmama şartıyla kurulur. Meclis, nitelikli çoğunlukla toplanır ve salt çoğunlukla kararlarını alır. Yürütme organıysa, anayasaya göre cumhurbaşkanlığıyla bakanlar kurulundan oluşur. Cumhurbaşkanı seçimi Millet Meclisi tarafından yapılır. Yürütmenin diğer temeli Bakanlar Kuruluysa bu kurul Millet Meclisinin önünde sorumludur.

Anahtar Kelimeler:

1. Anayasa.
2. Irak.
3. İşgal.
4. Yasama Organı.
5. Milletvekili.

ABSTRACT

IZAT. S. Ebrahim. The Legislatur in Iraq constitution, Master's, Ankara, 2009.

Since the first constitution has been prepared in Iraq, any constitutional stability has not been happened because many military revolutions have been occurred consecutively and then Iraq was involved in many wars within the period of Saddam and at last the United States' occupation and security lost resulted in Iraqi people's death. The legislative board had also been affected by this instability related to the Constitution.

When we look at the 1925 Constitution, we see that the legislative board consisted of two assemblies called as national assembly and the Senate and the King has been seen to participate in the legislation authority of these boards as well.

One of the points that have been criticized related to the Senate founded within the framework of the 1925 Constitution is that the members of this assembly were assigned by the King and the election of these members by the King more than two legislation terms have been accepted by the Constitution. Another point is that there was no women placed in both assemblies forming the legislative board and women had no right to vote in general elections.

Moreover, the assemblies during the monarchy (kingdom) period had been seen as weak and unsuccessful against the ministries. Then the national assembly in the kingdom period was seen as a source of concern and the assembly had been dissolved 12 times by the council of ministers due to the inconclusive reasons.

Related to the brief conversation about the legislative board within the framework of the 1925 Constitution, we can say that neither national assembly

nor the Senate which have been given the authority for the legislation by the 1925 Constitution can fulfill their tasks, but the King exercised these authorities. As we stated, since national assembly was dissolved by the council of ministers within the period of kingdom, this shows that the legislative board founded in this term was weak and unsuccessful against executive body.

When we look at the 1970 Constitution, it has been seen that there was a big development compared to the 1925 Constitution. In the 1970 Constitution, women have been given the right to vote for the national assembly elections and given opportunity to become a member of the assembly. In addition, $\frac{1}{4}$ of the members of Revolutionary Command Council or 30 members of the National Assembly have been given right to introduce a proposed law. However, due to the wars in 1980 and 1991 and the economical embargo after the war in 1991, the legislation authority in Iraq has been given to Revolutionary Command Council although the National Assembly had been founded.

One of the points criticized the legislative board founded within the 1970 Constitution is that members of Revolutionary Command Council and National Assembly for both of assemblies constituting the legislative board were required to be a member of Baath Party.

Foundation, meetings and legislation authorization of the legislative board founded within the framework of the 1970 Constitution is seen as more democratic than the legislative board in the 1925 Constitution. However, since there was the dictatorial regime (regime by Saddam Hussein) the authorities given to the legislative board according to the Constitution in the legislative year were only written in the Constitution theoretically and most of these authorities were not applied in the period of Baath regime.

After the US occupied Iraq, temporary administrative law (temporary constitution) of Iraq was written and Iraqi provisional government was formed together with the US during this process.

In this temporary period, the first legislative board of Iraq has been founded after the occupation by the election of national assembly of Iraq. One of the most important tasks of this assembly was to write the permanent constitution of Iraq. In order to write the new Constitution of Iraq deputies from different religion, communion and language among the National Assembly and this commission wrote the Constitution within a definite time and presented it to the National Assembly. According to some sayings, the new Constitution was formed by the American government and then it was translated into Arabic.

In accordance with the permanent Constitution of Iraq, the legislative board consists of two assemblies as the National Assembly and the Federal Assembly. The National Assembly is founded provided that the number of women in the assembly is not less than $\frac{1}{4}$ of whole. The assembly convenes with the qualified majority and takes decisions with absolute majority. In addition, executive body consists of Presidency and Council of Ministers according to the Constitution. Election of the President is held by the National Assembly. If the other basis of the executive power is the council of ministers, this body is responsible against the National Assembly.

Keywords:

- 1. Constitution,**
- 2. Iraq,**
- 3. occupation,**

4. legislative board,

5. Minister.